ขอขอบพระคุณท่านผู้มีเกียรติที่เคารพนับถือ และญาติมิตร ที่ได้กรุณามาให้เกียรติแก่ผู้วายชนม์ นับตั้งแต่การอาบน้ำศพ การรับเป็นเจ้าภาพในการสวดพระอภิธรรม การร่วมบำเพ็ญกุศล ตลอดจนมาร่วมในงานพระราชทานเพลิงศพในวันนี้

หากมีสิ่งใดขาดตกบกพร่อง ขอได้โปรดกรุณาให้อภัยด้วย.

ฉอ้อน เหมะรัต

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายเนื่อง เหมะรัต ต.ม., จ.ช.

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๖ มิถุนายน ๒๕๑๗

๔๘ พญาไท นครหลวงฯ

เรื่องการเจ็บป่วยของพ่อ

ถึงลูก ๆ ทุกคน

เท่าที่พ่อเจ็บป่วยมาหลายวัน ทุกคนได้ช่วยกันรักษาพยาบาลในทางยาของไทย ซึ่งบางครั้งก็ได้มีอาการทุเลาขึ้นบ้าง แต่อาการของโรคที่ปรากฏอยู่ภายในตัวของพ่อเองมันลุกลามยังหาทางหยุดยั้งไม่ได้ ซึ่งแปลว่ามันมีกำลังเกินกว่ายาที่เรากินอยู่ การจะปล่อยรักษาตัวในลักษณะเช่นนี้ นานวันต่อไปก็จะมีแต่เพิ่มพูนการทรมานยิ่งขึ้น เรื่องการรักษาพยาบาลนี้เป็นสิ่งสำคัญมาก ดังนั้นเมื่อพ่อได้ใคร่ครวญในเหตุผลและคำแนะนำของนายแพทย์แล้ว พ่อจึงตัดสินใจหันเข้าขอรับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลศิริราช โดยใช้รังสีบำบัด อยู่ภายใต้การควบคุมอย่างใกล้ชิดของนายแพทย์อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจะได้เป็นการบรรเทาความลำบากของลูก ๆ และแม่

การตัดสินใจของพ่อครั้งนี้ เป็นไปโดยเหตุผลของพ่อเองที่ได้พิเคราะห์อย่างรอบคอบแล้ว ขออย่าให้ลูก ๆ เข้าใจผิดซึ่งกันและกันว่าเป็นการผลักไสพ่อ ความจริงการเข้าโรงพยาบาลก็เป็นการจำเป็นในเมื่อเราไม่สามารถจะรักษาตัวเองได้โดยปราศจากแพทย์ ขอให้ลูกทุกคนช่วยกันส่งกำลังใจให้แก่พ่อในครั้งนี้ด้วย พ่อจะได้หายได้โดยเร็ว และขอขอบใจญาติมิตรทุกคนที่ได้ให้ความช่วยเหลือมา.

เฟื่อง เหมะจุฑา

๕ มิ.ย. ๑๖

ลิขิตข้างบนนี้ พ่อเรียกพวกลูก ๆ มาให้จดตามคำบอกในเช้าวันนั้น ก่อนเข้าโรงพยาบาลเป็นครั้งที่สองในตอนบ่ายวันเดียวกัน ราวกับมีสังหรณ์ว่าจะไม่ได้กลับมาบ้านอีกแล้ว

นายเนื่อง เหมะรัต ต.ม., จ.ช.

ชาตะ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๙

มรณะ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ประวัติ

นายเนื่อง เหมะรัต เกิดวันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๙ เป็นบุตรหลวงวรกิจวิจารณ์ (บุศย์ เหมะรัต) และ นางหุ่น เหมะรัต มีพี่น้องร่วมบิดาเดียวกัน รวม ๓ คน คือ

๑. นายเนื่อง เหมะรัต

๒. นายนุ่ม เหมะรัต

๓. นายจำเนียร เหมะรัต

ประวัติการศึกษา

นายเนื่อง เหมะรัต เริ่มเข้ารับการศึกษาครั้งแรกที่โรงเรียนวัดสระเกศ ต่อมาได้ย้ายมาเรียนที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย จนจบมัธยมปีที่ ๘ หลังจากเรียนจบแล้วก็เข้ารับราชการในกรมศุลกากร

ในระหว่างที่เข้ารับราชการในกรมศุลกากร นายเนื่อง เหมะรัต ยังได้พยายามศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม โดยสมัครเข้าเรียนวิชากฎหมาย ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกด้วย นอกจากนี้ยังได้พยายามรวบรวมตำรับตำราทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษไว้เพื่อศึกษาค้นคว้าอีกมากมาย ครั้งหลังสุดก็ได้พยายามรวบรวมเงินทองซื้อ Encyclopedia ไว้ถึง ๒ ชุด โดยได้มอบไว้ให้ลูก ๆ ๑ ชุด

ประวัติครอบครัว

นายเนื่อง เหมะรัต ได้ทำการสมรส กับ นางสาวฉอ้อน ฉัตรเสน บุตรีหลวงสุนทรศุลกกิจ (อั๋น ฉัตรเสน) มีบุตรและธิดารวม ๘ คน คือ

๑. นายทองอยู่ เหมะรัต

๒. นายบุญศรี เหมะรัต

๓. ร.ต.ท. สมใจ เหมะรัต

๔. น.ส. นภาพรรณ เหมะรัต

๕. นายกองกูณฑ์ เหมะรัต

๖. นายโกมุท เหมะรัต

๗. น.ส. รวิวรรณ เหมะรัต

๘. นายสมภพ เหมะรัต

ประวัติการรับราชการ

วันที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๙	เสมียนชั่งข้าวชั้น ๓
วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๐	เสมียนชั่งข้าวชั้น ๔
วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๑	เสมียนโท
วันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๒	เสมียนพนักงาน
วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๓	รองเวรกองรายงาน
วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗	ประจำแผนกกองสถิติ
วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๐	ชั้นตรีอันดับ ๒ กองสถิติ
วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๑	ชั้นตรีอันดับ ๓ กองสถิติ
วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๓	ประจำแผนก กองสถิติ
วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๔	ประจำแผนกสถิติขาออก กองสถิติ
วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๕	หัวหน้าแผนกสถิติขาออก กองสถิติ
วันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๙	หัวหน้าแผนกรวบรวมรายงาน กองสถิติ

วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๐	หัวหน้าแผนกสำรวจเงินอากร กองศุลกาธิการ
วันที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๒	สารวัตรชั้น ๒ กองสารวัตร
วันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๕	สารวัตรชั้น ๒ กองตรวจสินค้า
วันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๘	รักษาการในตำแหน่งนายด่านชั้น ๑ ด่านศุลกากรสะเดา จังหวัดสงขลา
วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๙	เลื่อนชั้นขึ้นเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นเอก ดำรงตำแหน่งนายด่านชั้น ๑ ด่านศุลกากรสะเดา จังหวัดสงขลา
วันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๑	รักษาการแทนตำแหน่งนายด่านศุลกากรปาดังเบซาร์ อีกตำแหน่งหนึ่ง
วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๓	ดำรงตำแหน่งสารวัตรชั้น ๑ กองตรวจสินค้าขาเข้า
วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๕	ดำรงตำแหน่งสารวัตรศุลกากรเอก กองตรวจสินค้าขาเข้า
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๖	หัวหน้ากอง กองตรวจสินค้าทางไปรษณีย์
วันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๗	หัวหน้ากอง กองประมวลสถิติ
วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๐	เลื่อนขึ้นเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นพิเศษ

วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๐	มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งศุลกากรเขตพิเศษเขต ๑ จังหวัดสงขลา
วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๑	ออกจากราชการเพื่อรับบำเหน็จบำนาญเหตุสูงอายุ

ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

วันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๓	ได้รับพระราชทาน เบญจมาภรณ์ช้างเผือก
วันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๑	ได้รับพระราชทาน จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย
วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๔	ได้รับพระราชทาน จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก
วันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๒	ได้รับพระราชทาน เหรียญรัตนาภรณ์ ชั้น ๔
วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๕	ได้รับพระราชทาน ตริตราภรณ์มงกุฎไทย

ประวัติการปฏิบัติหน้าที่ราชการพิเศษโดยย่อ

วันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๘	เป็นกรรมการดำเนินการพิจารณาปรับปรุงประมวลข้อบังคับศุลกากรให้รัดกุมทันสมัยและแปลออกเป็นภาษาอังกฤษด้วย
วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๓	เป็นประธานกรรมการสอบสวนหาข้อเท็จจริงกรณี บริษัท โตโยเมนก้า ไกชา จำกัด ได้กระทำผิดฐานหลีกเลี่ยงเงินอากร โดยทำบัญชีราคาสินค้าพรางจำนวนของอัน

แท้จริง ในการนี้ปรากฏว่านายตรวจและสารวัตรกองตรวจสินค้าขาเข้า ได้ตรวจผ่านไปโดยไม่พบการกระทำผิด ซึ่งไม่น่าเป็นไปได้

วันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๓	เป็นกรรมการดำเนินการสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุและแต่งตั้งข้าราชการกรมศุลกากร ตำแหน่งนายตรวจ นายด่านชั้น ๓ หรือผู้ช่วยนายด่านชั้น ๒
วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๓	เป็นกรรมการตรวจสอบประมวลข้อบังคับหมวดที่ ๒๐ ว่าด้วยการคดีและของตกค้าง
วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๘	เป็นกรรมการจัดทำหนังสือ CUSTOMS BULLETIN
วันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๙	เป็นเจ้าหน้าที่ประสานงานระหว่างกรมศุลกากร กับ สำนักงาน ก.ต.ภ.
วันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๐	รักษาการแทนในตำแหน่งเลขานุการกรม
วันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๐	เป็นกรรมการสอบคัดเลือกผู้ได้รับปริญญาต่างประเทศ

ฯลฯ

นายเนื่อง เหมะรัต
ขณะดำรงตำแหน่งศุลกากรเขตพิเศษ เขต ๑ สงขลา

ได้รับเขื่นอนุสรณ์จากกรมศุลกากร
เมื่อครบเกษียณอายุราชการ

ผู้มาพร้อมกับธัมมะ
และ
ไปพร้อมกับจิตที่เป็นกุศล

ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณเนื่อง เหมะรัต ซึ่งเป็นญาติที่ข้าพเจ้ารักมากคนหนึ่งนี้ เจ้าภาพได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนเรื่องเพื่อรวบรวมพิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์ในงาน จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับผู้วายชนม์หรือเป็นธัมมะก็ได้ ข้าพเจ้ารู้สึกสะดุ้งใจเมื่อได้ยินคำขอเช่นนี้ เพราะส่วนมากในชีวิตของข้าพเจ้าไม่ใคร่ได้อยู่รวมกลุ่มกับหมู่ญาติมากนัก มักจะต้องไปอยู่ต่างถิ่นต่างจังหวัดอยู่เนือง ๆ และข้อสำคัญที่สุดก็คือเจ้าตัวไม่ใช่นักเลงหนังสือไม่รู้จะเขียนอย่างไรดี แต่เมื่อไม่มีทางที่จะปฏิเสธก็ต้องแข็งใจลองดูเท่านั้นเอง

เมื่อคิดย้อนหลังไปประมาณ ๖๐ ปีเศษ นับตั้งแต่การพบกับน้องเนื่องครั้งสุดท้ายที่โรงพยาบาลศิริราช จนถึงเวลาที่เขายังเป็นเด็กอยู่ก็เกิดมีความคิดอย่างหนึ่งผุดขึ้นเหมือนกับมีสิ่งดลใจ คือคิดว่าเมื่อน้องเนื่องมาเกิด เขาได้นำเอาธัมมะของพระพุทธศาสนาติดตัวมาด้วยหลายข้อ เช่น "สุวโจ" ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย ไม่ดื้อดึง ยิ่งเมื่อเขาเมื่อเขาเติบโตมากขึ้นธัมมะของเขาก็เจริญตามวัย และยังมีเงาฉายให้เห็นข้ออื่น ๆ อีกด้วย เมื่อเขาสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย จนถึงได้เข้ารับราชการในกรมศุลกากรแล้ว "โสรัจจะ" คือความเสงี่ยมเจียมกายเจียมวาจา ก็แสดงตัวให้เห็นเด่นชัดขึ้นมา และด้วยพลังของธัมมะ ๒ ข้อนี้ ทำให้เขาเป็นผู้มีเมตตามหานิยมขึ้นในตัว ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านต่างก็พอใจรักใคร่ทั่วกัน

ในระยะหลัง ๆ ตั้งแต่เขาจบการศึกษาจนถึงเข้ารับราชการ ข้าพเจ้ามีโอกาสได้พบเขาน้อยลง เพราะต้องไปรับราชการต่างจังหวัด จะได้พบปะกันบ้างก็ต่อเมื่อข้าพเจ้ามาเยี่ยมท่านมารดาของข้าพเจ้าในราว ๑–๒ เดือนต่อครั้ง จากการที่

ได้เห็นเขาทำการงานในบ้านเพื่อแบ่งเบาภาระของท่านบิดามารดา ก็รู้สึกว่าเขาเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีแท้ผู้หนึ่ง ทางด้านหน้าที่การงานได้ฟังว่าเขานำเอางานที่ทำไม่เสร็จในเวลากลางวันมาทำที่บ้านเนือง ๆ ความประพฤติของเขาตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยหนุ่มนั้นนับได้ว่าอยู่ในข้อธัมมะหมวด ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือ

๑. **อุฏฐานสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ในการประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิต ในการศึกษาเล่าเรียน ในการทำหน้าที่ของตน

๒. **อารักขสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรักษาทรัพย์ที่หามาได้ไม่ให้เป็นอันตราย รักษาการงานของตนไม่ให้เสื่อมเสีย

๓. **กัลยาณมิตตา** มีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว (คบอย่างฐานคนรู้จักหรือคบโดยมารยาท เชื่อว่าคงมี)

๔. **สมชีวิตา** ความเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก

การเที่ยวเตร่หย่อนใจดูเหมือนจะไม่ใช่สิ่งจำเป็นสำหรับน้องเนืองเลย แม้เมื่อตอนที่ยังเป็นเด็กนักเรียนอยู่ เขาก็ไม่ใคร่ได้ขออนุญาตไปเที่ยวเช่นเด็กอื่น ๆ โดยปกติคุณลุงหลวงวรกิจวิจารณ์ท่านบิดาของเขาจะเป็นผู้พาลูก ๆ ของท่านไปเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ และโรงมโหรสพที่ท่านเห็นสมควร ความเป็นผู้มัธยัสถ์ในการเที่ยวเตร่พอประมาณ ทำให้เขาเป็นผู้ปลอดภัยจากโทษของอบายมุข ๖ ประการตลอดมา คือ

๑. พ้นจากโทษของการดื่มน้ำเมา

๒. พ้นจากโทษของการเที่ยวกลางคืน

๓. พ้นจากโทษของการเที่ยวดูการละเล่น

๔. พ้นจากโทษของการเที่ยวเล่นการพนัน

๕. พ้นจากโทษของการคบคนชั่วเป็นมิตร

๖. พ้นจากโทษของการเกียจคร้านทำการงาน

ในระยะเวลาตั้งแต่คุณลุงคุณป้าท่านมาซื้อที่ดินปลูกบ้านอยู่ที่ตำบลพญาไทแล้ว ข้าพเจ้าผู้เขียนก็ยิ่งห่างเหินไปมาก หลาย ๆ เดือนหรือนับปีจึงจะได้พบกัน แม้เมื่อคราวน้องเนื่องทำการวิวาหะมงคลกับน้องฉอ้อน ข้าพเจ้าก็ไม่ได้มาร่วมงานด้วย แต่เมื่อเรามีโอกาสได้พบกันคราวใด นอกจากไต่ถามทุกข์สุขตามธรรมดาแล้ว เราก็พูดกันแต่เรื่องการงานซึ่งทำให้ข้าพเจ้าได้ความรู้พิเศษในงานของเขา กับได้รู้วิธีและนิสัยการปฏิบัติงานของเขาด้วย เมื่อข้าพเจ้ามีอายุใกล้วัยชรา ได้กลับเข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานคร การไปมาหาสู่ระหว่างเรามีมากขึ้น ข้าพเจ้าจึงได้เห็นว่าน้องฉอ้อนกับน้องเนื่องเขาอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุกราบรื่น มีบุตรชาย ๖ คน บุตรหญิง ๒ คน และแต่ละคนก็ได้รับการศึกษาจบหลักสูตรที่ตนต้องการ ประสบการณ์อันนี้ทำให้ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เขาคงจะได้นำเอาหลักฆราวาสธรรมประกอบกับแบบฉบับที่ท่านบิดามารดาของเขาได้ประพฤติปฏิบัติมาเป็นหลักบริหาร

ทางด้านการงานเมื่อเขาเป็นผู้ใหญ่ขึ้น เป็นหัวหน้าแผนกก็ดี หัวหน้ากองก็ดี ข้าพเจ้าสันนิษฐานจากการสนทนากันว่า เขากล้ารับผิดชอบเต็มที่ เรื่องที่จะยกความผิดกับผู้น้อยเป็นอันว่าไม่มี มีแต่จะช่วยแก้ไข เมื่อสังเกตจากนิสัยใจคอของเขาตามปกติแล้ว ก็ทำให้คิดเห็นไปว่าเขามีธัมมะในตัวอีกหมวดหนึ่ง คือสัปปุริสธรรม หรือที่เรียกว่าธรรมของสัตบุรุษ ๗ อย่าง

๑. **ธัมมัญญุตา** ความเป็นผู้รู้จักเหตุ เช่นรู้จักว่า สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุข สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์

๒. **อัตถัญญุตา** ความเป็นผู้รู้จักผล เช่นรู้จักว่า สุขเป็นผลแห่งเหตุอันนี้ ทุกข์เป็นผลแห่งเหตุอันนี้

๓. **อัตตัญญุตา** ความเป็นผู้รู้จักตนว่า ตัวเราว่าโดยชาติตระกูล ยศศักดิ์ สมบัติ บริวาร ความรู้ และคุณธรรมเพียงเท่านี้ แล้วประพฤติตนให้สมควรแก่ความมีความเป็นนั้น ๆ

๔. **มัตตัญญุตา** ความเป็นผู้รู้ประมาณ ในการแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีวิตแต่โดยทางที่ชอบ และรู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอควร

๕. **กาลัญญุตา** ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาในอันประกอบกิจนั้น ๆ

๖. **ปริสัญญุตา** ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน และกิริยาที่จะต้องประพฤติต่อประชุมชนนั้น ๆ ว่า หมู่นี้เมื่อเข้าไปหาจะต้องทำกิริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ เป็นต้น

๗. **บุคคลปโรปรัญญุตา** ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคลว่า ผู้นี้เป็นคนดีควรคบ ผู้นี้เป็นคนไม่ดี ไม่ควรคบ เป็นต้น

ก่อนที่น้องเนื่องจะครบเกษียณอายุราชการ ๔–๕ ปี เขาต้องย้ายไปรับราชการต่างจังหวัด น้องฉอ้อนไม่ได้ติดตามไปด้วยเพราะต้องอยู่ดูแลลูก ๆ ที่กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่หลายคน ประมาณ ๒–๕ เดือน จึงจะออกไปเยี่ยมจัดการบ้านเรือนให้สักครั้งหนึ่ง และเมื่อกลับมากรุงเทพ ฯ แล้วก็ได้มาส่งข่าวให้ข้าพเจ้าทราบพร้อมกับของฝากทุกคนไป สมัยหนึ่งก่อนที่ข้าพเจ้าจะได้อุปสมบท ได้ถามถึงการสังคมของน้องเนื่องว่ายังคงเก็บตัวอยู่บ้านเหมือนแต่ก่อนหรืออย่างไร น้องฉอ้อนตอบว่า ม่ายหลอกค่ะ เพราะมีการเชิญกินเลี้ยงกันบ่อยเหลือเกิน ข้าราชการหัวเมืองมีหลายฝ่าย ฝ่ายโน้นเชิญบ้าง ฝ่ายนี้เชิญบ้าง ฝ่ายเราเชิญตอบแทนบ้าง เพื่อนฝูงจึงมากขึ้น

ต่อมาเมื่อข้าพเจ้าได้อุปสมบทเป็นภิกษุแล้วประมาณ ๒–๓ เดือน จิตเกิดประวัติถึงน้องเนื่องขึ้นมาอีก จึงได้เขียนจดหมายไปบิณฑบาตเรื่องการดื่มสุรา

อย่าให้มากมายนัก ต่อมาประมาณ ๘–๙ เดือน น้องฉอ้อนไปเยี่ยมที่วัด ข้าพเจ้าถามถึงน้องเนื่องก็ได้ฟังคำตอบที่กระหายมานานว่า "อดได้แล้วค่ะ ดื่มแต่เวลาก่อนอาหารนิดหน่อย แม้การกินเลี้ยงก็รับเชิญแต่ในรายที่จำเป็น และดื่มนิดหน่อยพอไม่ให้เสียมารยาทเท่านั้น" จากนั้นมาไม่นานเขาก็ได้ย้ายกลับมารับราชการในกรุงเทพ ฯ อีก รับราชการในกรุงเทพ ฯ ได้ประมาณ ๒ ปีก็ต้องกลับไปอยู่หัวเมืองอีก คราวนี้เขาได้เลื่อนยศจากชั้นเอกเป็นชั้นพิเศษ และอยู่ประจำการได้ ๑ ปีก็ครบเกษียณอายุ

ครั้นเมื่อครบกำหนดเกษียณอายุออกจากราชการแล้ว เขาได้ไปเยี่ยมข้าพเจ้าที่วัด หลังจากที่ได้ถามสารทุกข์สุกดิบกันพอสมควร ข้าพเจ้าก็พูดกับเขาว่ามาบวชอยู่ด้วยกันที่นี่เถิด เราอยู่ในโลกของฆราวาสที่ว้าวุ่นมานานแล้ว ลองมาเข้าทางที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ไปทางนี้เถิดจะถึงนครที่เป็นแดนเกษมสุดไม่มีทุกข์ มีแต่สุขอย่างเดียว มารก็ตามไปไม่ถึง มฤตยูก็ตามไปไม่ถึง เขาตอบว่าเรื่องนี้ผมก็คิดอยู่ แต่เวลานี้ทางบ้านยังไม่เรียบร้อย เด็กยังเรียนไม่จบอีก ๑ คน จำเป็นต้องหารายได้มาจุนเจืออยู่อีก เมื่อเสร็จธุระแล้วผมจะมาอยู่กับหลวงพี่

ในเรื่องการบุญกุศล น้องเนื่องก็เป็นผู้มีศรัทธาดีอยู่ เมื่อมีผู้ใดมาบอกบุญเขาจะบริจาคให้เสมอ และถ้าเขาได้ข่าวว่าผู้ใดปรารถนาจะอุปสมบท แต่ขาดทุนทรัพย์หรือทรัพย์ไม่พอ เขาจะยื่นมือเข้าช่วยเหลือเสมอ แม้ในขณะที่เขาป่วยอยู่ในโรงพยาบาลศิริราชครั้งหลังสุดนี้ เขาก็ได้เป็นเจ้าภาพอุปสมบทให้กุลบุตรอีก ๒ ราย ทั้งเขาได้ลั่นวาจาไว้ว่า ถ้าหายป่วยคราวนี้เขาจะอุปสมบทแน่นอน

การที่น้องเนื่องมาจบชีวิตลงครั้งนี้ บุตรภรรยาและญาติสนิทมิตรสหายที่รักใคร่นับถือกัน คงจะเสียใจอาลัยรักมากทีเดียว ยิ่งรักมากก็ยิ่งเสียใจมากทุกข์มาก แม้ข้าพเจ้าเองก็ยังรู้สึกหวั่นไหวไปบ้าง แต่อาศัยที่ครูอาจารย์ท่านได้สั่งสอนและ

ตักเตือนให้ระลึกถึงความตายไว้เสมอ จะได้เป็นผู้ไม่ประมาท ท่านว่า "ไม่ว่าเทวดา มาร พรหม มนุษย์ และสัตว์ที่มีชีวิตทั้งหลายเมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องตายด้วยกันทั้งสิ้น" ฉะนั้น เมื่อรู้ตัวว่าเราจะต้องตายหรือเมื่อผู้ที่เรารักเคารพตายจากไป ก็ไม่ควรจะเสียใจมากนัก ควรเปลี่ยนเสียใจให้เป็นเพียงเสียดายเท่านั้นเถิด และตัวเราเองควรระลึกถึงความตายไว้เสมอ ๆ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ผู้ที่ระลึกถึงความตายเนือง ๆ จะเป็นผู้เข้าใกล้พระนิพพาน

สิริธมฺโม ภิกฺขุ

เท่าที่เขียนมาแล้วนี้ เรื่องกาลเวลาและถ้อยคำใช้โต้ตอบกัน น่าจะไม่ตรงเหมือนที่เขียน ขอท่านที่ได้ถือเอาเรื่องราวเท่านั้นเถิด

ภริยา บุตร ธิดา และญาติ ถ่ายร่วมกันหน้าศพ
ในวันสวดพระอภิธรรม

ข้อเตือนใจที่คุณพ่อให้ไว้แก่ลูก

๑. **พ่อ แม่ ผู้ปกครอง** รักลูก ต้องการให้ลูกเล่าเรียน มีความรู้เป็นสมบัติติดตัวไปจนตาย ความรู้เป็นของไม่ตาย ไม่มีใครขโมยเอาไปได้ คนไม่มีความรู้จะต้องลำบาก

๒. **การเล่าเรียน** ต้องเอาใจใส่ ทำให้เข้าใจในวิชาที่เรียน ต้องท่องจำหลักวิชา ต้องมีความตั้งใจพากเพียร ไม่เที่ยวเตร่ ต้องใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ สิ่งที่ไม่เข้าใจต้องถามและจดจำ ปัญญาจะเกิดด้วยความอยากรู้มีมานะ

๓. **วิชาที่เรียน** มีมากมายหลายอย่าง

วิชาที่เป็นหลัก

๑. ภาษาต่างประเทศ เป็นกุญแจสำคัญที่เราจะนำเอาไปไขคลังวิชาความรู้ต่าง ๆ เพิ่มเติมให้ตัวเราก้าวหน้า

๒. วิชาคำนวณ ไม่มีอะไรยาก ข้อสำคัญต้องจำหลักที่สำคัญเป็นขั้น ๆ และต้องเข้าใจ หมั่นทำแบบฝึกหัด

วิชาคำนวณเป็นเครื่องมือสำหรับค้นคิด คาดหมายผลได้ผลเสีย เป็นวิชาที่คอยช่วยฝึกสมองให้มีความว่องไว ให้เกิดปัญญา

๓. ศีลธรรมจรรยา เป็นเครื่องช่วยอบรมจิตใจให้เป็นผู้ประพฤติดี ทำความดี และละเว้นสิ่งที่จะทำให้เสื่อมเสียเกียรติยศชื่อเสียงวงศ์สกุล

๔. วิชาอื่น ๆ เป็นเครื่องประกอบความรู้ให้กว้างขวางออกไป นำเอาไปใช้ประโยชน์ร่วมกัน

เนื่อง เหมะวิจิ

๒๒/๓/๐๘

หมายเหตุ ข้อเตือนใจนี้เป็นของคุณพ่อซึ่งเขียนไว้เมื่อ ๒๒/๓/๐๘ และได้นำไปติดไว้ในห้องนอนของลูก ลูก ๆ เห็นว่าเป็นของมีค่าควรแก่การจดจำไว้ ถึงแม้ว่าร่างของคุณพ่อจะตายจากลูก ๆ ไป แต่คำเตือนของคุณพ่อนี้จะต้องอยู่ในความทรงจำของลูก ๆ ไปจนชั่วกัลปาวสาน.

พ่อ

"พ่อ" *และ* **"แม่"** *เป็นพรหมของลูก ท่านทั้งสองเป็นผู้ให้กำเนิดและให้อุปการะเลี้ยงดูลูกมาแต่แรก ลูกย่อมได้รับความอุปการะจาก "พ่อ" และ "แม่" มากมาย ไม่มีอะไรในโลกนี้ที่จะเอาไปเปรียบเทียบพระคุณของท่านได้*

เมื่อลูกเกิดมา พ่อแม่ย่อมดีอกดีใจเป็นที่สุด ท่านลืมความทุกข์และความเหนื่อยยากทุกสิ่งทุกอย่างของท่านหมด คอยตั้งหน้าตั้งตาเฝ้าทำนุบำรุงเลี้ยงดูลูกให้มีแต่ความสุขและความเจริญเติบโตให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกอย่างเต็มความสามารถของท่าน พ่อแม่มีความเป็นห่วงลูกมากที่สุดยิ่งกว่าอะไรทั้งหมดในชีวิตของท่านจะตกทุกข์ได้ยากอย่างไร ท่านไม่มีวันลืมลูก ดังนั้น "ลูก" จึงเป็นขวัญใจของพ่อแม่

ความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูก ความรักอันบริสุทธิ์ มีความหมดจดและเต็มไปด้วยความอบอุ่น ดังจะขอยกเอานิทานเรื่องหนึ่งมาเล่าให้ฟัง คือเรื่อง "พิสูจน์ความรัก" เล่ากันไว้ว่า :—

ในเวลาเช้าตรู่วันหนึ่ง นางพญาผึ้งได้เรียกบริวารผึ้งทั้งหลายให้มาชุมนุมกัน แล้วจึงสั่งไปว่า วันนี้เมื่อพวกท่านทั้งหลายท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ กัน ขอให้ช่วยกันแสวงหาความจริงสักอย่างหนึ่งมาแจ้งให้เราทราบ คือว่า เราต้องการจะทราบมาเป็นเวลานานแล้วว่า "ความรักของใคร จึงจะเป็นความรักอันบริสุทธิ์"

เมื่อบริวารผึ้งทั้งหลายได้ฟังเช่นนั้น ต่างก็กล่าวคำรับคำสนองขึ้นพร้อมเพรียงกัน แล้วก็พากันท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ เพื่อแสวงหาความจริงตามบัญชา

ของนางพญาผึ้ง ผึ้งหมู่หนึ่งพากันเข้าไปในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง เห็นแม่ไก่กำลังพาลูกน้อย ๆ น่ารักเที่ยวคุ้ยเขี่ยหาอาหารให้ลูก ลูกเล็ก ๆ ก็เที่ยววิ่งซุกซนไปตามประสา แม่ก็คอยร้องเรียกและเดินติดตามอยู่ไม่ขาดระยะ คอยปกป้องระวังลูกอยู่เสมอ บางคราวก็ลงนอนกับพื้นดินแล้วร้องเรียกลูก ๆ เข้ามาโอบกอดไว้ ผึ้งหมู่นั้นก็พากันเข้าไปใกล้ ๆ แม่ไก่ ทันใดนั้นแม่ไก่ก็รีบลุกขึ้นยืนส่งเสียงร้องบอกลูก ๆ ให้ระวังตัว กางปีกหางปกป้องลูกน้อย ๆ เข้าไว้ด้วยความระมัดระวังภัย แล้วรีบพาหนีเข้าไปเสียในกอหญ้าที่ขึ้นรกอยู่ในบริเวณนั้น ผึ้งหมู่นั้นจึงพากันไปในที่อื่นต่อไป

ผึ้งอีกหมู่หนึ่งได้ท่องเที่ยวไปไกลจนเหนื่อย พอตกบ่ายก็พากันเข้าไปพักผ่อนที่ร่มไม้ใหญ่ต้นหนึ่งซึ่งกำลังมีผลดก แผ่กิ่งก้านสาขาอยู่ริมน้ำ มีฝูงลิงไต่อยู่ยั้วเยี้ย บางตัวก็มีลูกอ่อนอยู่ในอ้อมแขนของแม่ ฝูงลิงอยู่ไม่เป็นสุขและไม่เป็นที่ ชอบห้อยโหนโจนไปกิ่งโน้น แล้วก็ย้ายมากิ่งนี้ ก็ทำให้ผึ้งหมู่นี้หาที่จะพักผ่อนไม่ได้สะดวก จึงจำเป็นต้องวิ่งวุ่นกันไปมา แม่ลิงตัวมีลูกอ่อนเหลือบไปเห็นผึ้งเข้ามาใกล้ก็ตกใจโจนไป เป็นเหตุให้ลูกน้อยซึ่งไม่ทันระวังตัวหลุดจากแม่ ตกลงไปในน้ำ ทันใดนั้น แม่ลิงก็ส่งเสียงร้องแล้วโจนลงน้ำตามลูกลงไป ลิงตัวอื่น ๆ ในฝูงนั้น ต่างก็โจนลงน้ำไปตาม ๆ กัน ดำผุดดำว่ายกันอยู่ไปมาช่วยค้นหาลูกน้อยของแม่ลิง

วันเวลาผ่านไปเร็วจนบ่ายลงแล้ว ผึ้งอีกหมู่ก็กำลังเดินทางกลับ เผอิญผ่านมาใกล้บ้าน ๆ หนึ่ง จึงลองแวะเข้าไป เห็นเด็กเล็ก ๆ น่ารักกำลังนอนหลับอยู่ มีชายคนหนึ่งนั่งอยู่ข้าง ๆ ใช้ผ้าชิ้นเล็ก ๆ คอยโบกปัดหนูน้อยอยู่ไปมา แต่พอเขาเหลือบเห็นพวกเราพากันเข้าไปเยี่ยมเยียน เขาก็ตกใจร้องเรียกใครให้เข้า

ไปช่วยจนทำให้พวกเราตกใจ อึดใจเดียวก็เห็นมีหญิงคนหนึ่งรีบวิ่งเข้าไปหา ส่งเสียงบอกเล่ากันและชี้ไม้ชี้มือมาทางพวกเรา แล้วเขาทั้งสองคนก็ช่วยกันเอามุ้งมาคลุมหนูน้อยที่ไม่เดียงสานั้นไว้ เขาช่วยกันไปเอาได้ที่จุดไฟติดโพลงมีควันโขมงไล่รมพวกเราจนต้องรีบหนีออกจากบ้านของเขาไปทันที

ดวงอาทิตย์กำลังจะอับแสงประจำวันลงไปทุกขณะ บริวารผึ้งทั้งหลายก็พากันรีบเดินทางกลับบ้านช่องของตน และจะต้องนำเอาความจริงที่ไปค้นหากันมานั้นเล่าให้นางพญาผึ้งทราบ ครั้นเมื่อถึงพร้อมกันและได้พักผ่อนตามสมควรแล้ว นางพญาผึ้งก็ออกมาอยู่ท่ามกลางบริวารผึ้งทั้งหลาย แล้วจึงถามว่า "พวกท่านทั้งหลายได้ไปพบเห็นความจริงตามที่เราประสงค์จะทราบนั้น ได้ความประการใดบ้าง" ผึ้งทั้งหลายต่างก็เล่าความจริงที่ต่างได้ไปพบเห็นมาให้นางพญาผึ้งได้ฟัง

เมื่อนางพญาผึ้งได้ฟังแล้ว นางก็มีความยินดี แสดงความยิ้มแย้มแจ่มใส แล้วก็ถามว่า "พวกท่านทั้งหลายเห็นเป็นอย่างไร ความรักของใครบ้างที่เต็มไปด้วยความอบอุ่น และเป็นความรักที่มีความบริสุทธิ์หมดจด งดงามที่ควรเทิดทูนบูชา"

ความเงียบกริบได้ปกคลุมที่ชุมนุมผึ้งนั้นอยู่ครู่หนึ่ง แล้วก็มีผึ้งวัยรุ่นตัวหนึ่งลุกขึ้นยืนทำความเคารพนางพญา แล้วกล่าวออกไปด้วยสำเนียงอันชัดเจน และมีน้ำตาอันใสเหมือนหยาดน้ำค้างอันบริสุทธิ์หยดลงเป็นระยะ ๆ เป็นใจความว่า —

"พระแม่จ้าว! ความรักของ "พ่อ" และ "แม่" เท่านั้น จึงจะเป็นความรักอันบริสุทธิ์ เต็มไปด้วยความอบอุ่น มีความหมดจดพร้อม ซึ่งผู้เป็นลูกจักต้องเทิดทูนเคารพ บูชา ไปไม่มีเวลาอันสิ้นสุด"

กาลและเวลาเป็นภาวะของโลกที่ต้องเปลี่ยนแปลงไป แต่สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงก็คือ "พ่อ" และ "แม่" ของเรา ผู้เป็นลูกจึงควรต้องเคารพบูชาท่าน ต้องรู้จักบุญคุณของท่าน และหมั่นประพฤติตน ทำตนให้เป็นลูกที่ดีที่สุดของ "พ่อ" และ "แม่" จึงจะเป็นลูกที่มีความกตัญญูกตเวที ก็จะเป็นผู้ที่มีความเจริญรุ่งเรือง.

เนื่อง เหมะรัต

(นายเนื่อง เหมะรัต)

๔๘ พญาไท พระนคร
๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๗

หมายเหตุ เรื่องนี้คุณพ่อได้เขียนไว้เพื่อพิมพ์ลงในหนังสืองานศพของบิดา คุณอภัย นุ่มหอม ลูกได้เก็บสำเนาซึ่งคุณพ่อพิมพ์ไว้ และเห็นว่าเรื่องดังกล่าวมีประโยชน์ ใช้เป็นเครื่องเตือนสติได้เป็นอย่างดี จึงได้นำมาพิมพ์ไว้เป็นอนุสรณ์ ในงานพระราชทานเพลิงศพของคุณพ่อในวันนี้.

ลูก

๒๘ พ.ค. ๒๕๑๗

แด่คุณพ่อที่เคารพรัก

การจากไปของคุณพ่อ ซึ่งถึงแม้จะเป็นไปตามกฎแห่งชีวิตก็จริง แต่คุณแม่และลูก ๆ ทุกคนก็ยังอดใจหายและโศกเศร้าไม่ได้ ขอให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อ หากสถิตอยู่ ณ ที่ใดได้โปรดทราบโดยญาณว่า ลูก ๆ ทุกคนจะพยายามทำตามคำสั่งสอนของคุณพ่อ ความดีของคุณพ่อจะเป็นตัวอย่างให้ลูก ๆ ทุกคนได้จดจำและปฏิบัติตาม ลูก ๆ ทุกคนแน่ใจว่าคุณพ่อจากไปดี เพราะกรรมดีที่คุณพ่อได้สร้างสมไว้จนตลอดชีวิต

ลูก ๆ ขอกราบระลึกถึงพระคุณอันสูงสุดของคุณพ่อ ด้วยเดชะอำนาจแห่งกุศลผลบุญทั้งหลาย ขอจงดลบันดาลให้คุณพ่อจงประสบสุขในสัมปรายภพทุกประการ.

จากลูก ๆ ทุกคน

๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

๔๘ ถนนพญาไท
กรุงเทพ ฯ

พ่อ

ในวันที่พ่อถึงแก่กรรมนั้น ลูกมาไม่ทัน เพราะว่าภารกิจหน้าที่ทางการงานของลูกมิได้อยู่ในกรุงเทพฯ แม้แต่เมื่อตอนที่พ่อเจ็บ ลูกก็มิได้คอยดูแลพ่ออย่างใกล้ชิด ตลอดระยะเวลาที่พ่อยังมีชีวิตอยู่พ่อได้คอยสั่งสอนอบรมลูกให้เป็นคนดีอยู่ตลอดมา สิ่งที่พ่อได้ให้แก่ลูกไว้ก็คือการทำให้ลูกเป็นผู้มีความอดทนเสียสละ และยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต แม้ว่าพ่อจะตายจากลูกไป แต่ความดีที่พ่อได้สร้างสมไว้ หาได้ตายจากหรือสูญสิ้นไปไม่ กลับเป็นสมบัติติดตัวลูก ๆ ไปชั่วกาลนาน ชีวิตของพ่อเองสมัยก่อน ๆ ก็มีทั้งความทุกข์และความสุขเคล้ากันไป แต่พ่อก็ไม่เคยปริปากพูดและแสดงออกให้ใครประจักษ์เลย ทั้งนี้ผู้ที่คุ้นเคยกับพ่อจะทราบดี ทำให้ลูกนึกถึงสุภาษิตบทหนึ่งขึ้นมาได้สมัยที่ลูกเรียนหนังสืออยู่ที่เชียงใหม่ พ่อได้เขียนจดหมายถึงลูก และได้แนบปัญหาคำกลอนไปด้วยบทหนึ่ง โดยบอกให้ลูกตีความเอาเอง พ่อคงจะเห็นว่าลูกใช้เงินสุรุ่ยสุร่ายไปหน่อยก็เป็นได้ แต่ลูกก็มิอาจตีความหมายของคำกลอนบทนั้นได้ตรงเป้าหมายของพ่อนัก คำกลอนบทนั้นมีว่า

"อันชีวิตเราใครลิขิต พระพรหมเทวฤทธิ์หรือไฉน
หรือพระยมสมมุติเทพองค์ใด หรือตัวเราเองใช่ลิขิตมัน ?
จึงหมุนเวียนเปลี่ยนไปมิได้หยุด ประเดี๋ยวสุข ทุกข์ สุดจะแปรผัน
มีทั้งยิ้มทั้งเศร้าคลุกเคล้ากัน ชีวิตมันกำหนดด้วยอะไร ?"

พ่อเป็นผู้ตั้งคำถามนี้ขึ้นมา แต่พ่อก็ยังมิทันได้ตอบ พ่อก็ต้องล้มเจ็บลงและในที่สุดพ่อก็ต้องจากลูกไป ลูกขอตั้งจิตอธิษฐานด้วยอำนาจแห่งกุศลบุญที่ลูกหลานและญาติมิตรได้ร่วมกันบำเพ็ญมานี้ จงเป็นปัจจัยดลสนองให้พ่อประสบแต่อิฏฐวิบูลย์ผลในสัมปรายภพ ตามแต่คติวิสัย เทอญ.

โกมุท เหมะรัต

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
สาขานครสวรรค์

ภาพถ่ายในการไปตรวจราชการด่านศุลกากรต่าง ๆ ทางภาคใต้
เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งศุลกากรเขตพิเศษ เขต ๑ สงขลา

"น้ำผึ้งช้อนสุดท้าย"

โดยปกติแล้วคุณพ่อเป็นคนแข็งแรงมาก ไม่เคยเจ็บป่วยถึงขนาดต้องเข้าโรงพยาบาลเลย เมื่อคุณพ่อออกจากราชการเนื่องจากครบเกษียณอายุ มีผู้ใหญ่หลายท่านในวงธุรกิจ ได้พยายามมาติดต่อชวนให้ไปทำงานด้วย แต่คุณพ่อก็ได้ปฏิเสธมาโดยตลอด ความจริงคุณพ่อเคยพูดไว้ว่าอยากจะพักผ่อน เพราะสมัยหนุ่ม ๆ ได้ทุ่มเทต่อการงานมามาก แต่ในที่สุดไม่ทราบว่าเป็นเพราะเหตุใดคุณพ่อจึงได้ตอบตกลงไปทำงานที่บริษัทประจวบดี กับคุณชาลี โอสถานนท์ ในระหว่างที่ทำงานพิเศษในระยะหลัง ๆ นี้สังเกตเห็นคุณพ่อมีสุขภาพร่างกายทรุดโทรมลงมาก แต่ก็ไม่เคยปริปากบ่น แม้บางครั้งคุณพ่อรู้สึกไม่ค่อยสบาย ก็ยังพยายามฝืนโหนรถเมล์ไปทำงาน โดยบอกให้คุณแม่จัดหายาลมยาหอมติดตัวไปให้ มีบางครั้งที่ไปไม่ไหว ก็ยังได้ติดต่อให้คนส่งงานมานั่งทำที่บ้าน

เมื่อประมาณเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ คุณพ่อเริ่มรู้สึกตัวว่าที่บริเวณหน้าอกเหนือราวนมด้านซ้ายมือ มีก้อนเนื้อเล็ก ๆ เกิดขึ้น ก้อนเนื้อดังกล่าวมีลักษณะเป็นตุ่มแข็งนูนขึ้นมาเหนือผิวหนัง ขนาดโตเท่าไข่นกพิราบ วันเวลาผ่านไป ตุ่มเนื้อดังกล่าวนั้นค่อย ๆ ขยายตัวโตขึ้น คุณพ่อมักจะชอบให้ลูก ๆ และหลานสาวเล็ก ๆ ๒ คนจับเล่นอยู่เสมอ ขณะที่จับคลำดูคุณพ่อบอกว่าไม่รู้สึกเจ็บปวดอะไร จึงไม่ได้มีใครสงสัยว่าจะเป็นก้อนเนื้อร้ายที่มาเป็นมัจจุราชนำชีวิตของคุณพ่อไป

วันเวลาผ่านไปประมาณ ๒ เดือน ก้อนเนื้อที่หน้าอกของคุณพ่อก็เริ่มโตขึ้น ๆ เวลาที่มีญาติพี่น้อง และเพื่อน ๆ ของคุณพ่อมาเยี่ยมเยียน คุณพ่อก็มัก

จะเปิดให้ดูทุกคน จนกลายเป็นที่สงสัยแก่ผู้ที่ได้พบเห็น บางคนก็ได้แนะนำให้ไปหาแพทย์ แต่คุณพ่อก็ได้ผัดผ่อนมาเรื่อย จนกระทั่งเมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๖ คุณลุงเฉลิม และคุณป้าปราณี โอสถานนท์ ทราบเข้าจึงได้ทำการติดต่อท่านศาสตราจารย์นายแพทย์ โรจน์ สุวรรณสุทธิ แห่งโรงพยาบาลศิริราช ทันที ท่านศาสตราจารย์ นายแพทย์ โรจน์ ได้นัดคุณพ่อไปตรวจและขอตัดเอาเนื้อใต้ผิวหนังส่วนนั้นไปวิเคราะห์โรค ผลการวิเคราะห์โรคของนายแพทย์ได้ลงความเห็นว่าเป็นก้อนเนื้อร้ายชนิดหนึ่งเรียกตามภาษาแพทย์ว่า "FIBRO SARCOMA" ซึ่งจะต้องรีบทำการผ่าตัดเอาออก มิฉะนั้นแล้วอาจลุกลามไปถึงปอดและสมองได้ หรือถ้าปล่อยทิ้งไว้ก็จะเป็นอันตรายแก่ชีวิตได้

แพทย์ได้นัดให้คุณพ่อเข้าอยู่โรงพยาบาลในวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖ และจะทำการผ่าตัดในวันอังคารที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖ ผู้ทำการผ่าตัดคือ นายแพทย์ ปริญญา สากิยะลักษณ์

คุณพ่อเริ่มเข้าอยู่โรงพยาบาลเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖ ตึกมหิดลบำเพ็ญ เข้าผ่าตัดวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖ กลับมานอนพัก ๑ คืน รุ่งขึ้นวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖ จึงย้ายไปอยู่ตึกอุบัติเหตุ ห้องเบอร์ ๔ ชั้น ๓ เป็นตึกใหม่ยังไม่ได้เปิดรับคนไข้เป็นทางการ มีแต่คนไข้มาฝากอาศัยไว้ทั้งนั้น คุณพ่อนอนพักรักษาตัวอยู่ประมาณ ๑ เดือน พอแผลหายสนิท แพทย์จึงอนุญาตให้กลับบ้านได้ในวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๑๖ แต่ต้องไปทำแผลทุกวัน อาการของคุณพ่อก็เริ่มดีขึ้นเป็นลำดับ แพทย์ได้นัดให้ไปตรวจอีกเป็นครั้งสุดท้าย เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๑๖ ปรากฏว่าแผลหายสนิท แต่ถึงกระนั้นก็ดีคุณพ่อก็ยังไม่ไว้ใจต่อโรคร้ายนี้ ได้พยายามรักษาทางยาไทยอยู่ด้วย คุณพ่อมักจะไปหา

หลวงพ่อสำราญที่หัวหินเป็นประจำ มาเมื่อประมาณต้นเดือนพฤษภาคม ๒๕๑๖ อาการของโรคดังกล่าวได้กำเริบขึ้นอีก คราวนี้ได้ขยายบริเวณไปบวมอยู่ใต้รักแร้ใกล้ ๆ กับที่เดิม คราวนี้อาการของโรคเริ่มทรมานจิตใจของคุณพ่อ กล่าวคือ มีทั้งเจ็บปวด และยังหุบแขนข้างซ้ายไม่ลง ลูก ๆ ทุกคนเห็นแล้วมีความสงสารคุณพ่อเหลือเกิน ด้วยความเชื่อมั่นในจิตใจที่คุณพ่อมีต่อหลวงพ่อสำราญ บางครั้งก็ทำให้คุณพ่อมีอาการดีขึ้นอย่างน่าประหลาด แม้ว่าการเดินทางแต่ละครั้งจะทรมานคุณพ่อเพราะถนนอันแสนจะขรุขระ และระยะทางที่แสนจะไกล คุณพ่อก็ยังอดทน คุณพ่ออดทนมาจนถึงวันหนึ่งก็ได้เอ่ยปากบอกว่า.. "พ่อทนไม่ไหวแล้วลูก" หลังจากนั้น คุณแม่ตลอดจนญาติพี่น้องก็ได้หันมาปรึกษากันว่าจะทำอย่างไรดี คุณพ่อได้ขอนอนพักรักษาตัวอยู่กับบ้านมาจนกระทั่งถึงเย็นวันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๑๖ จึงได้บอกให้ติดต่อเชิญคุณหมอปริญญา สากิยะลักษณ์ มาเยี่ยมคุณพ่อที่บ้าน คุณหมอปริญญาก็มิได้ปฏิเสธ ได้กรุณามาเยี่ยมทันทีในเย็นวันนั้น เมื่อหมอปริญญาตรวจดูเห็นเข้าจึงได้ขอร้องให้คุณพ่อเข้าโรงพยาบาลโดยด่วนอีกครั้งหนึ่ง เพราะดูอาการแล้วเห็นว่าเป็นที่น่าหนักใจมาก

คุณพ่อได้นอนคิดอยู่ ๑ คืน ตอนเช้าวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖ จึงได้เรียกลูก ๆ ทุกคนมาพบขณะนั้นเป็นเวลาประมาณ ๐๗.๐๐ น. คุณพ่อได้บอกว่าพ่อขอตัดสินใจเข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาลศิริราชอีกครั้งหนึ่ง เพราะเป็นทางเดียวที่พ่ออาจจะหายจากโรคได้ และในขณะที่คุณพ่อนอนอยู่บนเตียงท่ามกลางลูก ๆ และคุณแม่นั้น คุณพ่อได้ขอให้ลูกจดบันทึกของคุณพ่อไว้ฉบับหนึ่ง โดยคุณพ่อเป็นผู้บอกให้จด เสร็จแล้วก็ได้ขอไปลงชื่อไว้เป็นครั้งสุดท้าย ลูก ๆ ทุกคนและคุณแม่ต่างพากันใจหาย ใบหน้าของทุกคนหม่นหมองและเต็ม

ไปด้วยน้ำตา เสมือนหนึ่งเป็นลางร้ายบอกเหตุให้รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น ทั้ง ๆ ที่ทุกคนรู้ว่าจะมีอะไรเกิดขึ้น แต่ก็มิได้มีใครปริปากพูด บรรยากาศในเช้าวันนั้นมีแต่ความเศร้าหมองอย่างบอกไม่ถูก ลูก ๆ ทุกคนและคุณแม่สงสารคุณพ่อเหลือเกินแต่ก็ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร ใจหนึ่งก็อยากให้คุณพ่ออยู่กับบ้านเพื่อจะได้ใกล้หูใกล้ตาและมีความอบอุ่นใจ แต่คิดอีกแง่หนึ่งเสมือนกับช่วยเพิ่มอาการทรมานให้แก่คุณพ่อมากยิ่งขึ้น ประกอบกับการตัดสินใจอย่างเด็ดเดี่ยวและมีเหตุผลของคุณพ่อ ลูก ๆ และคุณแม่จึงช่วยกันนำคุณพ่อไปรักษายังโรงพยาบาลศิริราชอีกครั้งหนึ่ง เมื่อตอนบ่ายวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๑๖ ณ ตึก ๗๒ ปี ห้องเลขที่ ๖๐๕ ชั้น ๖ การรักษาพยาบาลในครั้งนี้แพทย์ได้ใช้วิธีฉายแสงให้คุณพ่อประมาณ ๓๐ ครั้งก็ต้องหยุด เพราะอาการต่าง ๆ ของคุณพ่อมีแต่ทรงกับทรุด คุณพ่อเริ่มเบื่ออาหาร ร่างกายก็เริ่มซูบผอมลง แสดงว่าอาการของโรคได้แผ่ขยายไปทั่วร่างกายของคุณพ่อเสียแล้ว แพทย์ทุกคนได้พยายามช่วยเหลือคุณพ่ออย่างเต็มความสามารถ โดยเฉพาะท่านศาสตราจารย์นายแพทย์ โรจน์ สุวรรณสุทธิ, นายแพทย์ ปริญญา สากิยะลักษณ์ แพทย์หญิง วาณี หล่อจีระชุณห์กุล ตลอดจนพยาบาลและเจ้าหน้าที่ทุกคนที่ประจำอยู่ชั้น ๖ ตึก ๗๒ ปี ได้กรุณาดูแลเอาใจใส่คุณพ่อเป็นอย่างดีเหลือเกิน ลูก ๆ ทุกคนคุณแม่ตลอดญาติพี่น้องที่ได้พบเห็นต่างซาบซึ้งในไมตรีจิตของท่านทั้งหลายเป็นอย่างมาก จนมิอาจที่จะหาอะไรมาตอบแทนท่านได้

เมื่อตอนเย็นวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๑๖ ลูก ๆ ก็ได้ไปเยี่ยมคุณพ่อกันตามปกติ พร้อมทั้งญาติ ๆ ซึ่งมีทั้งคุณป้าแสร์และคุณอาแฉล้ม ในตอนเย็นวันนั้นก่อนที่ทุกคนจะจากคุณพ่อกลับบ้าน คุณพ่อได้เอ่ยปากขอน้ำผึ้งจากลูกรับประทาน ลูกจึงได้ป้อนน้ำผึ้งให้คุณพ่อหนึ่งช้อน คุณพ่อก็ปิดมือโดยพูดว่าพอ

แล้ว ลูกสังเกตดูดวงตาของคุณพ่อมีน้ำตาคลอนิด ๆ ลูกไม่อาจสบดูดวงตาของคุณพ่อในขณะนั้นได้จึงได้เดินจากไป และเมื่อหันมาอีกครั้งก็เห็นคุณพ่อยกมือไหว้คุณป้าแสร์เพื่อเป็นการอำลาพร้อมทั้งพูดว่า รีบกลับบ้านกันเถอะมันมืดค่ำแล้ว ในที่สุดทุกคนก็จากไป คงเหลือแต่คุณแม่และน้องสาวนอนเป็นเพื่อนอยู่ในคืนนั้น

ใครจะไปรู้ว่าเมื่อวันอังคารที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๑๖ เป็นวันสุดท้ายที่คุณพ่อออกจากบ้านมาอยู่โรงพยาบาล แล้วก็ไม่ได้มีโอกาสกลับเข้าบ้านอีก ใครจะไปรู้ว่าการที่คุณพ่อยกมือไหว้ลาคุณป้าในเย็นวันอังคารที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๑๖ เป็นการลาครั้งสุดท้าย และ.... ใครจะไปรู้ได้ว่าน้ำผึ้งที่ลูกป้อนให้คุณพ่อในเย็นวันนั้นเป็นน้ำผึ้งช้อนสุดท้ายของลูกที่ประคองป้อนให้คุณพ่อที่รักและเคารพอย่างสูงสุดของลูก ๆ ตั้งแต่ลูกเกิดมาก็มีครั้งนี้เป็นครั้งแรกในชีวิตที่ได้มีโอกาสป้อนน้ำผึ้งให้คุณพ่อ....แล้ว........

เช้าวันพุธที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๑๖ ลูก ๆ ได้รับข่าวในตอนเช้ามืดว่าคุณพ่อไม่สบายมาก ลูก ๆ จึงได้รีบไปยังโรงพยาบาลศิริราช เมื่อไปถึงเห็นคุณพ่อนอนหลับตาหายใจอ่อนลง ๆ และในที่สุดคุณพ่อก็ต้องได้สิ้นลมไปเมื่อเวลาประมาณ ๐๗.๔๕ น.

ตลอดอายุการรับราชการของคุณพ่อในกรมศุลกากร ตั้งแต่วันที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๙ จนถึงวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๑ และจนกระทั่งคุณพ่อออกจากราชการมาแล้ว จนกระทั่งเสียชีวิต คือเมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน คุณพ่อไม่เคยเป็นศัตรูกับใคร คุณพ่อเป็นคนมีความอดทน เป็นคนมีความพอใจในหน้าที่การงาน มีความพอดีไม่มักใหญ่ใฝ่สูง และไม่ถือตัว รวมทั้งเป็นผู้มีความสันโดษ คุณพ่อจึงมีความสุขและความสบายใจมาโดยตลอด

สังขารทั้งหลายของสัตว์โลกเป็นอนิจจัง แต่พระธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นที่เป็นอมตะ คุณพ่อได้เข้าถึงพร้อมแล้วในรสแห่งพระธรรมของพระองค์ คุณพ่ออยากจะบวชเป็นสาวกของพระพุทธองค์ แต่ก็ไม่มีโอกาสได้บวช คุณพ่อเป็นคนมีจิตใจและสติมั่นคงอยู่ใกล้ชิดพระธรรมเหล่านั้นแม้ในขณะและวาระสุดท้ายแห่งสังขาร

พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ

คุณพ่อได้ถึง พระพุทธเจ้าเป็นสรณะที่พึ่งแล้ว
พระธรรมเป็นสรณะที่พึ่งแล้ว
พระสงฆ์เป็นสรณะที่พึ่งแล้ว

ลูก ๆ ทุกคนขอกราบระลึกถึงพระคุณอันสูงสุดของคุณพ่อ ด้วยเดชะอำนาจแห่งกุศลผลบุญทั้งหลาย ขอจงดลบันดาลให้คุณพ่อจงประสบสุขในสัมปรายภพ ทุกประการ.

จากลูก

คำไว้อาลัย

ระหว่างเวลาที่ข้าพเจ้าป่วยและรับการรักษาพยาบาลอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราชในเดือนกรกฎาคม ๒๕๑๖ ข้าพเจ้าได้ทราบว่าเนื่องได้มาป่วยเป็นโรคมะเร็งอยู่ในตึก ๗๒ ปี ในชั้นที่ ๕ ซึ่งอยู่ในชั้นเดียวกันกับข้าพเจ้า แต่อยู่กันคนละด้าน เมื่อข้าพเจ้ามีแรงพอที่จะเดินไปไหนมาไหนได้บ้างแล้ว ข้าพเจ้าก็ถือโอกาสเดินไปเยี่ยมเนื่อง อาการป่วยของเนื่องทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกสลดใจ เพราะแม้ข้าพเจ้าจะไม่ได้เรียนวิชาแพทย์มา ก็พอจะมองเห็นได้ว่าเนื่องกำลังมีอาการหนักเกินกว่าที่แพทย์จะแก้ไขให้ทุเลาหรือหายได้ ข้าพเจ้าเองก็เป็นโรคมะเร็งด้วยเหมือนกันโดยเป็นที่ปอด (เนื่องมาจากการสูบบุหรี่) แต่แพทย์ได้ตรวจพบโรคและทำการผ่าตัดปอดก่อนที่โรคจะลามไปถึงอวัยวะอื่น ๆ ได้ เนื่องเป็นมะเร็งที่กล้ามเนื้อหน้าอกด้านขวา เมื่อเป็นในระยะแรก ๆ น่าจะตรวจพบได้ง่ายและรวดเร็วกว่ามะเร็งซึ่งเกิดขึ้นที่อวัยวะภายใน ถ้าเนื่องได้รับการรักษาทันเวลา ก็คงไม่ต้องมาเจ็บหนักดังที่ข้าพเจ้าได้ไปเห็นมา ก่อนที่ข้าพเจ้าจะออกจากโรงพยาบาลในปลายเดือนกรกฎาคม ข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมเนื่องอีกครั้งหนึ่ง เป็นครั้งสุดท้ายที่เราได้พบและพูดกัน เมื่อข้าพเจ้ากลับมาพักฟื้นที่บ้านไม่นานนัก ก็ได้ข่าวที่ต้องเสียใจว่าเนื่องได้จากพวกเราไปแล้ว

เนื่องและข้าพเจ้าเป็นนักเรียน บ.ซ.ซ. มาด้วยกัน แต่เนื่องเรียนต่ำกว่าข้าพเจ้าหลายชั้น เมื่อข้าพเจ้าออกจาก บ.ซ.ซ. ไปแล้ว เราก็ไม่ได้พบกันอีกเลยจนกระทั่ง ๑๘ ปีต่อมาเมื่อข้าพเจ้าเข้ารับราชการในกรมศุลกากร จึงได้พบกับเนื่องอีกครั้งหนึ่ง เมื่อข้าพเจ้าพ้นจากหน้าที่ราชการในกรมศุลกากรไปแล้ว เราก็ห่างเหินกันไปอีก นาน ๆ จึงได้พบกันสักครั้ง แต่แม้จะไม่ได้ติดต่อพบปะกัน

บ่อยๆ ก็ไม่ได้ทำให้ความสัมพันธ์อันเกิดจากการที่เราได้เคยเป็นนักเรียนกินนอนอยู่ในโรงเรียนเดียวกันมาเมื่อเด็ก ๆ และการที่ได้เคยร่วมทำงานอยู่ในกรมเดียวกันเมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้วนั้นขาดหายไปได้ เมื่อได้ข่าวการตายของเนื่อง ข้าพเจ้าจึงรู้สึกเศร้าสลดใจมาก

ขอกุศลทั้งปวงที่เนื่องได้บำเพ็ญมา และที่ภรรยา บุตร ญาติ และมิตรได้ร่วมกันบำเพ็ญอุทิศให้แก่เนื่อง จงเป็นปัจจัยอำนวยอิฏฐวิบากสมบัติมนุญผลอันเป็นที่เจริญใจแก่เนื่องโดยควรแก่ฐานะในสัมปรายภพทุกประการ.

จรูญ สืบแสง

คำไว้อาลัย
แด่
คุณเนื่อง เหมะรัต

คุณเนื่อง เหมะรัต กับข้าพเจ้ารู้จักกันโดยหน้าที่ราชการ นับแต่วันแรกของการพบปะสังสรรค์ ข้าพเจ้าก็เกิดศรัทธาในตัวของคุณเนื่อง ฯ โดยที่คุณเนื่อง ฯ ได้ให้ความเห็นอกเห็นใจและช่วยเหลือข้าพเจ้าในฐานะที่เป็นเพื่อนข้าราชการด้วยกัน โดยมุ่งหวังเพื่อให้งานของรัฐดำเนินไปด้วยดี การรู้จักระหว่างเราทั้งสองได้เพิ่มความสนิทสนมมากขึ้นตามกาลเวลาที่ผ่านไป จนเกิดเป็นความสนิทสนมกันทั้งครอบครัวของทั้งสองฝ่าย ในระยะหลังแทนที่ข้าพเจ้าจะเรียกท่านว่าคุณเนื่อง ฯ ข้าพเจ้าจึงเรียกท่านว่า "พี่เนื่อง"

ตลอดระยะเวลาที่รู้จักกันมา ข้าพเจ้าประจักษ์ว่าพี่เนื่อง ฯ เป็นคนที่ขยันหมั่นเพียร มีสัมมาทิฐิ รักสงบ และซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ อันควรแก่การสรรเสริญยิ่ง นอกจากนั้น ข้าพเจ้ายังได้ประจักษ์อีกว่า พี่เนื่อง ฯ เป็นคนมีกำลังใจเข้มแข็งและอดทนในคราวที่ล้มป่วยอยู่ในโรงพยาบาลนับแต่วันล้มป่วยจนถึงแก่กรรม

ข้าพเจ้าได้เก็บความศรัทธาในตัวพี่เนื่อง ฯ เมื่อครั้งมีชีวิตอยู่ไว้ในใจของข้าพเจ้า และได้นำมาทดสอบว่าการที่ข้าพเจ้าศรัทธาในตัวของพี่เนื่อง ฯ นั้นจะมากน้อยหรือผิดถูกสถานใดกับตอนที่พี่เนื่อง ฯ ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว ข้าพเจ้าจึงมั่นใจว่าศรัทธาที่ข้าพเจ้ามีต่อพี่เนื่อง ฯ นั้นถูกต้อง ข้อพิสูจน์ของข้าพเจ้าก็คือได้เห็นท่านผู้มีเกียรติได้พากันไปฟังสวดพระอภิธรรมเป็นจำนวนมาก ๆ ทุกคืนตลอดเวลาที่เจ้าภาพได้ตั้งศพบำเพ็ญกุศล ทั้ง ๆ ที่พี่เนื่อง ฯ เมื่อก่อนจะถึงแก่กรรมก็เป็นข้าราชการบำนาญตั้งหลายปีแล้ว

ท่านผู้มีเกียรติที่พากันไป บางท่านก็คงเคยเป็นผู้ใต้บังคับบัญชา บางท่านก็คงเคยเป็นผู้บังคับบัญชา หรือมิตรสหายของพี่เนื่อง ฯ ท่านที่เคยเป็นผู้ใต้บังคับบัญชาที่พากันไปก็อาจเป็นเพราะศรัทธาในความเมตตาปรานีและซาบซึ้งในพระคุณที่ได้ช่วยแนะนำสั่งสอนอบรมวิธีปฏิบัติราชการ ท่านที่เคยเป็นผู้บังคับบัญชาที่พากันไปก็อาจเป็นเพราะศรัทธาในความขยันหมั่นเพียรและความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ราชการ มิตรสหายที่พากันไปก็อาจเป็นเพราะศรัทธาในน้ำใจที่โอบอ้อมอารีโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ เมื่อได้ทราบข่าวพี่เนื่อง ฯ ถึงแก่กรรม จึงเป็นของธรรมดาที่จะยังความเศร้าโศกมาสู่ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยทั่วหน้า ด้วยเหตุนี้ ท่านผู้มีเกียรติจึงพากันไปร่วมในงานสวดพระอภิธรรมเป็นจำนวนมากดังกล่าวแล้ว เป็นการแสดงออกซึ่งมุทิตาธรรมตามศรัทธาของแต่ละท่าน

“นรชาติที่วางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตย์ทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา”

ฉันใด

การจากไปของพี่เนื่อง ฯ จึงเป็นการจากไปอย่าง “มลายสิ้นทั้งอินทรีย์” เท่านั้น แต่คุณความดีคง “สถิตย์เป็นอนุสรณ์ต่อไป”

ฉันนั้น

ขอเดชะอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยสถานหนึ่ง คุณความดีที่ “พี่เนื่อง” ทำไว้ในสมัยมีชีวิตสถานสอง ความศรัทธาของผู้มีเกียรติที่ไปร่วมในงานสถานสาม และกุศลทักษิณานุปทานที่เจ้าภาพได้บำเพ็ญอุทิศสถานสี่ จงเป็นจตุปัจจัยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของพี่เนื่อง ฯ จงประสบแต่อิฏฐคุณมนุญผลในสุคติสัมปรายภพ สมดังมโนปณิธานของเจ้าภาพทุกประการ.

ร.ต. ศิริ ศุภางคเสน
อธิบดีกรมปศุสัตว์

๑๖ เม.ย. ๒๕๑๗

คำไว้อาลัย
แด่
นายเนื่อง เหมะรัต ที่ข้าพเจ้ารู้จัก

สมัยที่ข้าพเจ้าเป็นครู สอนอยู่ที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย ถนนประมวญ นายเนื่อง เหมะรัต ยังเป็นเด็กเล็กมาก คุณหลวงวรกิจวิจารณ์ ผู้เป็นบิดา ได้พานายเนื่องฯ ไปฝากไว้เป็นนักเรียนประจำ ข้าพเจ้าก็เป็นครูประจำดูแลนักเรียนประจำอีกด้วย จึงรู้จักนายเนื่องฯ ดี

นายเนื่องฯ เข้าเรียนตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ ๑ เรียนจนจบชั้นมัธยมปีที่ ๘ หรือที่เรียกว่าชั้น ม.ศ. ๕ สายสามัญกันเดี๋ยวนี้

นายเนื่องฯ เป็นนักเรียนที่ตั้งใจเรียนดี เรียบร้อย และไม่เคยถูกข้าพเจ้า "หยิก" หรือลงโทษประการใดเลย น่ารัก น่าเรียน เป็นบุตรที่น่าภาคภูมิใจของครอบครัวเหมะรัตอย่างยิ่ง

นายเนื่องฯ เป็นเด็กที่สุภาพ อ่อนน้อม รู้จักเคารพครูอาจารย์ รู้จักที่ต่ำและที่สูง ด้วยเหตุนี้ นายเนื่องฯ จึงเป็นนักเรียนที่รักใคร่ของบรรดาครูอาจารย์ทุกคนในโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยในสมัยนั้น

เมื่อแรกเข้าเรียน นายเนื่องฯ ยังเป็นเด็กเล็ก ยังใหม่ต่อโรงเรียน จึงรู้สึกว้าเหว่ใจบ้างเป็นธรรมดา โรงเรียนได้จัดนักเรียนชั้นสูงให้เป็นพี่เลี้ยง ความว้าเหว่ก็ค่อยหายไป จนนายเนื่องฯ เกิดความรักโรงเรียน ตั้งใจเรียนดีตลอดมา แม้แต่พี่เลี้ยงก็ยังชมว่า "เนื่อง เป็นเด็กดี น่ารัก"

สำหรับการกีฬา นายเนื่อง ฯ ไม่ใช่นักกีฬา มีการออกกำลังกายเล่นบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ดูเหมือนว่าการยิ้มและหัวเราะของนายเนื่อง ฯ เป็นการออกกำลังไปในตัว นายเนื่อง ฯ ชอบการหัวเราะและยิ้ม ถ้าเกิดหน้าบึ้งขึ้นมาเมื่อใด ก็คงจะโกรธใครสักคนแน่ คราวรับประทาน แย่งหัวปลาทูกัน เพื่อนแย่งเอาไปได้ก่อน ก็ยังไม่โกรธ คงจะนึกในใจว่า "คราวหลังเอาใหม่" บางครั้งแกงหมด นายเนื่อง ฯ อาสาเอาชามแกงออกไปขอจากครัวมาใหม่ เป็นงานสนุกไปในตัวกับเพื่อน ๆ จึงไม่ทราบว่า นายเนื่อง ฯ มีศัตรูกับเขาเลยในโรงเรียน

เรื่องซื้อขนม นายเนื่อง ฯ รู้จักกระเหม็ดกระแหม่จริง ซื้อเท่าที่จำเป็น คงจะเพราะคุณพ่อท่านได้สอนไว้กระมัง จึงสำนึกในใจอยู่เสมอว่า ทุกสตางค์เป็นของคุณพ่อที่หามาได้ด้วยความเหน็ดเหนื่อย เหงื่อไหลไคลย้อย จึงจำเป็นต้องระวังการใช้จ่าย เงินค่าขนมที่คุณพ่อฝากไว้กับอาจารย์ใหญ่ ที่นายเนื่อง ฯ ได้รับทุกวันเสาร์นั้น นายเนื่อง ฯ เก็บได้ น่ารักมาก

มาสมัยที่นายเนื่อง ฯ เรียนจบหลักสูตรชั้นมัธยมปีที่ ๘ แล้ว ทราบว่าคุณพ่อได้นำตัวไปฝากไว้ให้ทำงานกับผู้บังคับบัญชาที่กรมศุลกากร เนื่องด้วยนายเนื่อง ฯ เป็นนักเรียนดี สัตย์ซื่อ อดทน ทำอะไรจริง ไม่ท้อแท้แก่งานใด ๆ จึงบากบั่นปฏิบัติหน้าที่มาด้วยความมานะพากเพียร ได้เลื่อนขั้นเลื่อนเงินเดือนเป็นลำดับมา จนได้เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่คนหนึ่งในกรมศุลกากร

ถึงแม้ว่า นายเนื่อง ฯ จะได้เรียนจบหลักสูตรออกจากโรงเรียนไปแล้ว นายเนื่อง ฯ มิได้ทอดทิ้งโรงเรียนเลย คราวใดมีงานโรงเรียน นายเนื่อง ฯ อยู่กรุงเทพ ฯ ไม่ไปราชการต่างจังหวัด นายเนื่อง ฯ จะต้องปรากฏตัวในงานนั้น ๆ เสมอ ข้าพเจ้าเคยพบและเคยนั่งคุยกันด้วย ที่กรมศุลกากร เมื่อข้าพเจ้าไปออกของทีไร ถ้านายเนื่อง ฯ อยู่ มักจะได้รับความสะดวกเสมอ

นายเนื่อง ฯ เป็นลูกศิษย์ที่ดีของข้าพเจ้า และเป็นมิตรที่ดีคนหนึ่งของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยด้วย ข่าวมรณกรรมของนายเนื่อง เหมะรัต ยังความเสียใจอย่างสุดซึ้งแก่บรรดาครูอาจารย์และมิตรสหายเป็นอย่างมาก

"เนื่อง ฯ ที่รักของครู แม้เธอจะจากครูไป ความเป็นครูและลูกศิษย์ของเธอยังคงอยู่ในความทรงจำของครูเสมอ เธอเป็นนักเรียนที่ดี เกียรติคุณและความดีของเธอจะไม่สูญหาย จะเป็นที่ระลึกและจดจำกันอยู่อีกนาน ชั่วกาลนาน ครูขอถือโอกาสนี้ ขอตั้งสัตย์อธิษฐานต่อพระผู้เป็นเจ้าที่ครูเชื่อศรัทธาและนับถือ โปรดประทานความประเล้าประโลมใจแก่บรรดาญาติมิตรสหายที่รักของเธอ และทรงโปรดดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของเธอ นายเนื่อง เหมะรัต ศิษย์ที่รักยิ่งของครู จงไปสู่สุคติวิสัยในสัมปรายภพ ไปสู่วิมานแมนสวรรค์โน้น ด้วยความสุขสำราญ เทอญ."

ศาสนาจารย์ เล็ก ไทยง

๑๖ *เม.ย.* ๒๕๑๗

(ที่ทำงาน) โรงเรียนกรุงเทพโปลิเทคนิค
ยมราช ถนนหลานหลวง
กรุงเทพมหานคร
โทร. ๘๑-๒๖๒๒

(บ้าน) ๑๕๕ ซอยวิจิตรวรสาสน์ ๑
ถนนเจริญนคร
ตำบลบุคคโล อำเภอธนบุรี
กรุงเทพมหานคร
โทร. ๖๘-๐๐๗๖

สดุดีและไว้อาลัย คุณเนื่อง เหมะรัต

คุณบุญศรี เหมะรัต ขอร้องผ่านทางอาจารย์เล็ก ไทยง ให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยแด่ คุณเนื่อง เหมะรัต ผู้บิดา ซึ่งถึงแก่กรรมเมื่อเดือนกันยายนศกก่อน และจะได้รับพระราชทานเพลิงศพในวันนี้ ในฐานะที่ข้าพเจ้าเคยเป็นนายกสมาคมศิษย์เก่ากรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย และในฐานะที่คุณเนื่อง เหมะรัต เป็นศิษย์เก่ารุ่นหลังผม แม้จะหลังกันสัก ๓ รุ่นก็ดี แต่ก็ได้เป็นนักเรียนประจำในรุ่นเดียวกันเคยร่วมทุกข์ร่วมสุข สนุกสนานมาด้วยกัน บางเทอมก็อยู่คนละตึก บางเทอมก็อยู่ตึกเดียวกันและห้องนอนเดียวกันเสียด้วย ฉะนั้น เราก็สนิทสนมเหมือนอยู่ในครอบครัวเดียวกัน แต่เมื่อต่างคนต่างออกจากโรงเรียนประกอบอาชีพแล้วก็ห่างกันหน่อย แต่เพียงห่างแต่กายเท่านั้น แต่จิตใจของเรานั้นยังสนิทกันอยู่เสมอ เมื่อพบกันในโอกาสใดโดยเฉพาะในงานโรงเรียนหรืองานศิษย์เก่าก็ดี ต่างก็ลิงโลดแสดงความยินดีเข้าหากันเหมือนพี่น้องจากกันมานาน คุณเนื่อง มีพี่น้อง คุณนุ่ม อีกคนหนึ่ง เมื่อพบคุณเนื่องก็ต้องพบคุณนุ่มด้วย เพราะอยู่โรงเรียนด้วยกันและมาโรงเรียนก็มาด้วยกันเสมอ พี่น้องคู่นี้จึงไม่ค่อยคลาดสายตาพวกเรานัก ฉะนั้น ต่อแต่นี้ไปเราก็จะพบแต่คุณนุ่มแต่ผู้เดียว ขาดคุณเนื่องไปก็ทำให้รู้สึกสลดใจ และเศร้าใจ โดยเหตุที่คุณเนื่องนั้นได้เคยคบค้ากันมาสนิทสนมเป็นอย่างดี เป็นบุคคลที่มีนิสัยเจียมตัวโอภาปราศรัยด้วยมารยาทดีงาม มีความรัก ความกรุณา มุทิตา และอุเบกขา ต่อเพื่อนเสมอเป็นที่รักใคร่ของเพื่อนฝูงทุกคนตลอดมา แม้ร่างกายของคุณเนื่อง เหมะรัตจะย่อยยับไปแล้ว แต่ชื่อและสกุล ทั้งคุณความดียังอยู่ในความทรงจำของพวกเราชาว บี.ซี.ซี. เสมอ ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐานให้ดวงวิญญาณของ คุณเนื่อง เหมะรัต เพื่อน บี.ซี.ซี. ที่รัก จงไปสู่สุคติสัมปรายภพประสบแต่ความสุขนิรันดรเทอญ.

พล.ต.ต. โมรา ดุละลัมพะ

๒๕ เม.ย. ๑๗

ความระลึกถึงคุณเนื่อง เหมะรัต

ที่จริงมันเป็นเวลาที่ล่วงมาแล้วนานอักโข เมื่อทบทวนดูแล้วก็อยู่ในราว ๆ ๕๔ ปี เมื่อคุณพ่อของคุณเนื่อง ฯ ได้นำเอาบุตรชายเล็ก ๆ สองคนของท่านไปฝากเป็นนักเรียนกินนอนอยู่ที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย ข้าพเจ้าคาดคะเนดูว่าเวลานั้นคุณเนื่องฯ คงมีอายุอยู่ในราวสัก ๑๐ กว่าขวบ คุณนุ่ม ฯ น้องชายของคุณเนื่อง ฯ ก็คงอยู่ในราวสัก ๖–๗ ขวบ และทั้งคุณเนื่อง ฯ และคุณนุ่ม ฯ อาจารย์ใหญ่ได้จัดให้ไปอยู่ในตึกเหนือเป็นตึกเดียวกับที่ข้าพเจ้าอยู่ เวลานั้นตึกกินนอนของโรงเรียนมีอยู่เพียงสองตึกเท่านั้น เราเรียกกันว่าตึกเหนือ ตึกใต้ ข้าพเจ้าอยู่ตึกเหนือ และทั้งตึกเหนือและตึกใต้ก็มีหลายห้องนอน อาจารย์ได้จัดให้สองพี่น้อง คุณเนื่อง ฯ และคุณนุ่ม ฯ อยู่ในห้องนอนห้องเดียวกันกับข้าพเจ้า

เวลานั้นข้าพเจ้ามีอายุได้ ๒๐ ปีแล้ว ที่ข้าพเจ้าได้มาเข้าเรียนเมื่อมีอายุมากอย่างนั้นก็เพราะมัวไปเรียนหนังสือขอม สนธิ์ นาม สมาส อยู่ที่วัดกับหลวงอาที่วัดกำแพง อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท ก่อนหน้าที่จะไปอยู่ที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนก็ได้ไปเรียนหนังสืออยู่ที่โรงเรียนผดุงราษฎร์ ที่จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นโรงเรียนเครือเดียวกันกับโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน

เมื่อคุณเนื่อง ฯ และคุณนุ่ม ฯ ไปเข้าโรงเรียน ข้าพเจ้าเรียนอยู่ในมัธยมปีที่หกแล้ว อยู่ชั้นหกเมื่ออายุได้ ๒๐ พวกเพื่อน ๆ นักเรียนจึงขนานนามข้าพเจ้าเสียใหม่ว่า "อ้ายควาย" ข้าพเจ้าก็ไม่ว่าอะไร ยินดีรับชื่อใหม่ นึกเสียว่าจะเป็นควายก็คงเป็นควายเมื่ออยู่ในโรงเรียนเท่านั้น สักวันหนึ่งเมื่อจบโรงเรียนแล้วควายก็คงกลายเป็นราชสีห์

เนื่องจากที่ข้าพเจ้าเป็นเด็กโตกว่าคุณเนื่อง ฯ คุณนุ่ม ฯ มาก ทั้งข้าพเจ้าเป็นคริสเตียนจึงมีน้ำใจรักเด็ก ๆ จึงได้สมัครตัวเป็นพี่ชายของคุณเนื่อง ฯ และคุณนุ่ม ฯ ด้วยความรักและด้วยความเต็มใจ แม้ว่าข้าพเจ้าจะไม่ใช่พี่ชายตัวจริง ๆ

ข้าพเจ้าก็ได้กระทำตัวเป็นพี่ชายเหมือนพี่ชายจริง ๆ ของเด็กเนื่องและเด็กนุ่ม เช่นตอนเช้าทุกคนต้องไปอาบน้ำ สระน้ำก็ค่อนข้างลึก ต้องใช้ถังสาวเชือกเอาน้ำขึ้นมาอาบ ข้าพเจ้าผู้รับหน้าที่เป็นพี่ชายก็สาวน้ำขึ้นมาอาบให้ เอาสบู่หอมถูตัวให้เสร็จ เช็ดตัวแล้วก็ไล่ขึ้นไปแต่งตัวบนตึก ครั้นถึงวันเสาร์เขามีการซักผ้าแล้วก็เด็กอายุเท่านี้จะซักผ้าให้สะอาดได้อย่างไร อยู่ที่บ้านพ่อแม่ก็ซักให้ ผ้าปูที่นอนผืนก็ใหญ่ เกินกำลังของเด็ก ข้าพเจ้ารับเด็กเล็กอื่น ๆ เข้าเป็นน้องอีกราวสี่ห้าคน เลยกลายเป็นผู้รับเหมาซักให้หมด นึก ๆ ก็สนุกดีเหมือนกัน ผ้ากองเบ้อเร่อ แต่ก็ทำหน้าที่ได้ไม่บกพร่อง ต้องดูแลเสื้อผ้าทำที่นอน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและไม่สูญหาย ทุกเช้าครูเวรจะขึ้นมาตรวจห้องนอนและห้องตู้เสื้อผ้า ฉะนั้น นักเรียนทุกคนต้องรักษาความสะอาดและมีระเบียบ

ขัน มีเด็กคนหนึ่งชอบถ่ายไปเรื่อยไม่ว่าที่ไหนแม้แต่ในห้องเรียน แม่ครูควรจะทำเองกลับมาเรียกข้าพเจ้าเข้าไปทำความสะอาด ราวกับว่าข้าพเจ้าเป็นพี่ชายของเด็กคนนั้นจริง ๆ ข้าพเจ้าก็เต็มใจทำให้ แม้ว่าตัวเองก็กำลังเรียนหนังสืออยู่

ทุกเช้าเขามีการจ่ายยารักษาโรค ใครปวดท้องปวดหัวเป็นแผลก็ไปรับการรักษาได้ และข้าพเจ้าเองนั่นแหละที่ทำหน้าที่เป็นหมอแจกยารักษาโรค ฉะนั้น คุณเนื่อง ฯ และคุณนุ่ม ฯ จึงได้ทั้งหมอและพี่เลี้ยงที่ดีเป็นผู้อุปการะ

อีกเรื่องหนึ่งที่ข้าพเจ้าจะเว้นกล่าวเสียไม่ได้ก็คือทางโรงเรียนเขาห้ามสูบบุหรี่ แต่คุณเนื่อง ฯ ขโมยสูบบ่อย ๆ จนข้าพเจ้าไปพบเข้า เมื่อห้ามไม่เชื่อก็ต้องถึงการลงโทษกันด้วยไม้เรียว คุณเนื่อง ฯ คงเข็ดมาแต่นั้น ข้าพเจ้าไม่เห็นคุณเนื่อง ฯ สูบบุหรี่เมื่อพบกันคราวหลัง จึงทำให้ข้าพเจ้าภูมิใจว่าข้าพเจ้าได้ช่วยคุณเนื่อง ฯ ทั้งสองด้าน คือทั้งด้านร่างกายและด้านเศรษฐกิจ

เพราะเหตุเหล่านี้เองคุณพ่อของคุณเนื่อง ฯ คุณนุ่ม ฯ จึงรักข้าพเจ้าเหมือนเป็นลูกเป็นหลานของท่าน จำได้ว่าเมื่อท่านมาเยี่ยมลูก ๆ ท่านก็เอาผลไม้

มาให้ข้าพเจ้าด้วย ถึงแม้แต่เงินท่านก็ให้เป็นสินน้ำใจ ไม่ว่าท่านจะนำอะไรมาให้บุตรท่าน ข้าพเจ้าก็เลยมีหุ้นส่วนไปด้วยเสมอ เป็นเพราะการเกี่ยวดองข้องแวะกันอย่างนี้ เราซึ่งไม่ใช่ญาติพี่น้องก็กลายเป็นเหมือนญาติพี่น้อง เรียนหนังสืออยู่ด้วยกันประมาณสามปี ข้าพเจ้าก็จบการศึกษาต้องลาจากกันไปเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๒๒ นับถึงเวลานี้ก็ได้ ๕๒ ปีแล้ว มันเป็นเวลานมนานมานักหนา แต่ว่าความสนิทชิดเชื้อไม่เคยจางลงเลย ก่อนอย่างไรเดี๋ยวนี้ก็อย่างนั้น

ข้าพเจ้าขึ้นไปประกาศพระกิตติคุณของพระเยซูคริสต์อยู่ที่พิษณุโลก พิษณุโลกไกลจากกรุงเทพ ฯ มาก ต้องเดินทาง ๆ รถไฟ กินเวลาวันหนึ่งเต็ม ๆ ข้าพเจ้าต้องมาประชุมเรื่องศาสนกิจกันบ่อย ๆ จึงถือโอกาสมาเยี่ยมคุณพ่อของคุณเนื่อง ฯ คุณนุ่ม ฯ อยู่เสมอ

ประมาณในปี ๑๙๓๕ ข้าพเจ้าได้ย้ายเข้ามาทำการอยู่ในกรุงเทพฯ และได้ตั้งโรงเรียนขึ้นโรงเรียนหนึ่งมีชื่อว่าโรงเรียนกิตติคุณ เพี้ยนกับนามสกุลของข้าพเจ้าคือ "กิตติสาร" กิตติคุณมีความหมายว่า "ข่าวดี" ข่าวดีอะไร เป็นข่าวดีที่พระเจ้าได้เสด็จลงมาตายแทนบาปของเราบนไม้กางเขน เป็นความจริง ครั้นข้าพเจ้าเชื่อ พวกอบายมุข เช่น เหล้า บุหรี่ การพนัน เบอร์ ก็หลุดออกไปจากข้าพเจ้าจริง ๆ

ต่อมาคุณเนื่อง ฯ ได้แต่งงาน และตอนหลังได้ย้ายลงไปประจำอยู่ที่อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เมื่อข้าพเจ้าผ่านไปมาก็ได้เจอกัน และก็ได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นเหมือน ๆ กับพี่น้องพบกัน คุณเนื่อง ฯ ได้ทำการอยู่ในกรมศุลกากร จึงเป็นเหตุอีกเหตุหนึ่งที่เราได้พบกันบ่อย ๆ

เป็นเพราะความสนิทสนมกันอย่างนี้เอง เมื่อคุณเนื่อง ฯ มีบุตรสาวที่ชื่อว่า "ระวิวรรณ" จึงได้นำมาฝากแต่เมื่อยังเล็ก ๆ ระวิวรรณได้เรียนอยู่ในโรงเรียนจบมัธยมปีที่หก จึงได้ย้ายไปเรียนวิชาอักษรศาสตร์ ที่โรงเรียนสตรีจุลนารถ และวิชาครุศาสตร์ ที่จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย เมื่อจบการศึกษาวิชาครุศาสตร์ ขั้นปริญญาตรีแล้ว ก็ได้มาสมัครเป็นครูสอนอยู่ที่โรงเรียนกิตติคุณวิทยา ไม่ได้ไป

สอนในโรงเรียนอื่น อาจจะมีโอกาสดีโชคดีสำหรับอนาคตข้างหน้า แต่เพราะใจรักโรงเรียนกิตติคุณ และเพราะความสนิทสนมตั้งแต่คุณปู่ คุณพ่อ จนถึงคุณลูก คุณลูกจึงสมัครใจสอน มาเป็นครูสอนอยู่ในโรงเรียนกิตติคุณวิทยาจนถึงเวลานี้

เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๗๓ คุณเนื่อง ฯ ได้ล้มป่วยเป็นโรคมะเร็ง ระหว่างแขนขวากับทรวงอก ระหว่างคุณเนื่อง ฯ ป่วยอยู่ข้าพเจ้าก็ได้ไปเยี่ยมให้ความเล้าโลมใจเท่าที่จะให้ได้ คุณเนื่อง ฯ รู้จักพระเยซูคริสต์ได้เป็นอย่างดี เพราะได้ศึกษาและฟังเทศนาทุกวันในเวลาเรียน และยังได้ไปฟังเทศนาที่โบสถ์อีกนับเป็นเวลาถึงสิบปีเป็นอย่างน้อย ถ้าจะว่าเข้ากระดูกดำก็คงไม่ผิด จวนจะได้เข้าเชื่อรับคิสบันติศมา แต่จะเป็นเพราะเหตุใดข้าพเจ้าไม่ทราบจึงไม่ได้เข้ารับเชื่ออย่างออกหน้าออกตา

เรื่องนี้เป็นเรื่องของจิตใจ ใครก็ไม่ทราบถึงใจจริงของคุณเนื่อง เหมะรัต เราจะได้รับชีวิตชั่วนิรันดร์อาศัยความเชื่อเป็นใหญ่ หากจะอาศัยการทำบุญรักษาศีลแล้ว ไม่มีใครสักคนหนึ่งจะทำได้ เมื่อทำไม่ได้มันก็ไม่ได้สิ่งที่ตนปรารถนาจะได้

แต่คุณเนื่อง ฯ คงมีความเชื่อในการตายไถ่บาปของพระเยซูคริสต์ ถ้าอย่างนั้น คุณเนื่อง ฯ ก็จะได้รับชีวิตนิรันดร์ ได้ไปอยู่ร่วมด้วยกันอีกในเมืองสวรรค์นิรันดร์ สวรรค์ของคริสตศาสนาเป็นสวรรค์นิรันดร์ ปราศจากการจุติไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด นรกไม่มี สำหรับผู้เชื่อจริงถือจริงทุกคน

ถ้าเป็นอย่างนั้น เมื่อนั้นเราก็จะได้ไปอยู่ร่วมกันเป็นพี่น้องกัน ปฏิบัติกันและกันเหมือนเมื่อเราอยู่ร่วมโรงเรียนเดียวกันดังนั้นแล.

มาก กิตติสาร

คำไว้อาลัย
แด่
คุณเนื่อง เหมะรัต

ด้วยคุณเนื่อง ฯ ผู้วายชนม์ล่วงลับไปแล้วได้มีความสนิทคุ้นเคยกันมานาน แต่ครั้งยังเรียนหนังสือร่วมโรงเรียนและอยู่ประจำที่โรงเรียน เคยนอนห้องใหญ่ ตึกเหนือของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนด้วยกันมาสมัยอาจารย์ปาลม์เมอร์และแหม่มกอลต์เป็นอาจารย์ใหญ่ ระหว่างอยู่โรงเรียนข้าพเจ้าและคุณเนื่อง ฯ จึงมีโอกาสสังสรรค์และร่าเริงสนุกสนานด้วยกันมาตลอดจนกระทั่งข้าพเจ้าลาออกจากโรงเรียน นับแต่ระยะนั้นเป็นต้นไปจึงได้แยกทางไปหลาย ๆ ปีแล้วได้มาพบกันอีกโดยข้าพเจ้าได้มาตั้งหลักฐานที่อยู่ใกล้เคียงแถวเดียวกันซึ่งในตอนนี้ต่างมีครอบครัวและมีอาชีพเป็นหลักฐานเช่นเดียวกัน ข้าพเจ้ารู้สึกดีใจมากที่ได้อยู่ใกล้เคียงกันและเราทั้งสองได้เคยสนิทสนมครั้งเป็นนักเรียนร่วมโรงเรียนซึ่งเคยสนุกร่าเริงกันมาแต่ก่อน ๆ แล้ว จึงมีความคุ้นเคยสนิทสนมกันยิ่งขึ้นรวมทั้งสมาชิกในครอบครัวทุกคน โดยพบปะสังสรรค์สารทุกข์สุขซึ่งกันและกันมาด้วยดีโดยตลอด เนื่องจากวิถีชีวิตของบุคคลไม่พ้นจากความเสื่อมโทรมร่างกายและโรคภัยไข้เจ็บ คุณเนื่อง ฯ ก็มาเจ็บป่วยลงเป็นเวลาหลายเดือนตอนปั้นปลายชีวิต อาการทรุดหนักลง ซึ่งแพทย์ไม่อาจยับยั้งอาการป่วยของคุณเนื่อง ฯ ไว้ได้ ต้องประสบชะตากรรมถึงแก่ชีวิตในที่สุด ทั้งที่คุณเนื่อง ฯ ยังมีวัยอ่อนกว่าข้าพเจ้าอยู่บ้างซึ่งอันที่จริงแล้วยังไม่สมควรไปสู่ปรโลกก่อนข้าพเจ้า เมื่อรำพึงถึงชีวิตของแต่ละบุคคลที่ประสบชะตากรรมจึงเป็นสิ่งอนิจจังและความไม่แน่นอน ซึ่งต้องเป็นไปตามทางกฎแห่งกรรมในที่สุด คุณเนื่อง ฯ ผู้มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียด

เบียนในบั้นปลายของชีวิตซึ่งควรจะอยู่ชมบุญลูกหลานไปได้อีกชั่วระยะหนึ่ง จึงต้องประสบชะตากรรมถึงชีวิต และรู้สึกสลดใจน่าเสียดายเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสูญ-เสียคุณเนื่อง ฯ ผู้เป็นมิตรสหายที่ดีของข้าพเจ้าไปเสียผู้หนึ่ง ข้าพเจ้ายังนึกถึงคุณความดีของท่านอยู่เสมอเพราะเป็นมิตรสหายที่รักใคร่นับถือ สุขุม รอบคอบและอารมณ์ดีมาก ฉะนั้น การจากไปของคุณเนื่อง ฯ โดยไม่มีวันกลับ จึงเป็นที่สลดใจและโศกเศร้าแก่ข้าพเจ้าและครอบครัวของข้าพเจ้าเป็นอย่างมาก ในโอกาสพระราชทานเพลิงศพของคุณเนื่อง ฯ ครั้งนี้จึงขออาราธนาคุณพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลกจงดลบันดาลให้วิญญาณของคุณเนื่อง ฯ ผู้เป็นสหายที่รักของข้าพเจ้า ไปสู่สุคติสัมปรายภพ เทอญ.

พล.ต.ต. หลวงสุนทรวิทยารักษ์

ไว้อาลัย คุณเนื่อง เหมะรัต

ข้าพเจ้าและคุณเนื่อง เหมะรัต ได้เริ่มรู้จักกันมาตั้งแต่เรายังเป็นนักเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย ราว พ.ศ. ๒๔๖๒ ประมาณเวลา ๕๐ ปีเศษมาแล้ว ตอนนั้นความสนิทสนมยังมีไม่มากนัก ต่อมาก็ย้ายไปอยู่อัสสัมชัญ แล้วเราก็ไม่ได้พบกันอีก จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๗๐ ข้าพเจ้าได้เข้าทำงานที่กรมศุลกากร (โรงภาษีเก่า) และเราก็ได้ทำงานอยู่แห่งเดียวกัน คือกองรายงาน กรมศุลกากร ครั้งนี้ความสนิทสนมมีมากขึ้น รู้สึกว่าคุณเนื่องดีต่อเพื่อนฝูงทุก ๆ คนในที่ทำงาน เป็นคนใจคอโอบอ้อมอารีและเป็นที่รักใคร่กระเซ้าเย้าแหย่ของเพื่อนฝูงอยู่เสมอ แต่ไม่เคยเห็นคุณเนื่องโกรธใครเลย

ต่อมาข้าพเจ้าต้องถูกย้ายออกไปเป็นนายด่านศุลกากรสงขลาราว พ.ศ. ๒๔๙๐ แล้วเราได้มาอยู่กองสารวัตรตรวจภาษีขาเข้าร่วมกันอีก ระยะหลังนี้เราทำงานใกล้ชิดสนิทสนมกันมากตลอดจนครอบครัวของเราทั้งสองก็รักใคร่ชอบพอกันเป็นอย่างดี ไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ คุณเนื่องเป็นคนมีนิสัยดี เยือกเย็น และเป็นห่วงใยในความเป็นอยู่ของเพื่อนและคอยตักเตือนในทางที่ดีอยู่เสมอ ต่อมาข้าพเจ้าต้องย้ายไปอยู่องค์การท่าเรือแห่งประเทศไทย ระยะนี้ที่ทำงานเราแยกกันแต่ความสนิทสนมระหว่างครอบครัวของเราทั้งสองยิ่งแน่นแฟ้นมั่นคงขึ้นไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง ต่อมาคุณเนื่องย้ายไปเป็นศุลกากรเขตสงขลา ส่วนข้าพเจ้าเกษียณอายุทำงาน ได้ตามไปเยี่ยมคุณเนื่องที่สงขลาพร้อมด้วยเพื่อนๆอีก ๓–๔ คน ได้รับการต้อนรับจากคุณเนื่องและคุณฉอ้อนเป็นอย่างดี และไม่นานนักคุณเนื่องก็เกษียณอายุราชการเช่นกัน ระยะหลังนี้ไม่ค่อยได้พบกันเพราะคุณเนื่องได้มีงานทำใหม่มาทราบอีกทีก็คุณเนื่องป่วย แต่ทราบว่าเป็นระยะที่ป่วยมากแล้วก็รีบไปเยี่ยมทันที เห็นแล้วรู้สึกว่าหนักใจแต่เจ้าตัวก็ยังคุยครึกครื้นเช่นเดิม ซ้ำยังพูดว่าหายแล้วจะไปหาที่บ้านอีก หลังจากเยี่ยมมาไม่กี่วันคุณเนื่องก็ถึงแก่กรรม ยังความสลดใจของญาติมิตรสหายเป็นอันมาก

การจากไปของคุณเนื่องคราวนี้ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เหมือนกันหมดทุก ๆ คน แต่ก็สลดใจและเสียดายคนดี ๆ เช่นนี้เป็นธรรมดาของปุถุชน ขอผลบุญที่ได้บำเพ็ญมาได้บันดาลให้วิญญาณอันดีงามของคุณเนื่อง เหมะรัต ประสบแต่ความสงบและความสุขในสัมปรายภพ เทอญ.

กมล พหลโยธิน

๒๗ มี.ค. ๒๕๑๗

"คุณเนื่อง" ผู้ทำงาน "ดี ไว"

คุณเนื่อง ฯ กับผมชอบพอรักใคร่กันมาตั้งแต่หนุ่มจนแก่ ตลอดเวลาที่ร่วมงานกันมานานปีนี้ ทำให้ผมรู้แน่ชัดว่าคุณเนื่อง ฯ เป็นบุคคลที่ดีพร้อม อันประกอบด้วย ไม่โกรธ ไม่กลัว ไม่กำแหง กตัญญู ซื่อตรง เมตตา อารีใจดี เปิดเผย ชวนหัว ฯลฯ ชวนหัวทั้ง ๆ ที่นอนแบบอยู่ในโรงพยาบาล รู้ถึงโรคภัยอย่างมีสติดี

คุณธรรมดังกล่าวข้างบนนั้นผมมีเรื่องจริงจดจำไว้ตลอดมา แต่เนื่องจากเรื่องจริงดังกล่าวนี้เมื่อเล่าออกไปแล้วอาจจะกระทบกระเทือนถึงข้าราชการผู้ใหญ่รวมถึงข้าราชการผู้อื่นมากมาย ฉะนั้น ผมจึงของดไม่ขอกล่าวไว้ในที่นี้

อย่างไรก็ดี ผมยังมีข้อพิสูจน์อันแน่ชัด กล่าวคือ ถ้าเอ่ยว่า "พี่เนื่อง" แล้ว ทุกคนในกรมศุลกากรไม่มีวันลืม.

จรัล สาระนาค
อดีตรองอธิบดีกรมศุลกากร

อาลัยรัก
แด่
"พี่เนื่อง เหมะรัต"

ข้าพเจ้าเป็นทั้งเพื่อนและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของพี่เนื่องมาเป็นเวลาหลายปีก่อนที่ข้าพเจ้าลาออกจากราชการ ในระหว่างรับราชการอยู่กองเดียวกันเราได้เคยรับประทานอาหารร่วมกันเกือบทุกวัน แม้เมื่อพี่เนื่องครบเกษียณแล้วเราก็ยังได้พบกันอีกในวันรับบำนาญจนกระทั่งพี่เนื่องป่วยไม่สามารถมารับบำนาญด้วยตนเองได้

พี่เนื่องเป็นคนสุภาพ อ่อนโยน พูดจานุ่มนวล ผ่อนสั้นผ่อนยาว เสมอต้นเสมอปลายกับคนทุกระดับชั้น สนุกสนาน ผู้ที่พูดคุยด้วยจะรู้สึกสุขใจตลอดเวลาดังจะเห็นจากการคุย เมื่อลาจากกันแล้ว ผู้จากไปจากด้วยความยิ้มแย้มเสมอฉะนั้นผู้เคยอยู่ใต้บังคับบัญชาและผู้ที่เคยคบหาจึงได้พากันเรียกว่าพี่เนื่องตลอดมา ส่วนในด้านงานศพหรือฌาปนกิจแล้ว ถ้าพี่เนื่องไม่ติดธุระจำเป็นจริง ๆ แล้วไม่เคยยอมให้ขาดได้

พี่เนื่องเป็นคนทำงานเข้มแข็ง ซื่อตรง มีระเบียบ ปฏิบัติงานอย่างไม่รู้จักคำว่าเหน็ดเหนื่อย และติดตามผลงานที่ได้สั่งให้ปฏิบัติไป โดยเฉพาะในเรื่องภาษาต่างประเทศพี่เนื่องเป็นหนึ่งในกรมศุลกากรทีเดียว

พี่เนื่องเป็นคนมีจิตใจเข้มแข็ง กล้าเผชิญความจริงทุกกรณี แม้แต่ขณะที่ป่วย พี่เนื่องก็กล้าที่จะบอกชื่อโรคที่ตนเป็นต่อข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้าและเพื่อนๆ ไปเยี่ยมด้วยอาการปกติทั้ง ๆ ที่พี่เนื่องทราบดีว่าเป็นโรคที่ร้ายแรง

พี่เนื่องจากไปแล้ว นอกจากให้ความว้าเหว่ต่อครอบครัว ญาติ มิตร แล้ว ข้าพเจ้าและครอบครัวก็เช่นกัน มีความเศร้าสลดเสียใจและอาลัยเป็นอย่างยิ่ง คุณความดีและชื่อของพี่เนื่องคงจะอยู่ในความทรงจำของเพื่อน ๆ และผู้เคยอยู่ใต้บังคับบัญชาไปอีกนานแสนนาน ขอผลแห่งกุศลผลบุญและความดีที่พี่เนื่องประกอบไว้ในชาตินี้จงดลบันดาลให้พี่เนื่อง เหมะรัต จงไปสู่สุคติในสรวงสวรรค์ด้วยเถิด.

สนั่น เชาวน์เกษม

ผู้รู้แห่งเวทนา

โดย **นายทองชอบ ปุณณะบุตต์**

เวทนาทุกคนพยายามหลบหนีแห่งเวทนา แต่แล้วก็จะต้องหลบหนีไปให้พ้นเวร แต่ผู้ถึงแห่งธรรมจะสามารถวางแห่งทุกขเวทนาได้ เช่น คุณเนื่อง เหมะรัต ในระหว่างป่วยเป็นโรคมะเร็ง ได้รับทุกขเวทนาอย่างมากมาย และแล้วคุณเนื่องก็ได้มีวิธีเจริญวิปัสสนาข่มเวทนาลงวางแห่งทุกข์ด้วยพลังจิตเห็นแห่งความทุกข์และเวทนาเป็นของธรรมชาติ จะเกิดขึ้นในผู้ที่ไม่เจริญวิปัสสนาจะเห็นว่าสังขารเหล่านี้เป็นของ ๆ ตนเอง จึงเกิดการปรุงแต่งสร้างเวทนาให้มากขึ้น จนขาดสติส่งเสียงแสดงออกถึงเวทนา แต่ผู้รู้แห่งเวทนาแล้วจะวางเวทนาไม่เอามาเป็นอารมณ์ข่มตัวเวทนาให้ดับลง เวทนานั้นจะดับลงด้วยอำนาจของการเจริญวิปัสสนา ผู้รู้กองทุกข์และสุข สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของธรรมชาติที่จะเกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกรูปทุกนาม โดยปกติแสงไฟที่เผาผลาญสิ่งอื่นจนมอดไหม้ไปเป็นจุณมหาจุณไปสิ้นนั้น ก็จัดว่าเป็นธาตุที่ร้อนแรงสูงอยู่แล้ว ถึงแม้กระนั้นจิตของมนุษย์ยังมีความร้อนไปกว่ากองเพลิงเหล่านั้นเสียอีก คือความร้อนของมนุษย์นั้นถูกเผาผลาญด้วยจิตด้วย โลภะ โทสะ โมหะ ราคะ อวิชชา เข้าครอบงำจนหลงผิดว่าตนนั้นเป็นตนของตน ยอมรับว่าเวทนาที่เกิดขึ้นนั้นทำให้เกิดทุกข์ ปวด เจ็บ ไปหมด จิตนั้นช่วยเสริมสร้างเวทนานั้นให้ทวีคูณมากขึ้น แล้วไปโทษเอาว่าเทวดาได้สร้างรูปขึ้นมาทำไมจึงได้นำเอาเวทนามาให้ ไม่ให้มีความสุข ให้แต่ความทุกขเวทนา บางครั้งก็โทษเอาว่าพระไม่ดับทุกข์ให้ แต่แล้วไม่ได้มองดูตัวของตัวเองไปโทษเอาใครต่อใครไปเสียหมดไม่เอากระจกเงามาส่องดูตนของตนเองว่าเหตุเกิดที่ใดแล้วไม่ดับที่เหตุก็จะไม่มีการสิ้นสุดเห็น

แห่งความทุกข์ การเจริญวิปัสสนาเหมือนกับการที่เราเอากระจกเงามาส่องดูตนเองก็จะรู้ว่าสิ่งที่เกิดมานั้นอยู่ที่ใดตรงนั้นได้ไม่ต้องไปโทษใครต่อใครให้วุ่นวาย มันเป็นเรื่องของกรรม เกิดมาแล้วก็ต้องดับ ถ้ามัวแต่ไปนึกว่าเกิดมาแล้วไม่ดับแล้วจะเอาที่ที่ไหนมาให้มนุษย์อยู่กันได้ พระพุทธองค์ท่านได้กล่าวไว้ว่า การเกิดก็ต้องมีการดับ เวทนานั้นมีการเกิดได้ก็ต้องมีการดับได้ สุขมันเกิดได้มันก็สามารถดับได้ ของสองสิ่งคือสุขและทุกข์ ถ้าไปหลงแล้วจะทำให้จิตเศร้าหมอง ให้วางสุขและทุกข์ลง คุณเนื่อง เหมะรัต ได้รับความสุขมามากมายแล้ว และมาได้รับความทุกขเวทนาในการป่วยครั้งนี้ สุขและทุกข์ที่ได้รับนี้ไม่ได้ทำประโยชน์ให้แก่สังขารได้ จึงวางสุขและทุกข์ลง ถือว่าเป็นเรื่องของธรรมชาติ ข่มจิตให้สงบ เวทนาก็จะไม่เกิดขึ้น คุณเนื่องได้ทำเป็นประจำ และยึดมั่นในธรรมของพระพุทธองค์ ถึงแก่วาระสุดท้ายในชีวิตที่จะวางสังขารก็ยังรู้ว่าคุณเนื่องนั้นไม่มีโอกาสที่จะอยู่ในโลกมนุษย์ได้บอกกับลูกชายและคุณหมอที่ให้การรักษา จะดับลง แล้วในวันรุ่งขึ้นตอนเช้าก็ดับลงด้วยอาการสงบไม่มีเวทนา นี่แหละคือผู้รู้แห่งเวทนา และเห็นดวงตาธรรม

ผู้ใดอยากได้เห็นดวงตาธรรมต้องปฏิบัติธรรม จะนำแสงสว่างให้แก่ท่านทุกคน.

วัดโอภาสี หมู่บ้านหาดใหญ่ ต. กระเฉท อ. เมือง จ. ระยอง

คำกลอนของหลวงพ่อโอภาสี

ผู้มีบุญนั้นลงมาอยู่ในเมืองมนุษย์ บริสุทธิ์ไปทุกอย่างกระจ่างศรี
ส่องแสงสว่างไปทั่วโลกและโลกี ทั้งสามภพใครไม่มีจักเสมอปาน
เป็นหน่อเนื้อเชื้อบรมท้าวพรหมเมศร์ อุบัติเหตุมาจากเกษียรเกษรสันต์
ทั้งปราบทั้งสร้างสว่างพลัน อยู่ทุกวันนี้นะท่านจึงหันดู
ดูให้เห็นใช่จะซ่อนเร้นอยู่ที่ไหน ดูทั้งตาในตานอกก็แลเห็น
เพราะขึ้นลง–เข้า–ออกอยู่ในบริเวณ ไม่ซ่อนเร้นอยู่ที่ไหนตั้งใจดู
ไม่ช้านานพอประมาณอีกปีเศษ พวกท่านจะสังเกตทั้งตาและทั้งหู
ตั้งแต่นั้นท่านจะได้รู้ว่าตัวดู อยู่กับพระคุณท่านผู้มีบุญ
ตรองดูเถิดท่านผู้ฟังทั้งผู้อ่าน ถ้าฟ้าดินถึงกันท่านต้องรู้
สู่อุตส่าห์ทำความดีไว้จะได้ดู สุจริตมีอยู่ทั้งสามประการ
กาย วาจา ใจ สุจริตให้ติดอยู่ เป็นพักเป็นครูอยู่กับตัวท่าน
ตามข้อเค้าของพระองค์ผู้ทรงธรรม เป็นสำคัญนะท่านทุกขั้นไป
ดีแต่พูดใจไม่ทำซ้ำเกิดโทษ หาประโยชน์ไม่ได้กับตัวท่าน
ใจของตนวายวุ่นอยู่ทุกวัน ไหนจะได้ประสบพบผู้มีบุญ
ถึงเห็นท่านเราก็ไม่รู้จักท่าน เพราะรูปร่างธาตุขันธ์ท่านยังอยู่
ที่ไหนจะต่างแก่ท่านผู้ดู รูปร่างธาตุขันธ์ท่านยังมีทุกประการ
อุปมาเหมือนดั่งกับพระสังข์ เจ้ารูปเงาะสวมไว้ใครไม่แลเห็น
จะเห็นได้ก็แต่ท่านผู้ดูเป็น จึงจะเห็นแจ้งประจักษ์อยู่กับตัว
เที่ยวถอดรูปอยู่กับร่มโพธิ์และร่มไทร คอยอาศัยดูทั้งหมู่เนื้อและหมู่ปลา
เที่ยวตรวจตราทุกตำแหน่งทุกแห่งไป ท่านมาอาศัยอยู่ที่ในขุมทอง.

แด่คุณเนื่อง เหมะรัต

คุณเนื่องเป็นนักเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย อยู่ต่ำกว่าข้าพเจ้าหนึ่งชั้น คุณเนื่องระหว่างเป็นนักเรียนมาด้วยกัน ข้าพเจ้ายังไม่เคยเห็นว่า คุณเนื่องโกรธใคร สมกับเป็นสุภาพบุรุษจริงๆ

ถึงแม้ว่าออกจากโรงเรียนแล้ว เราก็ยังพบกันเป็นครั้งเป็นคราว

เมื่อข้าพเจ้าเดินทางไปพักผ่อนที่มาเลเซีย ถ้าผ่านด่านสะเดา เราก็เคยพบกันเสมอ ที่น่าภูมิใจที่สุด ด่านสะเดาที่สวยงามสมศักดิ์ศรีของประเทศ ก็เป็นความพยายามของคุณเนื่อง เมื่อเวลาควบคุมงานสร้างด่านสะเดา คุณเนื่องสวมเครื่องแต่งตัวเก่าๆ ไม่พิถีพิถัน มองเผินๆ คล้ายหัวหน้าคนงานมากกว่าเป็นนายด่าน

บุตรชายของคุณเนื่อง เป็นลูกศิษย์ของข้าพเจ้าทุกคน

บัดนี้ คุณเนื่องจากเราไปแล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่าจากไปแต่ร่างกายเท่านั้น ความดีของคุณเนื่องยังไม่จากเราไป.

นายอารีย์ เสมประสาท

กรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย
๒ พฤษภาคม ๒๕๑๗

ระลึกถึงพี่เนื่อง

คุณฉอ้อน เหมะรัต ปรารภกับข้าพเจ้าว่า เห็นข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่คุ้นเคยและสนิทสนมกับพี่เนื่องเป็นพิเศษ จึงควรจะเขียนประวัติบางตอนในการรับราชการของพี่เนื่อง ไว้เป็นอนุสรณ์ ในวันพระราชทานเพลิงศพ เรื่องนี้ข้าพเจ้าปฏิเสธไม่ได้ จึงเริ่มค้นบันทึกเท่าที่มีอยู่เพื่อช่วยการเขียนประกอบความทรงจำ ให้ท่านที่มีแก่ใจมาร่วมงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ได้ทราบความเด็ดเดี่ยว และการเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์แก่หน้าที่ราชการของพี่เนื่อง เท่าที่ข้าพเจ้ายังจดจำได้ในบางกรณี และบางสิ่งบางอย่างที่ได้บันทึกไว้คร่าว ๆ แต่ก็ยังพอที่จะอ้างถึงวัน เวลา และสถานที่ได้พอควร

ข้าพเจ้าได้มีโอกาสรู้จักกับพี่เนื่อง ก็เมื่อข้าพเจ้าโอนจากกรมช่างแสงทหารบก (กรมสรรพาวุธทหารบกในปัจจุบัน) มาประจำกรมศุลกากร และก็เป็นการบังเอิญ ที่ข้าพเจ้าได้ปฏิบัติราชการที่เดียวกันกับคุณจำเนียร เหมะรัต ซึ่งเป็นน้องพี่เนื่อง แต่ในระยะแรก ๆ ก็เพียงแต่รู้จักและเคารพเท่าที่ควรเคารพในฐานะที่เป็นพี่ของเพื่อนเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะพี่เนื่องประจำอยู่กองรายงาน (กองประมวลสถิติในปัจจุบัน) และข้าพเจ้ากับคุณจำเนียร ประจำอยู่สาขาสินค้าขาออก กองสารวัตร (แต่เดิมยังมิได้มีฐานะเป็นกองตรวจสินค้าขาออก เช่นในปัจจุบัน) แต่ก็ได้พบกันบ่อย ๆ ที่กรม ฯ และที่บ้านพี่เนื่องเอง

ต่อมาข้าพเจ้ากับคุณจำเนียรได้ถูกย้ายไปประจำสาขาขาเข้ากองสารวัตร (แต่เดิมยังมิได้มีฐานะเป็นกองตรวจสินค้าขาเข้า เช่นในปัจจุบัน) ข้าพเจ้าและคุณจำเนียรดำรงตำแหน่งนายตรวจขาเข้าอยู่หลายปีพี่เนื่องก็ถูกย้ายจากกองรายงานไปประจำกองสารวัตร เพื่อดำรงตำแหน่งสารวัตรสาขาขาเข้า แทนที่พี่เนื่องจะเริ่มดูงานจากสารวัตรทันที พี่เนื่องกลับมาดูงานที่ข้าพเจ้าก่อน โดยให้

เหตุผลอย่างถ่อมตัวว่า "ก้าวทีละขั้น ดีกว่าก้าวทีเดียวหลาย ๆ ขั้น" ข้าพเจ้าสนองความต้องการของพี่เนื่องทุกอย่างจนสุดความสามารถ เพราะเกิดความรู้สึกเคารพในน้ำมิตรจิตใจของพี่เนื่องเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพี่เนื่องจุใจในผลแห่งการดูงานที่ข้าพเจ้าแล้ว จึงได้ไปดูงานกับสารวัตรซึ่งมีตำแหน่งหน้าที่ราชการเหนือขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง หลังจากที่พี่เนื่องดูงานกับสารวัตรได้ไม่กี่วัน ก็ได้รับคำสั่งจากกอง ฯ ให้เข้าทำหน้าที่สารวัตร

ในวันแรกที่พี่เนื่องเข้าปฏิบัติงานในหน้าที่สารวัตร สารวัตร นายตรวจตลอดจนชิปปิ้ง พากันประหลาดใจ ที่พี่เนื่องทำหน้าที่สารวัตรได้อย่างอิสระโดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยผู้ใดอีก

พี่เนื่อง คุณจำเนียรและข้าพเจ้า ร่วมรับราชการในสาขาขาเข้า กองสารวัตร ด้วยกันชั่วระยะเวลาหนึ่ง ในไม่ช้าก็ถึงจังหวะการโยกย้ายตามความเหมาะสมของกรม ฯ

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ ข้าพเจ้าได้รับคำสั่งแต่งตั้งให้ไปดำรงตำแหน่งนายด่านที่ทอดเรือภายนอกเกาะสีชังพี่เนื่องย้ายไปดำรงตำแหน่งนายด่านศุลกากรสะเดา จังหวัดสงขลา เรื่องที่ข้าพเจ้ากับพี่เนื่องจะสนิทสนมกันยิ่งขึ้นก็เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลานี้

เรื่องมีอยู่ว่า เมื่อวันศุกร์ที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๙ ข้าพเจ้ามาราชการที่กรม ฯ ได้ทราบว่าพี่เนื่องมาจากสะเดาจึงไปเยี่ยม เป็นจังหวะพอเหมาะที่พี่เนื่องก็กำลังต้องการพบข้าพเจ้าอยู่ด้วย เนื่องจากพี่เนื่องต้องการจะสร้างด่านศุลกากรสะเดาเสียใหม่ เพราะด่านเก่าชำรุดทรุดโทรมมาก แต่ยังไม่มีแบบแปลนแผนผังด่าน และส่วนประกอบต่าง ๆ มีแต่แผนที่ที่จะทำการก่อสร้างเท่านั้นแผนที่แสดงแต่เพียงเขตของบริเวณด่านและส่วนประกอบ ข้าพเจ้าจึงเสนอให้ไปติดต่อกรม ฯ เพื่อขอหนังสือนำไปติดต่อกับกรมโยธาธิการให้ช่วยดำเนินการออก

แบบแปลนแผนผังตัวด่านและส่วนประกอบให้ พี่เนื่องหัวเราะชอบใจแล้ว บอกว่าได้ติดต่อกรม ฯ แล้ว ขณะนี้ยังรอรับหนังสือนำจากกรม ฯ อยู่แล้วกลับถาม ข้าพเจ้าว่าจะให้ไปช่วยตรวจและควบคุมการก่อสร้างจะไปได้หรือไม่ ข้าพเจ้า จึงตอบว่าสำหรับข้าพเจ้านั้นไม่ขัดข้อง แต่ขอให้ช่วยคิดดูด้วยว่าจะเดินทางจาก เกาะสีชังไปตรวจการก่อสร้างที่ด่านศุลกากรสะเดานั้นดูจะอย่างไร ๆ อยู่ พี่เนื่อง บอกว่าเรื่องอื่น ๆ ไม่ต้องเป็นห่วง

๒๖ พฤษภาคม ๒๔๙๙ ข้าพเจ้ามาราชการที่กรม ฯ อีก พี่เนื่องได้มาพบ ข้าพเจ้าที่บ้าน และบอกว่าได้ติดต่อขออนุมัติกรม ฯ ให้ข้าพเจ้าไปตรวจการจ้าง และควบคุมการก่อสร้างที่ด่านศุลกากรสะเดาไว้แล้ว โดยขอให้ไปเป็นครั้งคราว เดือนละ ๒–๓ ครั้งตามความจำเป็นของงาน กรม ฯ ได้อนุมัติแล้ว และจะสั่ง ไปทางกองสารวัตรต่อไป ต่อมาเมื่อ ๓๐ พฤษภาคม ๒๔๙๙ สารวัตรใหญ่เรียก ข้าพเจ้าไปพบ แล้วแจ้งความประสงค์ของกรม ฯ ให้ทราบ ตรงตามที่พี่เนื่อง บอกไว้ และแจ้งให้ทราบว่ากองสารวัตรตอบไม่ขัดข้องไปให้กรม ฯ ทราบแล้ว ด้วย แต่มีข้อแม้กับกรม ฯ ไว้ว่าไม่ควรให้ข้าพเจ้าเสียสิทธิ์ทางกองสารวัตรทุก ประการ

๒๔ มิถุนายน ๒๔๙๙ ข้าพเจ้าได้รับโทรเลขจากทางบ้านว่า พี่เนื่อง มาสั่งไว้ว่าในวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๙๙ จะนำแบบก่อสร้างด่านศุลกากรสะเดา มาฝากไว้ให้มีเวลาไปตรวจและพิจารณาที่เกาะสีชัง ๑ ชุด เมื่อข้าพเจ้ามาราชการ ที่กรม ฯ ในวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๙๙ ก็ได้รับแบบก่อสร้างที่พี่เนื่องฝากไว้ให้ ที่บ้าน ๑ ชุดจึงนำไปตรวจและพิจารณาศึกษาแบบที่เกาะสีชัง จนวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๔๙๙ จึงได้รับโทรเลขจากเพื่อนที่กองสารวัตรว่าทางกอง ฯ ได้ออก คำสั่งย้ายข้าพเจ้ากลับกอง ฯ แล้ว จน ๑๔ กรกฎาคม ๒๔๙๙ คุณอุเทน บุรีรักษ์ ก็ถือคำสั่งไปรับมอบงานจากข้าพเจ้า รู้สึกว่าข้าพเจ้าส่งมอบงานให้คุณอุเทนล่าช้า

มากไปสักหน่อย ทั้งนี้เพราะนอกจากจะส่งมอบงานอื่น ๆ ตามปกติแล้ว ยังต้องส่งมอบงานก่อสร้างของด่านอีกด้วย จนเห็นว่างานต่าง ๆ พอจะวางมือได้แล้ว จึงได้เดินทางกลับจากเกาะสีชังเมื่อ ๓๑ กรกฎาคม ๒๔๙๙ และรายงานตัวที่กองสารวัตรในวันรุ่งขึ้น และก็ได้ทราบว่ากรม ฯ อนุมัติให้ไปตรวจการจ้างและควบคุมการก่อสร้างที่ด่านศุลกากรสะเดาแล้ว ขณะนี้กำลังรอคำสั่งจากกรม ฯ ข้าพเจ้าเกรงว่าจะเตรียมเครื่องมือและเครื่องใช้ไม่ทันจึงขอลากิจ ๓ วันตั้งแต่ ๑—๓ สิงหาคม ๒๔๙๙ อาจเป็นด้วยข้าพเจ้าไม่ลาป่วยหรือลากิจเสียหลายปีมาแล้วก็ได้ จึงได้รับอนุญาตโดยง่าย แต่อย่างไรก็ตามในวันที่ ๓ สิงหาคม ๒๔๙๙ ซึ่งเป็นวันศุกร์ ก็มีศุลการักษ์จากกองสารวัตรมาแจ้งข้าพเจ้าที่บ้านว่าท่านสารวัตรใหญ่ให้ไปพบเดี๋ยวนี้และได้ส่งรถมารับด้วย ข้าพเจ้ารีบไปรายงานตัวต่อสารวัตรใหญ่ทันที ท่านสารวัตรใหญ่แจ้งให้ทราบว่า พี่เนื่องโทรศัพท์ทางไกลมาจากสงขลา ขอให้ส่งข้าพเจ้าไปด่านศุลกากรสะเดาในวันที่ ๕ สิงหาคมนี้ เพราะจะเริ่มวางรากฐานตัวด่าน และกรม ฯ สั่งอนุมัติให้ออกเดินทางไปก่อนรับทราบคำสั่งกรม ฯ ได้ (กรม ฯ ยังไม่ได้ออกคำสั่ง) และให้มารับทราบคำสั่งในภายหลัง เพื่อให้ทันงานทางด่านศุลกากรสะเดา (ต่อมากรม ฯ ได้ออกคำสั่งกรมฯ ที่ ๑๒๔/๒๔๙๙ ลงวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๔๙๙)

ข้าพเจ้าออกจากกองสารวัตรก็ตรงไปบ้านพี่เนื่องทันที จึงได้ทราบว่าทางสะเดาจะเริ่มวางผังด่านและส่วนประกอบก่อน และต้องการให้ข้าพเจ้าไปช่วยตรวจตั้งแต่เริ่มวางผังทีเดียว และคุณฉอ้อนกับบุตรจะร่วมเดินทางไปด้วย จึงตกลงว่าจะเดินทางไปพร้อมกันในวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๙๙

๖ สิงหาคม ๒๔๙๙ ถึงสถานีหาดใหญ่เมื่อเวลา ๑๒.๔๕ น. พี่เนื่องส่งรถมารับไปด่านศุลกากรสะเดาเมื่อถึงด่านและได้สนทนากันตามควรแล้วก็เริ่มออกดำเนินการตรวจสอบการวางผังที่ช่างได้ทำไว้ทั้งนี้พี่เนื่องได้ร่วมมือด้วยโดย

ใกล้ชิด แม้จะบอกว่าข้าพเจ้าตรวจคนเดียวก็ได้ แต่พี่เนื่องก็ไม่ยอม และยังใช้ลูกเล่นเอาข้าพเจ้าเข้า โดยถามว่า "กลัวผมจะศึกษางานก่อสร้างด้วยหรือ" ข้าพเจ้าก็ต้องตอบไปว่า "ผมลองใจดู เพราะกลัวพี่เนื่องจะไม่ช่วยจริง ถ้าร่วมมือจริง ๆ ผมก็ชอบ"

ในการตรวจผังหลุมคลองรากอาคารนี้ นอกจากข้าพเจ้ากับพี่เนื่องแล้ว พี่เนื่องได้เชิญนายช่างเทศบาลอำเภอสะเดามาร่วมดำเนินการตรวจสอบด้วย เมื่อได้ตรวจการวางผังหลุมคลองรากเสร็จแล้วจึงเห็นพ้องต้องกันว่าจะดำเนินการต่อไปได้ทันการวางศิลาฤกษ์ ซึ่งกำหนดไว้วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๔๙๙ ตามที่พี่เนื่องหาฤกษ์เตรียมไว้แล้ว

๗ สิงหาคม ๒๔๙๙ ท่านผู้อำนวยการศุลกากรเขต เขต ๑ สงขลา (ต่อมาคือท่านรอง น้อย คล่องกำไร รองอธิบดีฝ่ายธุรการ กรมศุลกากร) ได้มาตรวจความเรียบร้อยของสถานที่ที่จัดงานวางศิลาฤกษ์ ซึ่งทางด่านกำลังตกแต่งสถานที่และช่างกำลังเร่งรีบปรับและปูพื้นบางแห่งอยู่ กว่างานตกแต่งสถานที่และงานปรับปูพื้นตลอดจนสร้างปะรำชั่วคราวสำหรับพิธีสงฆ์ จะแล้วเสร็จก็เกิน ๑๘.๐๐ น. รุ่งขึ้น ๘ สิงหาคม ๒๔๙๙ พี่เนื่องระดมชาวด่านตั้งแต่ก่อน ๐๖.๐๐ น. ให้ช่วยกันขนโต๊ะเก้าอี้และโต๊ะหมู่บูชาไปเข้าที่ ทำการปูลาดพื้นเสร็จก่อน ๐๘.๐๐ น. ท่านผู้อำนวยการศุลกากรเขตมาถึงด่านประมาณ ๐๘.๓๐ น. และท่านผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา (นายพ่วง สุวรรณรัฐ) มาถึงบริเวณพิธีเมื่อเวลาประมาณ ๐๙.๐๐ น. พระสงฆ์ ๙ รูปเริ่มเจริญพระพุทธมนต์ เวลาประมาณ ๐๙.๕๐ น. ครั้นถึงเวลา ๑๐.๐๐ น. ท่านผู้อำนวยการศุลกากรเขตจึงกล่าวเชิญท่านประธานพิธีทำการวางศิลาฤกษ์ พอเริ่มวางศิลาฤกษ์พระสวดชยันโตจบแล้วเจริญพระพุทธมนต์ต่อไป จนได้เวลา ๑๑.๐๐ น. ท่านประธานพิธีและท่านผู้อำนวยการศุลกากรเขตถวายภัตตาหาร มีปรากฏการณ์ที่ข้าพเจ้าจำได้

แม่นยำอีกอย่างหนึ่งก็คือ ขณะที่พระกำลังฉันภัตตาหารเพลนั้น ปรากฏว่ามีฝนตกลงมาอย่างหนักโดยมิได้ตั้งเค้ามาก่อน ฝนตกหนักอยู่ประมาณ ๑๕ นาที จึงค่อยๆ ซาลงจนหยุด ปรากฏการณ์ครั้งนี้ทำให้เกิดความขลุกขลักอยู่บ้าง เพราะไม่ได้เตรียมการป้องกันฝนไว้ แต่หลายท่านกล่าวว่าวันนี้ฤกษ์เย็นนายด่านเข้าใจหาฤกษ์ได้ดีมาก จึงทำให้ทุกคนลืมความขลุกขลักเสียได้สนิท

๙ สิงหาคม ๒๔๙๙ ข้าพเจ้าตรวจหลุมคลองรากโดยละเอียดเท่าที่ได้ขุดไว้สำหรับเตรียมการวางฐานรากได้พบหลุม F.3. มีขนาดเล็กผิดจากแบบ ซึ่งตามแบบแปลนแผนผังกำหนดไว้ให้หลุมมีขนาด ๑.๖๐ × ๑.๕๐ ม. แต่ช่างขุดไว้เพียง ๑.๕๐ × ๑.๕๐ ม. จึงบอกให้พี่เนื่องทราบ พี่เนื่องไปวัดสอบอีกครั้งหนึ่งก็พบตรงตามที่ข้าพเจ้าบอกไว้ จึงเรียกตัวแทนผู้รับเหมามาพ่งเทศน์เสียหลายวรรค แต่ในที่สุดกลับสรุปว่า "ต่อไปถ้ากลัวจะผิดอีกก็ขุดให้มันกว้าง ๆ ไว้ก่อนมั่งซีผมไม่ว่าอะไรหรอก แต่วันนี้ต้องระดมแก้หลุมเหล่านี้ให้ถูกต้องเสียก่อนทุกหลุมจึงจะให้ไปขุดหลุมอื่น ๆ ได้" ตัวแทนผู้รับเหมาขอโทษเป็นการใหญ่แล้วสารภาพว่าอ่านแบบพลาดไป และรับจะแก้ไขให้ตามที่พี่เนื่องสั่ง

๑๑ สิงหาคม ๒๔๙๙ แม้วันนี้เป็นวันเสาร์ แต่ก็ไม่มีการหยุดงานสำหรับการก่อสร้างนี้ (ตลอดจนวันอาทิตย์) ข้าพเจ้าตรวจพบหลุมคลองรากที่ขุดเสร็จใหม่อีกหลายหลุม ทุกหลุมตื้นไปกว่าที่กำหนดไว้ในแบบประมาณ ๘ ถึง ๑๐ เซนติเมตร จึงบอกให้พี่เนื่องทราบอีก พี่เนื่องสงสัยว่าเนื่องจากที่ดินในบริเวณที่ทำการก่อสร้างนี้เป็นที่สูง ๆ ต่ำ ๆ ยังมิได้ปรับให้เป็นพื้นราบ จึงอาจบางหลุมลึกเกินไปบ้างก็ได้ จึงไปช่วยกันขึงเชือกและจับดิ่งจากผัง โดยให้ตัวแทนผู้รับเหมาเป็นผู้วัดกันต่อหน้า ก็ปรากฏว่าเป็นความจริงตามที่ข้าพเจ้าบอก ตัวแทนผู้รับเหมาบอกพี่เนื่องว่าอาจเป็นด้วยคนขุดวัดคลาดเคลื่อนก็ได้ จึงถูกพี่เนื่องขนาบเข้าว่า "ก็คลาดเคลื่อนในทางลดงานลงอีกเหมือนกัน ก็ต้องแก้ไขเสียให้

ถูกต้องทั้งหมดภายในวันนี้เหมือนกัน และถ้าต่อไปยังมีการผิดชนิดเอาเปรียบผู้ว่าจ้างเหมาเช่นนี้อีก จะสั่งให้ผู้รับเหมาเปลี่ยนตัวแทน" เป็นอันว่าพี่เนื่องแสดงความเด็ดขาดและขีดเส้นตายไว้ให้ตัวแทนผู้รับเหมารู้ตัวล่วงหน้าเสียอีกด้วย

งานก่อสร้างดำเนินต่อมาด้วยความล่าช้าผิดปกติ จนถึงวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๔๙๙ กรรมการทุกคนเห็นว่าบริษัททำงานล่าช้ามาก และมีคนงานจำนวนจำกัดไม่สมส่วนกับงานก่อสร้างขนาดนี้ รุ่งขึ้นวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๔๙๙ ซึ่งเป็นวันเสาร์ ผู้รับเหมามาดูผลงานและจ่ายค่าแรงงาน พี่เนื่องจึงเสนอให้เร่งมือโดยให้ทำงานในเวลากลางคืนอีกด้วย ตั้งแต่ ๑๘.๐๐ น. ถึง ๒๓.๐๐ น. โดยให้คิดค่าแรงงานให้กรรมกรอีก ๑ แรง ผู้รับเหมาตกลงยินยอมให้เริ่มทำงานกลางคืนได้ตั้งแต่คืนนี้เป็นต้นไป กรรมกรพอใจข้อเสนอของพี่เนื่องมาก และบอกว่ากลางคืนได้ทำงานก็ได้ค่าแรงอีกเท่ากับได้ค่าแรงวันละ ๒ แรง จึงขอสมัครทำงานกลางคืนกันทุกคน แต่ก็ดูเหมือนตัวแทนผู้รับเหมาไม่ใคร่ชอบนัก เพราะเป็นฝ่ายรับเงินเดือน คงได้รับเงินเดือนเท่าเดิม แต่ต้องทำงานกลางคืนเพิ่มขึ้นอีก การทำงานกลางคืนในวันนี้และวันต่อ ๆ ไปพี่เนื่องเข้าร่วมงานกับข้าพเจ้าและคณะกรรมการด้วยทุกคืน ตั้งแต่เริ่มงานจนเลิกงาน ซึ่งเป็นเวลาระหว่าง ๒๒.๓๐ น. ถึง ๒๓.๐๐ น. โดยไม่มีวันหยุดหรือคืนหยุดงานใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นวันเสาร์วันอาทิตย์ หรือวันหยุดราชการอื่นๆ นับว่าเป็นงานก่อสร้างที่แหวกแนวที่สุด แต่ก็เป็นที่พอใจของกรรมกร เพราะได้ค่าแรงงานเป็นกอบเป็นกำดีขึ้น จนวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๔๙๙ ข้าพเจ้าตรวจพบการหล่อเสาคอนกรีตเสริมเหล็กขนาด ๒๕ × ๒๕ ซม. สูง ๓.๕๐ ม. จำนวน ๙ ต้น หล่อด้วยคอนกรีตผิดส่วน จึงบอกให้พี่เนื่องทราบและให้ความเห็นว่าจำเป็นต้องสั่งให้ทุบทิ้งทั้งสิ้น แล้วหล่อเสียใหม่ให้ถูกต้อง มิฉะนั้นอาจเป็นอันตรายได้ พี่เนื่องไม่ถนัดในเรื่องการพิจารณาส่วนผสมคอนกรีต แม้จะเชื่อข้าพเจ้าแต่ก็ให้ความเห็นว่าควรเชิญผู้ออก

แบบก่อสร้างมาพิจารณาก่อนจะดีกว่า จึงโทรเลขแจ้งไปยังกรมโยธาธิการ ขอให้ส่งคุณเฉลิม เจียจันทร์พงษ์ ผู้ออกแบบ มาร่วมวิเคราะห์เป็นการด่วน คุณเฉลิม ฯ มาถึงด่าน ฯ เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๑๖ กันยายน ๒๔๙๙ หลังจากที่ได้ตรวจและวิจัยเนื้อคอนกรีตที่หล่อเสาทั้ง ๙ ต้นแล้ว จึงพบว่าเป็นการหล่อคอนกรีตผิดส่วนจากรายการที่กำหนดไว้ให้ใช้ส่วนผสม ๑ : ๒ : ๔ เป็น ๑ : ๔ : ๔ ตรงตามที่ข้าพเจ้าแจ้งและทำหลักฐานไว้ จึงพร้อมกันสั่งให้ทุบออกทั้งหมดทั้ง ๙ เสา วันนี้พี่เนื่องคงจะโมโหมากถึงกับพูดออกมาว่า "ทำแบบนี้คล้ายกับจะแกล้งให้ตึกพังทับพวกเราตายขณะที่มัวนั่งทำงานกัน" และบอกให้ข้าพเจ้าตรวจอีกครั้งหนึ่งว่ามีเสาต้นอื่น ๆ ที่หล่อคอนกรีตผิดส่วนเช่นนี้อีกหรือไม่ ถ้ามีอีกจะได้สั่งให้ทุบออกเสียพร้อม ๆ กัน

๒๐ กันยายน ๒๔๙๙ ขณะที่ข้าพเจ้ากำลังตรวจสอบเสาที่หล่อไว้แล้ว พี่เนื่องไปยืนดูช่างปูนถอดแบบหล่อเสาคอนกรีต ได้พบเสาคอนกรีตที่ถอดออกจากแบบใหม่ ๆ นั้น เป็นรอยพรุนและเป็นโพรง บางแห่งเห็นเหล็กแกนเสาและเหล็กปลอก จึงเรียกข้าพเจ้าไปดูและถามว่าควรทำอย่างไร ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าเสาเป็นโพรงข้างในหลายแห่ง และเป็นรอยปรุพรุนจนเห็นเส้นเหล็กก็ต้นละหลายแห่ง ไม่มีทางที่จะซ่อมให้เกิดความมั่นคงสมบูรณ์ได้ จึงเสนอให้สั่งทุบออกเพื่อหล่อใหม่รวม ๓ ต้น พี่เนื่องเห็นชอบด้วย ขณะนั้นผู้รับเหมาและตัวแทนผู้รับเหมาก็อยู่พร้อมกันจึงได้เห็นผลงานของบริษัท และไม่มีทางที่จะโต้แย้งได้

๒๑ กันยายน ๒๔๙๙ ข้าพเจ้าตรวจพบการหล่อคานคอนกรีตเสริมเหล็กผิดขนาดอยู่แห่งหนึ่ง ซึ่งตามแบบตัดให้หล่อคานขนาด ๒๐ × ๓๐ ซม. ประกอบด้วยเหล็กนอน ๖ เส้น แต่ช่างได้หล่อไว้เพียงขนาด ๒๐ × ๒๐ ซม. และมีเหล็กนอนเพียง ๔ เส้น จึงบอกให้พี่เนื่องทราบ พี่เนื่องมาดูแล้วสั่งให้ทุบออก แล้วผูกเหล็กใหม่และหล่อใหม่ให้ถูกต้องตามขนาดที่ปรากฏในแบบตัด

๒๗ พฤศจิกายน ๒๔๙๙ ข้าพเจ้าเสนอให้พี่เนื่องขอรถดับเพลิงจากเทศบาลอำเภอสะเดาบรรทุกน้ำมารดพื้นดินเดิมที่จะอยู่ใต้คลังเก็บสินค้าและที่ตรวจสินค้า เพื่อให้ดินเดิมยุบจนอยู่ตัว เมื่อเทพื้นซีเมนต์ ในภายหลังจะได้ไม่ทรุด ทั้งนี้เพราะเห็นว่าพี่เนื่องชอบพออยู่กับแผนกดับเพลิงของเทศบาลอยู่แล้ว คงจะได้รับความร่วมมือด้วยดี พี่เนื่องเห็นชอบด้วย และไปติดต่อด้วยตนเอง ทางเทศบาลได้ให้ความร่วมมือบริการขนน้ำมารดพื้นที่ให้ถึงสองคันรถดับเพลิง จึงเป็นการเพียงพอทีเดียว และปรากฏว่าเมื่อน้ำแห้งแล้วได้พบพื้นดินทรุดลึกมากหลายแห่ง เนื่องจากคืนนี้กรรมกรทำงานกลางคืนไม่ได้เพราะพื้นดินที่ฉีดน้ำไว้ยังชื้นแฉะ หลังจากพักผ่อนในตอนค่ำหลังอาหารแล้ว พี่เนื่องชวนข้าพเจ้าไปฟังการประชุมครูทั่วเขตอำเภอสะเดา เกี่ยวกับการขับร้องเพลงไทยเดิมตามหลักสูตรของการศึกษา พี่เนื่องกับข้าพเจ้าไปถึงที่ประชุมเมื่อเวลาประมาณ ๑๙.๓๐ น. ผู้แทนศึกษาธิการอำเภอเป็นประธานการประชุม รู้สึกว่าประธานและครูส่วนมากคุ้นเคยและสนิทสนมกับพี่เนื่องเป็นอย่างดี พี่เนื่องได้แนะนำให้ข้าพเจ้ารู้จักกับท่านประธาน ฯ หลังจากสนทนากันตามควรแล้วพี่เนื่องบอกกับประธาน ฯ ว่าข้าพเจ้าก็เคยเรียนขับร้องมาเหมือนกัน ประธาน ฯ จึงถามข้าพเจ้าว่าหลักเกณฑ์ การขับร้องเพลงไทยเดิมนั้นมีอะไรบ้าง ข้าพเจ้าจึงออกตัวเสียก่อนว่าข้าพเจ้าเคยเรียนการขับร้องมาตั้งแต่ครั้งที่ข้าพเจ้ายังเป็นเด็ก ๆ แต่ในปัจจุบันหลักเกณฑ์ของเดิมจะยังใช้ได้หรือไม่ข้าพเจ้าไม่เคยติดตาม เพราะมีหน้าที่ราชการเต็มมือจนหาเวลาไปเล่นดนตรีไม่ได้ จึงขอเสนอหลักเกณฑ์การขับร้องเพลงไทยเดิมที่ข้าพเจ้าศึกษามาในอดีต คือ

๑. ทำนอง ต้องครบถ้วนถูกต้องตามทำนองของแต่ละเพลง

๒. จังหวะ ต้องถูกจังหวะทุกจังหวะตลอดเพลง และระวังการร้องคร่อมจังหวะ

๓. อักขระ ต้องระมัดระวังอย่าให้อักขระวิบัติ

๔. เสียง ต้องบำรุงเสียงไว้เสมอ และหมั่นฝึกขับร้องให้เสียงไม่เพี้ยนกับเสียงเครื่องที่รับ

๓ มกราคม ๒๕๐๐ พี่เนื่องขอให้ไปติดต่อกับ คุณเฉลิม เจียจันทร์พงษ์ ที่กรมโยธาธิการ เพื่อขอให้ช่วยพิจารณาและวินิจฉัยแบบที่ ๓๒๕/๑ เพราะปรากฏว่าแบบตัด ก–ก ไม่ชัดเจน

๒๒ มกราคม ๒๕๐๐ พี่เนื่องติดต่อขอน้ำจากเทศบาลอีก ๑ คันรถดับเพลิง เพื่อฉีดล้างพื้นและผนังห้องโถงชั้นล่างของตัวด่าน แผนกดับเพลิงเทศบาลได้ให้ความร่วมมืออย่างดียิ่ง

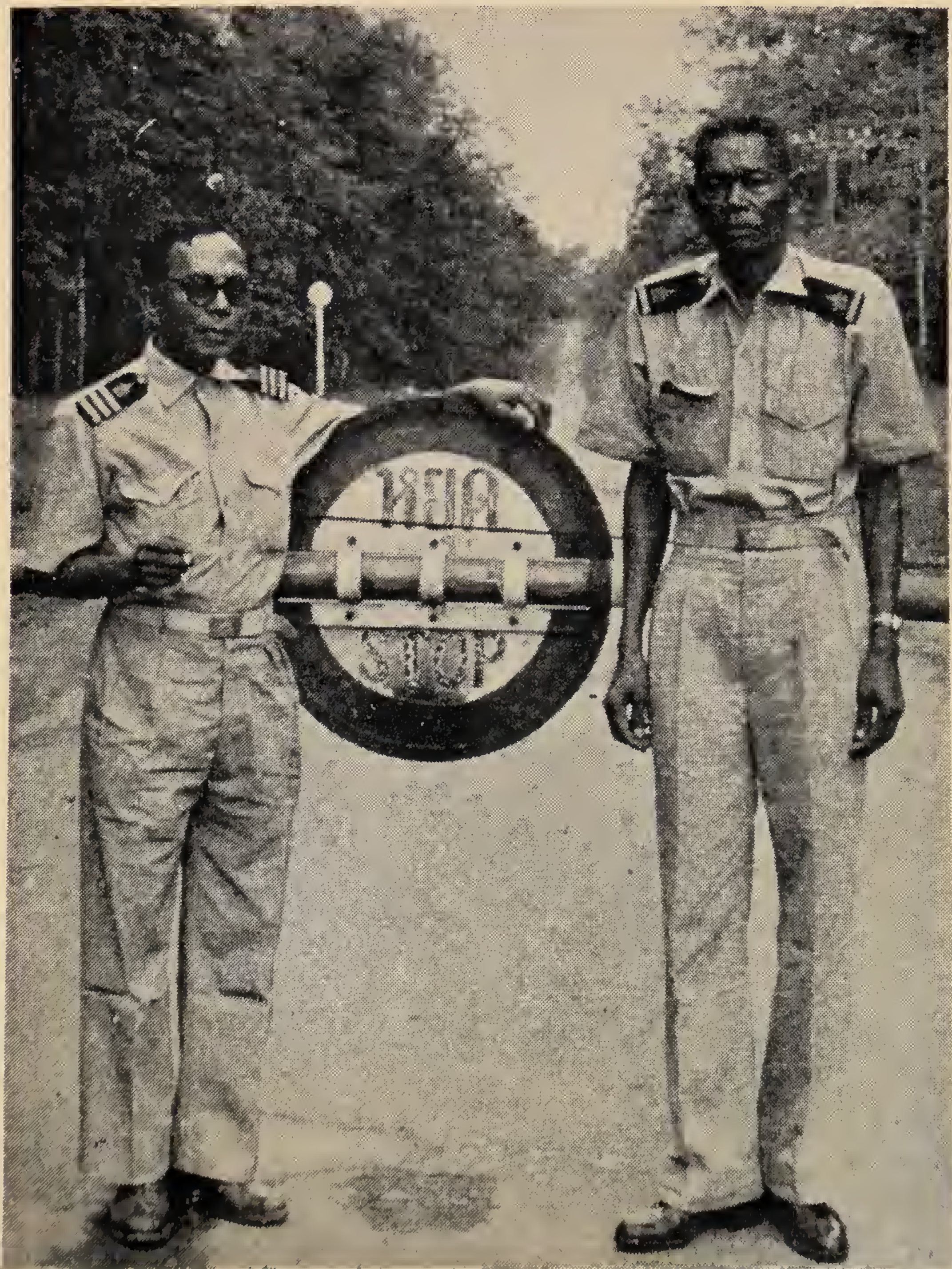
๒๔ เมษายน ๒๕๐๐ พี่เนื่องชวนไปกรมโยธาธิการ เพื่อให้ช่วยเร่งแบบบ้านพัก, ตึกแถวและรั้วด่านทั้งด้านหน้าและด้านข้าง

๑ พฤษภาคม ๒๕๐๐ พี่เนื่องให้ไปรับแบบก่อสร้างแทน ที่กรมโยธาธิการตามที่ได้ติดต่อไว้เมื่อ วันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๐๐ แต่ได้รับเพียง ๓ แบบ ๆ ละ ๙ ชุด ยังไม่ครบตามที่ติดต่อไว้ จึงรีบนำไปให้พี่เนื่องดำเนินการไปพลางก่อน

๙ พฤษภาคม ๒๕๐๐ พระนิกรบดี มาราชการผ่านทางด่านศุลกากรสะเดา ได้สนทนากับพี่เนื่อง ๆ ปรารภว่าได้รับงบประมาณ ๒ ปีติดต่อกันจึงค่อยทำค่อยไปตามกำลังเงินแต่ละปี ถ้าได้รับงบประมาณรวมกันในปีแรกปีเดียวด่านก็คงเสร็จเรียบร้อยไปนานแล้ว ได้รับคำชมเชยจากพระนิกรบดีว่า ด่านใหม่นี้นับว่าเป็นสถานที่ราชการชายแดนแห่งแรกของประเทศไทยที่สมศักดิ์ศรีของชาติ และเป็นศรีสง่าแก่ชาวต่างประเทศที่ผ่านเข้าและผ่านออกได้พบเห็น จะเรียนให้อธิบดีกรมศุลกากรทราบเมื่อกลับไปพบกันที่กรุงเทพ ฯ "

ภาพด่านศุลกากรสะเดาสร้างใหม่ (ถ่ายเมื่อวันเปิดที่ทำการด่าน ฯ)

๑๖ พฤษภาคม ๒๕๐๐ พี่เนื่องเชิญ มร. คูคีเล็ง (Mr. Ku Kee Leng) หัวหน้าตำรวจรัฐเปอร์ลิส ชาวมาเลเซียที่จะมารับหน้าที่แทน มร. ทอมกินส์ (Mr. Tomkins) หัวหน้าตำรวจคนเดิมของรัฐนี้ซึ่งเป็นชาวอังกฤษและชอบพอกับพี่เนื่องทั้งครอบครัว ให้มาร่วมรับประทานอาหารที่บ้านพักของด่าน มร. คูคีเล็ง ชอบรสอาหารไทยที่คุณฉอ้อนปรุงทุกอย่าง และบอกว่าบางอย่างอร่อยดี แต่เผ็ดเสียจริง ๆ (น้ำพริกผักจิ้ม)

๒๓ มิถุนายน ๒๕๐๐ ได้พบพี่เนื่องในงานอุปสมบทนายทองอยู่ เหมะรัต (บุตร) ที่วัดหัวลำโพงด้วยความเป็นห่วงงานก่อสร้างที่ด่านศุลกากรสะเดา พี่เนื่องซักถามผลงานอย่างละเอียด เพราะเป็นระยะที่กำลังปรับพื้นบ้านพัก และกำลังเดินท่อเมนท่อแยกสำหรับการประปา ภายในอาคารต่าง ๆ ทั่วด่านและบ้านพัก แต่ในที่สุดก็สั่งว่า ถ้าข้าพเจ้าไปตรวจงานก่อสร้างที่ด่านที่ทอดเรือภายนอกเกาะสีชังเที่ยวนี้ ให้ช่วยเก็บหินรูปร่างแปลก ๆ ไปติดกำแพงด่านศุลกากรสะเดาด้านนอกให้ด้วย ซึ่งข้าพเจ้าก็รับคำด้วยดีรู้สึกว่าพี่เนื่องพอใจมาก (ในปี ๒๕๐๐ ข้าพเจ้าได้รับคำสั่งให้ไปควบคุมการก่อสร้างที่ด่านที่ทอดเรือภายนอกเกาะสีชังด้วย)

๒๗ มิถุนายน ๒๕๐๐ ข้าพเจ้าไปตรวจและควบคุมการก่อสร้างที่ด่านที่ทอดเรือภายนอกเกาะสีชัง จึงถือโอกาสเมื่อเลิกงานตอนเย็นแล้วขอเรือบดของด่านไปเก็บหินขนาดและรูปร่างต่าง ๆ ได้ประมาณ ๕ กล่องสุราแม่โขงชนิดขวดใหญ่ สำหรับไปให้พี่เนื่องที่ด่านศุลกากรสะเดา

๑๙ กรกฎาคม ๒๕๐๐ มร. คูคีเล็ง มาเชิญพี่เนื่องไปร่วมเลี้ยงส่ง มร. ทอมกินส์ ที่บ้านพักใกล้ ๆ อำเภอสะเดา และเชิญให้ข้าพเจ้าไปร่วมด้วย การเลี้ยงส่งหัวหน้าตำรวจรัฐเปอร์ลิสครั้งนี้ทำเป็นการภายในซึ่งเจ้าภาพเชิญเฉพาะหัวหน้าส่วนราชการบางหน่วยเท่านั้น งานได้เสร็จสิ้นลงเมื่อเวลาประมาณ

๒๔.๐๐ น. อาศัยที่พี่เนื่องชอบพอและคุ้นเคยกับ มร. ทอมกินส์และครอบครัวอย่างสนิทจึงรับไปส่ง มร. ทอมกินส์ ที่บ้านพักปาดังเบซาร์ ผู้ที่ร่วมทางไปพร้อมกับพี่เนื่องมี คุณเสนอ เนียวกุล ข้าพเจ้า คุณชวน ชีวะกานนท์ คุณมนัส อัมพะวัต และคุณพิสิษฐ์ โพธิษเฐียร รถถึงหมู่บ้านโปโลเตี่ยมซึ่งเป็นหมู่บ้านกลางทางระหว่างอำเภอสะเดากับสถานีปาดังเบซาร์เมื่อเวลาประมาณ ๒๔.๓๐ น. ไฟหน้ารถฉายจับรถสองแถวขนาดเล็กที่จอดอยู่ข้างทางเป็นที่ผิดสังเกต พี่เนื่องจึงสั่งให้หยุดรถและลงทำการตรวจค้น ปรากฏว่าขณะนั้นรถสองแถวก็ยังติดเครื่องอยู่ การตรวจค้นเป็นไปโดยสะดวก เพราะคณะด่านทุกคนเตรียมไฟฉายมาด้วย ขณะที่กำลังตรวจค้นกันอยู่นั้นพี่เนื่อง มร. ทอมกินส์และข้าพเจ้าคอยคุมเชิงอยู่ที่คนขับและรอบ ๆ รถ ขณะนั้นมีตำรวจจากสถานีตำรวจอำเภอสะเดา ๑ นายที่เข้าเวรประจำที่หมู่บ้านนี้ ถืออาวุธปืนคู่มือเข้ามาสอบถามที่รถ แต่พี่เนื่องรู้จัก และก็รู้จักพี่เนื่องด้วยพี่เนื่องจึงบอกให้ขึ้นไปช่วยตรวจค้นบนรถด้วย แต่พี่เนื่องเรียกเอาอาวุธปืนมาถือไว้เสียเอง นับว่าเป็นชั้นเชิงของพี่เนื่องที่ปลดอาวุธได้โดยง่าย ทั้งนี้โดยบอกว่าอย่าถือปืนขึ้นไปเลยเกะกะเปล่า ๆ มีแต่พวกเราทั้งนั้น ซึ่งตำรวจนั้นก็ส่งอาวุธปืนให้โดยดี แล้วขึ้นไปช่วยตรวจค้นเป็นการให้ความร่วมมืออย่างดี ผลของการตรวจค้นโดยละเอียดไม่ปรากฏว่ามีสินค้าลักลอบหนีศุลกากรซุกซ่อนมา คงมีแต่ผลฝรั่งทั้งที่เป็นลูก ๆ และเป็นช่อ ๆ มีใบติดกลิ้งอยู่เกลื่อนกลาดใต้ที่นั่งทั้งสองฟากโดยมิได้ใส่ภาชนะใด ๆ ไว้ แต่มีกลิ่นแอปเปิลตระหลบอบอวลไปทั้งรถซึ่งทำให้เข้าใจกันว่าผลฝรั่งและใบฝรั่งคงจะดูดกลิ่นแอปเปิลไว้ เมื่อเอาฝรั่งเหล่านี้วางพรางไว้บนลังแอปเปิลให้เห็นว่าที่ปากลังมีแต่ฝรั่งและไม่มีกลิ่นแอปเปิล เมื่อเห็นรถสวนมาผิดสังเกตก็รีบกวาดฝรั่งออกเพื่อให้ลดน้ำหนักที่จะต้องแบกหนีเข้าซ่อนในป่าข้างทาง คนขับรถสองแถวที่เป็นคน ๆ เดียวในรถนั้นตอบคำถามพี่เนื่องว่า เพราะรถที่วิ่งสวนมา (คือรถของคณะพี่เนื่อง) เปิดไฟสูงเข้าตา จึงไม่กล้าขับสวนทางไปและไม่นึกว่า

จะถูกตรวจค้นจึงยังไม่ดับเครื่อง และรถนี้รับเหมามาจากสงขลาเมื่อส่งผู้ที่เหมามาแล้วก็จะวิ่งกลับ หลังจากที่พี่เนื่องคืนบื่นให้ตำรวจและขอขอบใจที่มาช่วยร่วมมือตรวจค้นแล้วจึงออกเดินทางต่อไป ระหว่างทางพี่เนื่องบอกว่ารถสองแถวนั้นต้องมาขนแอปเปิลแน่นอน แต่คงจะขนหนีลงในบ่าข้างทางเสียก่อนจึงมีแต่กลิ่นครั้นจะเข้าค้นบ่ากลางคืนอย่างนี้ก็จะได้ไม่เท่าเสีย และไม่อยากถามตำรวจว่าเห็นรถนั้นขนอะไรมาบ้างไหม เพราะโดยมากที่จับได้มักจะเอาข้าวมาแลกแอปเปิล

คณะพี่เนื่องไปส่ง มร. ทอมกินส์ ถึงบ้านพักที่ปาดังเบซาร์ คุณชูศรีภรรยา มร. ทอมกินส์ ชงน้ำชากาแฟเลี้ยงอีกโดยไม่ยอมให้ปฏิเสธ เมื่อได้สนองเจตนาของคุณชูศรีทั่วหน้ากันแล้วจึงได้ลากลับ มร. ทอมกินส์บอกว่าที่นี่เป็นเขตมาเลเซีย จึงจะไปส่งให้พ้นเขตเพื่อป้องกันการเข้าใจผิดของฝ่ายอื่น ๆ พี่เนื่องบอกว่าก็ดีแล้วเลยขออนุญาตคุณชูศรีให้ไปส่งถึงสะเดาเสียเลยก็ยิ่งดี ทำให้เกิดความครึกครื้นในยามดึกขึ้นได้เป็นอันดี

๒๑ กรกฎาคม ๒๕๐๐ คืนนี้กรรมกรทำงานกลางคืนไม่ได้เพราะฝนตกพรำและมีแต่งานกลางแจ้งพี่เนื่องชวนไปเยี่ยมศพบิดาคุณวิไล อุดมศิลป์ ที่อยู่ตรงข้ามด่าน ๆ ในงานนี้สังเกตว่าพี่เนื่องได้ทักทายกับชาวบ้านที่ไปในงานอย่างสนิทสนม และดูเหมือนจะมีความเป็นกันเองกับชาวบ้านเหล่านั้นมากทีเดียว ชาวบ้านบางคนที่ไม่ได้ทักกันเมื่อไปถึงเพราะนั่งห่างกัน แต่เมื่อฟังพระสวดพระอภิธรรมจบแล้วและเจ้าภาพกำลังสนทนากับพี่เนื่องอยู่ ปรากฏว่ามีชาวบ้านอีกหลายคนเข้ามาทักทายและขอลากลับก่อนโดยบอกว่าเพราะบ้านอยู่ไกล

๑๑ กันยายน ๒๕๐๐ มร. คูดีเล็ง มาชวนให้ข้าพเจ้าไปร่วมงานสังสรรค์สโมสรเป็นการภายในที่เขาโกเดียง (Kó Diang) ตำบลจิตรา (คำว่า "โกเดียง" นี้ บางท่านว่าเพี้ยนมาจากคำว่า "โคแดง" หรือ "วัวแดง") บังเอิญวันนี้

พี่เนื่องไปราชการที่สงขลาและยังไม่กลับ จึงสั่งฝากไว้กับข้าพเจ้าให้ช่วยเชิญพี่เนื่องให้ไปด้วยให้ได้ ได้เชิญคณะข้าราชการด่าน ๆ ไว้หลายคน และขอให้พร้อมกันที่ด่านพรุ่งนี้เวลา ๑๗.๐๐ น. จะได้ออกเดินทางไปพร้อม ๆ กัน เมื่อพี่เนื่องกลับมาจากสงขลาข้าพเจ้าจึงบอกให้ทราบ พี่เนื่องตอบสั้น ๆ ว่า "ไปก็ไปกัน"

๑๒ กันยายน ๒๕๐๐ หลังจากที่ได้มอบงานควบคุมการก่อสร้างให้กรรมการคนอื่น ๆ ทราบไว้แล้วสำหรับคุมงานในเวลากลางคืน พอถึงเวลา ๑๗.๐๐ น. มร. คูคีเล็ง มาเข้านำขบวน เมื่อได้แวะรับคุณชื้น ดวงหิรัญ ที่ด่านตรวจศุลกากรสะเดา (ด่านนอก) แล้วออกเดินทางต่อไป มีผู้ที่ร่วมขบวนเดินทางไปกับ มร. คูคีเล็ง คือ พี่เนื่อง คุณเสนอ เนียวสกุล ข้าพเจ้า คุณชื้น ดวงหิรัญ คุณชวน ชีวะกานนท์ คุณมนัส อัมพะวัต และคุณพิสิษ โพธิษเฐียร ขณะที่ มร. คูคีเล็ง จอดรถสนทนากับด่านเข้าเมืองของรัฐเปอร์ลิส ที่ตำบลจังโหลน ซึ่งเป็นตำบลที่ต่อเนื่องกับชายแดนไทย พวกด่านศุลกากรและด่านเข้าเมืองที่จังโหลนออกมาทักทายสนทนากับพี่เนื่องอย่างสนิทสนม ทั้งนี้เพราะเขาอาจสงสัยว่าเหตุใดจึงเดินทางมาเมื่อเวลาเขาปิดพรมแดนห้ามผ่านเข้าหรือผ่านออกแล้ว (ปิดพรมแดนประจำวัน เวลา ๑๗.๐๐ น.) พี่เนื่องกับคุณเสนอสนทนากับชาวด่านจังโหลนจน มร. คูคีเล็ง กลับมาขึ้นรถ และออกเดินทางต่อไป ถึงเขาโกเดียงเมื่อเวลาประมาณ ๑๘.๓๐ น. เมื่อจอดรถแอบไว้ข้างทางแล้วจึงลงเดินผ่านทุ่งนาข้ามลำเหมืองไปยังถ้ำโกเดียง ในหุบเขาถ้ำโกเดียงนี้มีหินเป็นรูปคล้ายวัวหรือควายหมอบยื่นออกมาจากผนังถ้ำครึ่งตัว ภายในถ้ำมีบริเวณกว้างขวางพอจุคนได้ประมาณ ๕๐ คนอย่างสบาย มีลักษณะเป็นถ้ำสูงโปร่ง มีทางเข้าได้หลายทางและมีช่องอากาศเหนือถ้ำหลายแห่ง คืนนี้ในถ้ำสว่างไสวด้วยแสงตะเกียงเจ้าพายุ และทางฝ่ายตำรวจตำบลจิตราเป็นผู้จัดอาหารเลี้ยง และเลี้ยงกันแบบพื้นเมือง คณะด่านศุลกากรสะเดาสนทนากับผู้คอยต้อนรับสักครู่ก็มีคณะรอง

เง็งทั้งหญิงและชายประกอบด้วยวงดนตรีประจำคณะเดินทางมาถึง และเข้าประจำที่ที่ได้จัดไว้แล้วจึงเริ่มเสริฟอาหารแบบพื้นเมือง (ข้าวราดแกงพื้นเมืองไม่ใช้ช้อน แต่ใช้มือเปิบ เมื่อรับประทานเสร็จแล้วมีน้ำไว้ให้ล้างมือ แต่ไม่มีสบู่) หลังจากรายการอาหารแล้วคณะรองเง็งก็เริ่มแสดง จนถึงเวลาประมาณ ๒๑.๐๐ น. การแสดงก็หยุดลง เพราะองค์มกุฎราชกุมารแห่งรัฐเปอร์ลิสเสด็จมาร่วมงานด้วย (Crown Prince of Perlis) ซึ่งในปัจจุบันคือกษัตริย์ของมาเลเซีย (กษัตริย์ยังดีเปอร์ตวนอากง) ทางตำรวจจิตราได้เตรียมที่รับรองไว้แล้ว เมื่อประทับเรียบร้อยแล้ว มร. คูคีเล็ง จึงแนะนำให้คณะด่านศุลกากรสะเดาเข้าคารวะเป็นรายบุคคล พระองค์ท่านประทานพระหัตถ์ให้สัมผัสแบบตะวันตกทุกคน พี่เนื่องแอบบ่นภายหลังว่าพวกเราล้างมือพอหมดและไม่ได้ฟอกมือ ต้องไปสัมผัสพระหัตถ์รู้สึกเกรงพระทัยมาก

คณะรองเง็งถวายความเคารพแล้วเริ่มแสดงไปเพลงหนึ่งก็หยุด เมื่อผู้แสดงทั้งชายและหญิงกลับไปนั่งตามที่สักครู่เพลงก็เริ่มขึ้นอีกโดยมีฝ่ายหญิงออกไปนั่งคุกเข่าเข้าแถวห่าง ๆ กันอยู่ด้านหนึ่ง องค์มกุฎราชกุมารจะบอก มร. คูคีเล็ง ว่าอย่างไรพวกเราฟังไม่ออก แล้วพระองค์ก็เสด็จขึ้นเวทีจับคู่เต้นรองเง็งกับคนหัวแถว มร. คูคีเล็ง บอกพี่เนื่องว่าพระองค์รับสั่งให้พวกเราขึ้นไปเล่นด้วย พี่เนื่องร้อง "อ๊ะ" เบา ๆ แล้วว่า "พวกเราเต้นรองเง็งเป็นกันเสียเมื่อไหร่ล่ะ" แล้วจึงบอกให้ มร. คูคีเล็ง ทราบ มร. คูคีเล็ง กลับบอกว่าจะเต้นอย่างไรก็ได้ ให้คอยดูปริ๊นส์ก็แล้วกัน พี่เนื่องจึงหันมาทางคณะและบอกว่า "เอาเต้นเป็นเต้น" แล้วนำขึ้นเวทีถวายความเคารพก่อนแล้วจึงจับคู่เต้นต่อไป พวกเราเจริญรอยพี่เนื่อง แล้วพากันเต้นหนังตะลุงกันไปตามมีตามเกิด รู้สึกว่าปริ๊นส์ทรงสังเกต และพอพระทัยการเต้นหนังตะลุงของพวกเรามาก พวกเราก็พยายามสังเกตว่า ปริ๊นส์จะเต้นอย่างไรจะได้ทำตาม แต่ก็ตามอย่างไม่ทัน จึงเต้นหนัง

ตะลุงกันจนหมดเพลง ปริ๊นส์ลงจากเวทีไปยังที่ประทับ พี่เนื่องรีบตามเสด็จพอผ่านที่ประทับก็โค้งถวายความเคารพ ทรงพยักพระพักตร์รับพวกเราเจริญรอยตามพี่เนื่อง ก็ดูเหมือนจะพยักพระพักตร์รับความเคารพจากพวกเราทุกคน หลังจากดนตรีพักสักครู่ก็เริ่มทำเพลงใหม่เป็นเพลงรำวง มร. คูคีเล็ง บอกพี่เนื่องว่าวงดนตรีเขาทำเพลงรำวงให้เป็นการรับรองพวกเราโดยตรง พวกเราต้องขึ้นไปรำอย่าให้เขาเสียใจ พี่เนื่องร้องว่า "บ๊ะ จะให้มาควักกะบี่ให้ดูอีกแล้ว" ว่าแล้วก็หัวเราะชอบใจ มร. คูคีเล็ง บอกว่าจะรำอย่างไรก็ได้ตามสบาย พวกเราจึงตามพี่เนื่องขึ้นไปควักกะบี่ถวายปริ๊นส์คู่กับนักรองเง็งหญิงมาเลเซีย ศิลปในการรำวงนี้ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการควักกะบี่ของพวกเราดูเหมือนจะอยู่ในระดับควักกะบี่ดีผิดกับนักรองเง็งหญิงที่ดูเหมือนจะอยู่ในระดับควักกะบี่แกง ซึ่งเป็นของธรรมดาที่แต่ละชาติแต่ละภาษาก็ถนัดไปในแต่ละท่วงท่าของการร่ายรำ การแสดงรองเง็งสลับรำวงดำเนินต่อไปจนถึงเวลาประมาณ ๒๔.๐๐ น. จึงปิดเวที ดนตรีบรรเลงเพลงชาติมาเลเซีย พวกเรายืนแสดงความเคารพ ตามองค์ปริ๊นส์และมร. คูคีเล็ง แล้วจึงส่งเสด็จกลับ พวกเราตาม มร. คูคีเล็ง ไปส่งเสด็จที่รถทรงปริ๊นส์ทรงกล่าวขอบใจและเสด็จต่อไป

มร. คูคีเล็ง นำพวกเรากลับทางใหม่ซึ่งเป็นทางลัด คนละทางกับที่เราไปเมื่อตอนเย็น พวกเราก็พอจะเข้าใจแผนและชั้นเชิงเพื่อความปลอดภัยของเขาขนาดพี่เนื่องบอกกับพวกเราว่า "ลวดลายของเขาไม่เลว"

๔ ตุลาคม ๒๕๐๐ พี่เนื่องชวนไปหาคุณเฉลิม เจียจันทร์พงษ์ ที่กรมโยธาธิการ แต่ไม่พบ ทราบว่าลาป่วย จึงพากันตามไปพบที่บ้าน เพื่อสอบถามเรื่องการให้สีตัวด่าน คุณเฉลิมได้มอบตัวอย่างสีให้ครบทุกอาคาร

๑๙ ตุลาคม ๒๕๐๐ วันนี้เป็นวันเสาร์ นอกจากเวรประจำด่านแล้วทุกคนก็ว่าง พี่เนื่องจึงเรียกประชุมแจกกุญแจบ้านพัก ตามที่ได้ตกลงกันแล้ว

๑๘ มกราคม ๒๕๐๑ วันนี้เป็นวันทำพิธีเปิดด่าน โดยมีพิธีสงฆ์และถวายภัตตาหารเพล ทางกรมศุลกากรส่งท่านรองอธิบดี พล.ต.ต. เนื่อง อาขุบุตร ไปเป็นผู้แทนกรม ฯ พี่เนื่องขอให้พวกด่านทุกคนตลอดจนครอบครัวช่วยกันบริการและอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาร่วมงาน โดยมอบให้ฝ่ายชายเป็นฝ่ายต้อนรับและบริการทางฝ่ายชายและฝ่ายหญิงส่วนหนึ่งรับภาระทางอาหาร อีกส่วนหนึ่งร่วมรับรองและบริการทางฝ่ายหญิง ในงานนี้นอกจากข้าราชการไทยที่อำเภอสะเดา และข้าราชการบางส่วนที่จังหวัดสงขลาแล้ว พี่เนื่องยังเชิญหัวหน้าตำรวจที่จิตราและพันตรี โรเบิต (Robert H. Macleod) จากหน่วยจัสแม๊กประจำจังหวัดสงขลามาร่วมงานด้วย ส่วน มร. คูคีเล็ง นั้น นอกจากจะมาเป็นแขกในงานแล้ว ก่อนถึงวันเปิดงานยังมาช่วยตกแต่งสถานที่เสียอีกด้วย นอกนั้นคุณบุญรอด อุนะพำนัก หัวหน้าวงดนตรีสากลประจำอำเภอสะเดาได้นำวงดนตรีสากลมาช่วย และทางด่านศุลกากรสงขลาจัดวงดนตรีไทยมาช่วยอีกด้วย พี่เนื่องจึงจัดให้ดนตรีทั้งสองวงแสดงกันคนละมุม เพื่อมิให้เสียงรบกวนซึ่งกันและกันเมื่อแสดงพร้อม ๆ กัน งานดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย และเป็นที่พอใจของทุกฝ่ายจนเวลาประมาณ ๐๑.๐๐ น. จึงปิดงาน แต่วงดนตรีไทยขออนุญาตแสดงต่ออีก พี่เนื่องก็มิได้ขัดศรัทธาปล่อยให้บรรเลงกันต่อไปจนเกินเวลา ๐๔.๐๐ น. ไปเล็กน้อยจึงได้สรรเสริญพระบารมี

๑๙ มกราคม ๒๕๐๑ พี่เนื่องเห็นว่าคณะข้าราชการด่านเหน็ดเหนื่อยในงานเปิดด่านมากทุกคน จึงจัดงานร่วมเลี้ยงอาหารค่ำเป็นการภายในขึ้นเป็นพิเศษ เพื่อตอบสนองความร่วมมือร่วมใจของทุกครอบครัว ค่ำวันนี้คณะข้าราชการด่าน ฯ ทุกคนพร้อมทั้งครอบครัวรวมทั้งลูกเล็กเด็กแดงได้มาร่วมสังสรรค์กันอย่างพร้อมเพรียงนับว่าเป็นการปรับบรรยากาศที่เหน็ดเหนื่อยมาตลอดวันวานให้สดชื่นได้เป็นอย่างดี แต่เนื้อแท้นั้นย่อมแสดงออกถึงความสามัคคีของข้าราชการด่านศุลกากรสะเดาในขณะที่พี่เนื่องดำรงตำแหน่งนายด่านโดยตรง

ในกรณีที่พี่เนื่องได้รับแต่งตั้งให้ไปเป็นนายด่านศุลกากรสะเดา แต่ได้แผ่ไมตรีโดยได้ทำความรู้จักอย่างสนิทสนมกับหัวหน้าส่วนราชการอื่นๆตลอดจนผู้น้อยในส่วนราชการนั้นเป็นอย่างดีแล้ว พี่เนื่องยังสามารถเข้าถึงจิตใจของข้าราชการส่วนอื่น ๆ ในจังหวัดสงขลาและจังหวัดใกล้เคียงได้อีกไม่น้อย นอกนั้นยังมีความสัมพันธ์กับส่วนราชการในต่างประเทศอีกด้วย จึงนับว่าเป็นตัวอย่างที่ดียิ่งสำหรับข้าราชการชายแดน ที่เข้าถึงจิตใจทั้งของข้าราชการด้วยกันและประชาชนที่ได้พบได้รู้จัก พี่เนื่องดำเนินนโยบายเช่นนี้โดยสม่ำเสมอ จึงทำให้ข้าราชการด่านศุลกากรสะเดาในขณะนั้นพากันให้ความเคารพนับถือพี่เนื่องจนถึงกับเรียกพี่เนื่องว่า "ป๋า" กันทั้งด่าน และคำว่า "ป๋าเนื่อง" นี้ ชาวบ้านร้านถิ่นและผู้อื่นที่ได้ยินได้ฟังก็พลอยพากันเรียก "ป๋าเนื่อง" ตามไปด้วยอย่างสนิทสนม และกินแดนไปถึงหาดใหญ่ตลอดจนสงขลาด้วย ทั้งนี้ จึงนับเป็นนิมิตอันประเสริฐของกรมศุลกากรประการหนึ่งที่ส่งพี่เนื่องไปเป็นนายด่านศุลกากรชายแดน และพี่เนื่องก็สามารถประกาศความดีเด่นของชาวศุลกากร ทั้งในด้านหน้าที่ราชการและการจัดการบำรุงรักษาสถานที่ราชการ ตลอดจนทำการสื่อสัมพันธ์กับชาวต่างประเทศได้อย่างดีเลิศ

คุณงามความดีและกุศลกรรมใด ๆ ที่พี่เนื่องได้บำเพ็ญมาแล้วทั้งสิ้นตลอดจนส่วนกุศลผลบุญทั้งหลายที่ภรรยาและบุตรธิดาพร้อมญาติมิตร รวมทั้งผู้ที่เคารพนับถือพี่เนื่อง ได้บำเพ็ญและอุทิศให้ขอให้เป็นพลวปัจจัยหนุนนำและส่งพี่เนื่อง ให้ประสบแต่สุคติวิสัยในสัมปรายภพด้วย เทอญ.

ร.ต. เสริม กำจัดแจ่ม

คิดถึงคุณเนื่อง เหมะรัต

ข้าพเจ้ารู้จักกับคุณเนื่อง เหมะรัต ตั้งแต่เมื่อครั้งยังเป็นนักเรียนร่วมโรงเรียนเดียวกัน คือ โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย คุณเนื่อง ฯ เป็นนักศึกษารุ่นน้อง เป็นคนมีนิสัยอ่อนโยนมีความประพฤติเรียบร้อยดีตั้งแต่เรียนหนังสือร่วมโรงเรียนกันมา เมื่อคุณเนื่อง ฯ สำเร็จจากโรงเรียนแล้ว (หลังข้าพเจ้าสี่ปี) คุณเนื่อง ฯ ก็ได้มารับราชการร่วมกันอีกที่กรมศุลกากร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ เมื่อครั้งที่รับราชการร่วมกรมกันนั้นคุณเนื่อง ฯ ก็นับถือข้าพเจ้าดุจเป็นพี่ เรานับถือกันประดุจญาติอันสนิทไม่เคยนึกว่าเป็นคนอื่น ตลอดจนทั้งคุณฉอ้อน ภรรยา ก็นับถือข้าพเจ้าและภรรยาของข้าพเจ้าเสมอด้วยญาติที่สนิท บุตรชาย–หญิงของคุณเนื่อง ฯ ทุกคนเรียกข้าพเจ้าว่าลุง

ตั้งแต่ข้าพเจ้าออกจากราชการ (พ.ศ. ๒๔๙๕) คุณเนื่อง ฯ ก็ได้มาติดต่อเยี่ยมเยียนเสมอแทบทุกอาทิตย์ และเราไปเที่ยวด้วยกันและกินด้วยกันทุกครั้งที่มีเวลาว่าง

เมื่อครั้งที่คุณเนื่อง ฯ ไปดำรงตำแหน่งนายด่านสะเดาก็เคยมารับข้าพเจ้าไปค้างอยู่ด้วยเป็นเวลาแรมเดือนโดยมิได้มีความรังเกียจและยังเอาใจใส่ ให้ความสะดวกแก่ข้าพเจ้าจนข้าพเจ้ารู้สึกเกรงใจ ความดีทั้งหลายนี้แหละที่ข้าพเจ้าไม่อาจลืมได้

เมื่อคุณเนื่อง ฯ ครบเกษียณราชการ (พ.ศ. ๒๕๑๑) และต่อมาได้ทำงานที่บริษัทเหมืองแร่แห่งหนึ่ง การเยี่ยมเยียนติดต่อก็มีเสมอมา ครั้งที่ข้าพเจ้าป่วยรักษาตัวอยู่ที่ ร.พ. ศิริราช คุณเนื่อง ฯ ก็ได้ไปเยี่ยมแทบทุกวันเป็นเวลากว่าหนึ่งเดือน

ในระยะหลัง ๆ นี้เราไปเที่ยวต่างจังหวัดเช่น จังหวัดชลบุรีและชายทะเลฝั่งตะวันออกเสมอเป็นประจำสัปดาห์ คุณเนื่อง ฯ ไม่เคยบอกว่าเป็นอะไรบ้างเลย จนมาระยะหลังจึงบอกกับภรรยาข้าพเจ้า ๆ ตกใจมากจึงแนะนำให้ไปหา น.พ. โรจน์ สุวรรณสุทธิ แต่ก็สายไปเสียแล้ว

คุณเนื่อง ฯ จากข้าพเจ้าไปเร็วเกินไป จากไปโดยไม่คาดฝัน ข้าพเจ้าเสียใจเสียดาย รู้สึกคล้ายส่วนหนึ่งของร่างกายตนหายไป โดยที่ข้าพเจ้ามีอายุมากกว่าคุณเนื่อง ฯ และข้าพเจ้ามีโรคประจำตัวอยู่ข้าพเจ้าได้เคยบันทึกฝากผีฝากไข้และธุระส่วนตัวอื่น ๆ กับคุณเนื่อง ฯ ไว้แล้ว แต่คุณเนื่อง ฯ ด่วนจากข้าพเจ้าไปเสียก่อน ข้าพเจ้ารู้สึกสลดใจเพราะเรามีความสัมพันธ์ทางใจกันอย่างลึกซึ้ง

ตราบเท่าทุกวันนี้ข้าพเจ้ารำลึกถึงคุณเนื่อง ฯ อยู่เสมอ.

เฉลิม โอสถานนท์

คุณเนื่อง เหมะรัต

ผู้มีน้ำใจอันประเสริฐ

ในราวต้นเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖ คุณเนื่อง เหมะรัต ป่วยมาพักรักษาตัวอยู่ที่ห้องรังสีรักษา ชั้นหก ตึก ๗๒ ปี โรงพยาบาลศิริราช ผมได้ขึ้นไปเยี่ยม และได้เห็นภาพลูกไก่ผู้ไร้เดียงสา ยืนอยู่ด้วยความรู้สึกอบอุ่น บนฝ่ามือที่แสดงออกถึงความเมตตารักใคร่อยู่บนโต๊ะหัวนอน ผมสะดุดใจในความงาม และสะกิดใจในความหมายของภาพ จึงถือวิสาสะถามเรื่องราวถึงความเป็นมาของภาพ ซึ่งท่านได้กรุณาเล่าให้ฟังว่า "ภาพนี้ แม่ชีซึ่งบวชอยู่ที่คอนแวนต์ ศรีราชา เป็นผู้มอบให้เพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงความหลัง" ผมซักไซ้

ไล่เรียงได้ความว่าแม่ชีผู้อารีผู้นี้ จะมาเยี่ยมคุณเนื่อง ฯ ทุกวันศุกร์มิได้ขาด และจะมาปรนนิบัติ เช็ดเนื้อ เช็ดตัว ให้น้ำ ให้ยา คอยเอาอกเอาใจคุณเนื่อง ฯ ด้วยความเคารพบูชาคุณอย่างสูงสุด คุณเนื่อง ฯ ได้เล่าเรื่องราวในอดีตให้ฟังว่า "เมื่อประมาณ ๑๐ ปีมาแล้ว ผมเป็นนายด่านอยู่ที่สะเดาวันนั้นเป็นวันอาทิตย์ตอนเช้า ตามปกติจะมีรถด่วนเข้าจากหาดใหญ่มาปาดังเบซาร์ ผมนึกสังหรณ์ในใจว่าอาจจะมีเรื่องอะไรเกิดขึ้น จึงขึ้นรถไปดูความเรียบร้อย ไปถึงสถานีปาดังเบซาร์ก็เห็นเด็กนักเรียนหญิงผู้หนึ่งนั่งร้องไห้อยู่ ผมเข้าไปถามก็ได้ความว่าเป็นนักเรียนจะไปเรียนต่อที่ปีนังบ้านพ่อแม่อยู่จังหวัดเพชรบุรี เดินทางมากับคณะนักเรียนหลายคนด้วยกัน มีครูคุมมา คนอื่นเขาเดินทางไปกับรถด่วนหมดแล้ว เหลือแต่ตัวแก ซึ่งไม่มีหนังสือเดินทาง เจ้าหน้าที่เขาก็กักตัวไว้ไม่ยอมให้ไป และก็ไม่รู้จักใครที่ไหน แถวนั้นก็เป็นป่าทั้งนั้น รู้สึกกลัวมาก จึงได้นั่งร้องไห้อยู่" คุณเนื่อง ฯ จึงได้พาขึ้นรถไปหากงสุลอังกฤษที่สงขลา เล่าเรื่องให้ฟัง และขอให้ช่วยออกหนังสือเดินทางให้ เพราะรู้จักเป็นเพื่อนกัน กงสุลผู้นั้นหัวเราะอย่างมีอารมณ์ดีแล้วพูดว่า นี่ดีแต่มาพบคุณเนื่อง ฯ จึงได้รับความช่วยเหลือนับว่าเคราะห์ดีมาก พูดแล้วก็หัวเราะ ช่วยทำหนังสือเดินทางให้ และยังได้เขียนจดหมายส่วนตัวไปที่นายด่านมลายูที่สุไหงโกล๊คอีกฉบับหนึ่งให้คอยช่วยเหลือ ตอนนั้นก็เย็นแล้ว ไม่มีรถไฟออก คุณเนื่อง ฯ จึงได้พามาพักที่ด่านสะเดา และช่วยพาไปขึ้นรถไฟในตอนเช้าวันรุ่งขึ้นจนเป็นที่เรียบร้อย และได้โทรเลขติดต่อบอกไปทางโรงเรียนให้ทราบให้มาคอยรับ เหตุการณ์ในครั้งนั้นคงจะพิมพ์อยู่ในใจเด็กนักเรียนหญิงผู้นั้นไม่มีวันลืม เมื่อเรียนจบจากโรงเรียนก็ขอบวชเป็นชีเพื่อจะอุทิศส่วนกุศลให้แก่คุณเนื่อง ฯ เป็นการบูชาคุณ ซึ่งเสมือนหนึ่งผู้ช่วยชีวิตไว้ และเมื่อแม่ชีนั้นได้ทราบว่าคุณเนื่อง ฯ ป่วยมารักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราชก็ได้มาเยี่ยมปรนนิบัติรับใช้ประหนึ่งผู้มีพระคุณอันสูง และมอบภาพลูกไก่

ในอุ้งมือของนักบุญไว้ให้ผมรู้สึกตื้นตันใจในคุณธรรมของคุณเนื่อง ฯ และความกตัญญูกตเวทีของแม่ชีผู้นั้น ซึ่งยากที่จะหาได้ในผู้คนสมัยนี้ จึงได้ขออนุญาตคุณเนื่อง ฯ นำภาพและเรื่องที่มาของภาพนี้ เล่าให้นักศึกษาแพทย์และพยาบาลที่มาฝึกสมาธิฟัง ซึ่งต่างก็ซึ้งใจในคุณงามความดีของคุณเนื่อง ฯ มาก แต่โชคไม่เข้าข้างคุณเนื่อง ฯ เลย

คุณเนื่อง ฯ ป่วยเป็นโรคมะเร็ง ที่ผนังของทรวงอกเบื้องขวาบน ติดรักแร้มาประมาณ ๙ เดือน ทีแรกก็ขึ้นเป็นก้อนเล็ก ๆ แต่ก็ไม่เจ็บไม่ปวด ทำให้คุณเนื่องนอนใจประกอบกับเป็นคนขี้เกรงใจ ไม่อยากรบกวนคนอื่น จึงไม่ได้มาหาแพทย์ จนก้อนโตเกือบเท่าผลส้มเกลี้ยง จึงได้มาให้แพทย์ดู คุณเนื่อง ฯ ได้รับการผ่าตัดเอาก้อนเนื้องอกออกเมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๖ ก้อนหายอยู่ ๔ เดือนก็กลับขึ้นมาใหม่ โตเร็วกว่าเก่าแพทย์จึงส่งมารับการรักษาด้วยรังสีโคบอลท์ แต่ไม่ได้ผลเท่าใดนัก เพราะเป็นมะเร็งชนิดที่ดื้อต่อรังสี จึงเพียงแต่พอบรรเทาความเจ็บปวดได้บ้าง คุณเนื่อง ฯ เป็นผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็งทนรับเคราะห์กรรมด้วยความไม่สะทกสะท้าน ไม่บ่นจู้จี้จุกจิก และเป็นผู้ที่สนใจในธรรม ในวันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖ ท่านอาจารย์ฝั้น อาจาโรเถระได้มาเทศน์ที่ตึก ๗๒ ปีโรงพยาบาลศิริราช คุณเนื่อง ฯ ทั้งที่แขนเจ็บปวด นั่งนานไม่ได้ ก็อุตส่าห์นั่งรถเข็นลงมาฟังท่านอาจารย์ฝั้นก็ได้กรุณาสอนให้เป็นพิเศษ ว่าก้อนที่เป็นนั้นเป็นส่วนกาย จิตเราไม่ได้ป่วยไปด้วย ให้รู้จักพิจารณาแยกจิตออกจากกาย ใจก็จะสบายไม่ทุกข์ไปกับก้อน คุณเนื่อง ฯ เล่าว่าไม่รู้สึกเมื่อยขบและไม่ปวดที่ก้อน จิตใจสบายขึ้นมากเมื่อได้ฟังเทศน์ เพราะใจปรารถนาที่จะได้พบท่านอาจารย์ฝั้นมานานแล้ว วันนี้ต้องนับว่าเป็นกุศลที่ได้มาพบท่านจริง ๆ ทำให้จิตใจสบายมาก คุณเนื่องอยู่ต่อมาไม่นานก็ถึงแก่กรรมด้วยความสงบเมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๑๖

เนื่องจากคุณเนื่อง ฯ ได้ประกอบแต่กุศลกรรมไว้มาก เป็นคนขยัน เห็นแก่ราชการแม้จะเป็นวันอาทิตย์ก็มิได้หยุด มีเมตตาธรรม เห็นผู้อื่นได้รับทุกข์ก็ทนนิ่งเฉยอยู่ไม่ได้ โอบอ้อมอารีแก่เพื่อนฝูง เป็นคนที่ไม่ถือเนื้อถือตัว เข้ากับคนได้ทุกชั้น จึงเป็นที่เคารพรักใคร่ของผู้ที่รู้จักและทำงานร่วมกันมา สมควรเป็นแบบฉบับที่จะยึดถือและประพฤติตาม กุศลบุญราศีที่คุณเนื่อง ฯ ได้บำเพ็ญมาเป็นอันมาก คงจะเป็นปัจจัยดลสนองให้คุณเนื่อง ฯ ประสบแต่อิฏฐวิบุลย์ผลในสัมปรายภพทุกประการ.

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ โรจน์ สุวรรณสุทธิ
หัวหน้าภาครังสีวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

พระคุณของพี่เนื่อง

ผมเข้ารับราชการในกรมศุลกากร เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองเลิกแล้วใหม่ ๆ ได้มีโอกาสรู้จักกับพี่เนื่องในครั้งแรก ๆ ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับการงาน รู้สึกว่าพี่เนื่องมีความแตกฉานแม่นยำในงานศุลกากรอย่างเยี่ยมยอด และมีข้อสังเกตอยู่อย่างหนึ่งว่า ใคร ๆ มักจะเรียกว่า "พี่เนื่อง" แทบทั้งนั้น แทนที่จะเรียกว่า "หัวหน้า" หรือ "สารวัตร" ทั้งนี้เป็นเพราะความโอบอ้อมอารี ความปรารถนาดีที่มีต่อบุคคลไม่เลือกหน้า เลือกวัย ไม่ว่าใครที่หันหน้าเข้ามาพึ่งพาอาศัย จะได้รับความช่วยเหลือในสิ่งที่ถูกต้องเสมอ

ปี ๒๕๐๒ ผมได้รับคำสั่งให้ย้ายไปอยู่ด่านศุลกากรปาดังเบซาร์ ขณะนั้นพี่เนื่องเป็นนายด่านสะเดา นับแต่วันแรกที่ผมเดินทางถึงด่าน ฯ ก็ได้รับความช่วยเหลือจากพี่เนื่องทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อผมเป็นไข้มาเลเรียจนลุกไม่ขึ้น พี่เนื่องก็เอาผมไปรักษาพยาบาลที่ด่านสะเดาเสมือนเป็นพี่ชายแท้ ๆ ของผม ความกรุณาของพี่เนื่องต่อผมมีอยู่เรื่อยมา แม้กระทั่งพี่เนื่องนอนเจ็บหนักอยู่โรงพยาบาลศิริราชแล้ว ทราบว่าผมได้รับอุบัติเหตุที่สงขลา ก็ยังอุตส่าห์ติดต่อสอบถามอาการด้วยความห่วงใย

พระคุณของพี่เนื่องที่มีต่อผม จะอยู่ในความรำลึกจนตลอดชีวิต และกรรมดีที่พี่เนื่องประกอบไว้ ย่อมเป็นที่ตระหนักแก่ทุกคนที่รู้จักพี่เนื่อง จึงเชื่อว่ากุศลกรรมของพี่เนื่องในภพนี้จะทำให้ดวงวิญญาณของพี่เนื่องไปสู่สุคติสุขในสัมปรายภพ และสถิตอยู่ ณ ที่นั้นตลอดไป.

สมศักดิ์ จันทนะศิริ

ระลึกถึงพี่เนื่อง

เมื่อได้รับข่าวพี่เนื่องถึงแก่กรรม ผมและครอบครัวรู้สึกเสียใจและเสียดายอย่างยิ่ง การจากไปของพี่เนื่องก็เหมือนกับการจากไปของญาติสนิทผู้หนึ่ง เพราะพี่เนื่องและครอบครัวมีความใกล้ชิดสนิทสนมคุ้นเคยกับผม ทั้งหน้าที่ราชการและด้านส่วนตัวมาเป็นเวลาสามสิบกว่าปี

ผมเข้าทำงานในกรมศุลกากรเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้รู้จักกับคุณจำเนียร เหมะรัต ซึ่งเป็นน้องชายของพี่เนื่อง การไปมาหาสู่ระหว่างผมและคุณจำเนียร ประกอบกับความเป็นผู้ใหญ่ มีอัธยาศัยไมตรีอันดีของพี่เนื่อง ทำให้ผมและครอบครัวได้รู้จักกับพี่เนื่องและครอบครัวเป็นอย่างดี ได้ติดต่อไปมาหาสู่กันเสมอ จึงมีความคุ้นเคยกันเสมือนญาติ

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ผมได้ย้ายไปอยู่กองตรวจสินค้าขาเข้า ได้มาร่วมงานกับพี่เนื่องที่นั้นพี่เนื่องเป็นสารวัตรอาวุโส ผมจึงได้พึ่งพาอาศัยพี่เนื่องทั้งทางด้านความรู้และการปฏิบัติงาน ในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ พี่เนื่องย้ายไปเป็นนายด่านศุลกากรสะเดา ระหว่างนี้เราห่างกันเฉพาะที่ทำงานเท่านั้นในด้านส่วนตัวยังคงติดต่อกันอยู่เสมอ ภายหลังผมได้ย้ายไปเป็นนายด่าน ฯ ต่าง ๆ ในภาคใต้หลายแห่ง จนในที่สุดได้มาเป็นนายด่านศุลกากรสงขลา และในระยะเวลาใกล้ ๆ กันนี้ พี่เนื่องก็ย้ายไปเป็นศุลกากรเขตพิเศษ เขต ๑ สงขลา พี่เนื่องจึงเป็นทั้งผู้บังคับบัญชาและญาติสนิทของผมอีกครั้งหนึ่งในหน้าที่ราชการเราได้ออกปฏิบัติงานร่วมกันบ่อย ๆ ในด้านครอบครัวก็ไปมาหาสู่กันเสมอ ๆ แม้ภายหลังพี่เนื่องได้เกษียณอายุไปแล้วความสัมพันธ์ของเรายังมีเหมือนเดิมมิได้ลดน้อยถอยลง การจากไปของพี่เนื่องจึงสร้างความสลดใจแก่ผมและครอบครัวอย่างยิ่ง

พี่เนื่องได้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อครอบครัวผมมาก แม้แต่ลูก ๆ ของผมก็ได้พี่เนื่องเป็นที่ปรึกษาช่วยเหลือจัดการแต่งงานแต่งการเป็นฝั่งเป็นฝาหลายคน พี่เนื่องเป็นคนมีอัธยาศัยไมตรีใจบุญใจกุศลเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับทุก ๆ คน เมื่อพี่เนื่องล่วงลับไปทุกคนก็ได้แต่อาลัยระลึกถึง ร่วมกันอธิษฐานขออานิสงส์และกุศลผลบุญที่พี่เนื่องได้สร้างสรรค์ไว้ ได้โปรดดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของพี่เนื่องไปสู่สุคติในสัมปรายภพ ส่วนกุศลผลบุญและคุณงามความดีของพี่เนื่องที่ได้บำเพ็ญไว้ต่อผู้บังคับบัญชาผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อน ๆ พี่ ๆ น้อง ๆ ทุกคนจะจารึกไว้ในดวงใจตลอดกาล.

ประภัศร์ ชพานนท์

กรมศุลกากร
๑๒ พฤษภาคม ๒๕๑๗

แด่ พี่ชายที่รัก

เรียน คุณฉอ้อนที่รักและนับถือ

คุณเนื่อง เหมะรัต เป็นเพื่อนของพี่ชายของผม เมื่อครั้งเริ่มทำงานอยู่กรมศิลปากร สมัยอยู่ตรอกโรงภาษี ผมมาเริ่มคุ้นเคยกับคุณเนื่องเมื่อมาได้เป็นศิษย์ร่วมอาจารย์เดียวกัน คือ ท่านอาจารย์ แจ้ ผดุงชีวิต แม้จะเป็นเพื่อนรุ่นพี่แต่ก็รักใคร่ชอบพอกัน เพราะนิสัยใจคอต้องกันมาก เมื่อคุณเนื่อง เหมะรัต พ้นจากตำแหน่งราชการครั้งสุดท้าย ในหน้าที่ศิลปากรเขต จังหวัดสงขลา เนื่องจากอายุครบเกษียณ ผมได้ขอร้องและอ้อนวอนให้คุณเนื่องรับตำแหน่งผู้จัดการสำนักงานของบริษัท ประจวบดี จำกัด และ บริษัท จำรัสและเพื่อน จำกัด ซึ่งทำกิจการเหมืองแร่ที่ผมเป็นกรรมการผู้จัดการ คุณเนื่องยอมรับเข้าร่วมงาน ภายหลังที่พี่เฉลิม โอสถานนท์ ผู้ที่คุณเนื่องรักและนับถือช่วยพูดให้อีกทางหนึ่ง

เมื่อทำงานร่วมกัน ผมได้เรียกพี่ชายคนนี้... "พี่เนื่อง" จนติดปากพี่เนื่องเป็นคนมีอารมณ์ดีที่สุด ใครจะบ่น, ใครจะว่าอย่างไร พี่เนื่องก็ยิ้มหัวเราะ.....แหะ ๆ เสมอ เจ้าหน้าที่ของบริษัททุกคนรักใคร่ นับถือ และเคารพพี่เนื่องทุกคน

พี่เนื่องเป็นพ่อบ้านที่ดีของบริษัท ตั้งใจทำงานอย่างจริงจัง สะสางงานเก่าที่ค้าง ปรับปรุงระเบียบงานให้รัดกุม อ่าน และศึกษาจนเข้าใจ พ.ร.บ. แร่เป็นอย่างดี ติดต่อและเป็นกันเองกับเจ้าหน้าที่กรมทรัพยากรธรณี

เมื่อปลายปี ๒๕๑๕ พี่เนื่องได้ปรารภกับผมว่า ที่ใต้ไหล่ขวาด้านหลัง เป็นก้อนอะไรก็ไม่ทราบ รู้สึกตึงกล้ามเนื้อที่ไหล่และแขน ได้เร่งให้ไปหาหมอตรวจ

อาการดู ทางโรงพยาบาลศิริราชได้ตัดเนื้อส่วนนั้นไปตรวจ แต่ยังไม่ทราบผล ทราบต่อมาว่า พี่เนื่องได้ไปผ่าตัดอยู่โรงพยาบาลแล้ว จึงไปเยี่ยมเยียน ทราบว่า พี่เนื่องเป็นโรคร้ายที่สุดในโลก ผมใจหายมือเท้าอ่อนไปหมด แต่โชคดีแผลที่ผ่าตัดหาย พี่เนื่องกลับบ้านได้ พออาการดีขึ้น พี่เนื่องเป็นห่วงงาน เริ่มไปทำงานทันที ต้องขอร้องให้พักผ่อนมาก ๆ ไม่ต้องเกรงใจ

ผมไปเยี่ยมพี่เนื่องที่บ้าน เห็นแผลด้านหลังหาย แต่เกิดมาบวมใต้ไหล่ด้านหน้าและปวดมาก ต้องเข้าโรงพยาบาลอีก ผมก็ได้แต่ไปเยี่ยมและให้กำลังใจ พี่เนื่องมีกำลังใจดีมาก แต่ความรู้สึกของผมเห็นว่า อาการไม่น่าไว้ใจนัก

พี่เนื่องป่วยอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช เป็นเวลาประมาณ ๘ เดือน

ต่อมาก็รับทราบว่า พี่เนื่อง---พี่ชายที่รัก มีความสุขเสียแล้ว ผมเศร้าใจและอาลัยพี่เนื่องอย่างสุดซึ้ง

และเมื่อคุณฉอ้อนจะฌาปนกิจศพพี่เนื่อง ผมขอร่วมทำบุญด้วย เพื่อแผ่กุศลบุญราศีที่ได้บวชเรียนมา ให้พี่ชายที่รักของผม เสวยสุข ในสัมปรายภพด้วย.

จากใจของผม

ชาลี โอสถานนท์

๒๗ มี.ค. ๑๗

คุณเนื้อง เหมะรัต

คุณเนื้อง เหมะรัต

คือ **เพื่อนร่วมชั้น** คนหนึ่งของผม เราเรียน **ร่วมชั้น** กันมา ๕ ปี เต็ม คือจากชั้นมัธยมปีที่ ๔ จนถึงมัธยมปีที่ ๘ ณ สถาบันการศึกษา **"กรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย"** นับปีก็พุทธศักราช ๒๔๖๔ ถึง ๒๔๖๙ สี่สิบแปดปี ผ่านมาแล้ว

คุณเนื้อง เหมะรัต ซึ่งต่อไปจะเรียกว่า **เนื้อง** เพียงสั้น ๆ เพราะเป็นสำเนียงที่ให้ความคุ้นเคยสนิทสนมกันมาแต่อดีตจนปัจจุบัน คือ ก่อนมรณกรรมตลอดมา

เนื้อง เป็นคนเรียนหนังสือเด่นและดังทุกชั้นและทุกวิชา เพราะฉะนั้นตำแหน่งเลข ๑ ตัวจึงไม่เคยพลาดจากการสอบของเขา และโดยเฉพาะตำแหน่งที่ ๑ และ ๒ จึงคุ้นกับเขาเสียจริง ๆ

นี่ผมพูดถึงด้านการเรียนของเขา

ด้านความประพฤติ เป็น **เด็กดี** ที่ครูทุกคนรักใคร่และเป็นที่ยอมรับนับถือตลอดจนเพื่อนฝูงทั่วไปว่า **เป็นเด็กซื่อสัตย์สุจริต** ตามแนวปั้นของสถาบันการศึกษา BCC ทุกกระเบียดนิ้ว ท่านผู้ชอบพอรักใคร่สนิทสนมกับเขาจะไม่กล้าปฏิเสธความประโยคที่กล่าวนี้แน่แท้

ทรรศนะของผม เมื่อน้อมนึกถึง **ความหลัง** ครั้งใด ผมเทิดเนื่องอยู่ในใจเสมอว่าเขาคือ **เพื่อนผู้ยิ่งพี่** (และอาจจะยิ่งพ่อ) ของพวกเราหลายคนทีเดียว ทุกเช้าก่อนเข้าเรียน ๑๐-๒๐ นาที รอบโต๊ะเรียนของเนื่องพวกเราล้อมรอบเต็มไปหมด ฟังเนื่องบรรยายบทเรียนที่เรายังมืดมนอยู่ เขาจะชี้แจงให้เราฟังอย่างละเอียดลออทุกแง่ทุกมุม และบางวิชาเราก็เข้าใจแจ่มแจ้งกว่าครูหรืออาจารย์ (ฝรั่ง) สอนเสียอีก เพราะเขาถอดความเป็นภาษาไทยล้วน ๆ ทบทวน ส่วนภาษาอังกฤษที่เราจะโต้ตอบกับครูอาจารย์นั้นเป็น **คุณสมบัติและปฏิภาณส่วนตัว** ของแต่ละบุคคล

เพราะปัจจุบันนั้น นอกจากวิชา **ภาษาไทย** ต้องเรียนเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด อ้อ, วิชาภาษาฝรั่งเศสอีกวิชาหนึ่งที่เรียนเป็นฝรั่งเศส ทำดั่งไม่ใช่**เมืองสยาม** อย่างนั้นแหละ แต่ก็ใครจะปฏิเสธอีกล่ะครับ ว่านั่นไม่ใช่สิ่งดี

อีกประโยคหนึ่งที่เนื่องจะถามพวกเราในตอนเช้าว่า **การบ้านแอลยิบร้าเองเสร็จแล้วยัง เองท่องฮิสตอรี่หมดแล้วหรือ อ่านไบเบิ้ลบทที่กำหนดจบไหม โคลงเช็คสเปียร์ล่ะเข้าสมองหมดไหม** เหล่านี้คือความห่วงใย ของ **เพื่อนผู้ยิ่งพี่** (และอาจจะยิ่งพ่อ) มิใช่หรือ หรือใครจะปฏิเสธว่าไม่ใช่

น้ำใจของเนื่องต่อเพื่อนฝูงนั้นเป็นไฉน

มิต้องบีบคั้นหา **คำตอบ** จากผมดอกครับ พฤติการณ์และถ้อยคำเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่นำมาเล่านี้ ผสมสร้าง **คำตอบ** สมบูรณ์อยู่ในตัวเองแล้ว

สามสิบเจ็ดปีในการเป็นครูที่ BCC ของผม ได้มีโอกาสพบเนื่องและวิสาสะกันบ่อย ๆ อีกเหลือเกิน เพราะนับแต่บุตรชายคนโตทีเดียว เนื่องก็นำไปอบอาบเลือด BCC ตั้งแต่ชั้นต้น และเรียนจนจบชั้นสูงสุดตาม ๆ กัน นี่คือสาเหตุที่ได้พบกันและสังสรรค์กันเสมอ

เนื่องได้เคยถามผมหลายครั้งเมื่อนำลูกไปส่งและพบหน้ากัน "เฮ้ยเดี๋ยวนี้มี **แช้ปเปิ้ล** ไหมวะ" โดยญาณเราเข้าใจต้องกัน **แช้ปเปิ้ล** ของเนื่องไม่ได้หมายถึงวัตถุสิ่งของ สถานที่ หรืออาคารห้องประชุม แต่ **แช้ปเปิ้ล** หมายถึงการอบรมการเข้าถึงจิตใจของนักเรียน เพราะเขาจะต่อท้ายต่อไปว่า "ลื้อทิ้งไม่ได้นา BCC จะต้องมี เพราะ **แช้ปเปิ้ล** นี่แหละทำให้เราทุกรุ่นเป็น **คน** อยู่ได้ดังที่เห็น ๆ กันอยู่นี้ ลื้อจำไว้ BCC ขาด **แช้ปเปิ้ล** ไม่ได้"

และเขาก็ชื่นใจ ชื่นใจจริง ๆ เมื่อได้เห็นว่างานอบรมใน **แช้ปเปิ้ล** ของ BCC ยังธำรงอยู่ และธำรงอยู่จนทุกวันนี้ (และจะสืบ ๆ ไปในอนาคตด้วย) หวังว่าวิญญาณของเนื่อง (เมื่อสามารถรู้โดยทางใด ๆ) ก็จะปีติยินดี เมื่อได้เห็นกิจกรรมที่ห่วงนักห่วงหนายังประทับตราเหนียวแน่นคู่ BCC ของเขาอยู่

ขอจงเป็นสุขเถิดเพื่อนรัก

วันหนึ่งผมได้รับโทรศัพท์จาก **เนื่อง เหมะรัต** เมื่อบอกชื่อและแซ่กันแล้วเขาก็ถามมาตามสายว่า "เฮ้ย, ลื้อมี **อิงลิชไบเบิ้ล** พอจะให้อั๊วสักเล่มไหม

ที่ของอั๊วมีตั้งแต่สมัยนักเรียนนั้น เพื่อนคนหนึ่งมันขอยืมไปแล้วไม่ส่ง ครั้นอั๊วจะอ่านก็ไม่มีจึงต้องรบกวนลื้อ" หยุดเว้นระยะนิดหนึ่งแล้วก็ต่อแจ่มใสเหมือนเดิมว่า **"อั๊วพูดจริงๆใครจะว่าอย่างไรก็ช่าง ภาษาอังกฤษที่เพราะที่สุดในโลกคือภาษาอังกฤษในพระคัมภีร์ อั๊วอยากได้จริงๆ วะ หาให้สักเล่มเถอะ"**

และผมก็ได้ส่งไปให้เขาหนึ่งเล่ม

เนื่อง เหมะรัต ไม่ใช่คริสตชน (คือคริสเตียน) แต่เขาสนใจพระคัมภีร์ แปลกนักหรือครับ ผมว่าไม่แปลกเลย เพราะ **พระคัมภีร์** เป็นของทุกคนที่สนใจจะอ่าน ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะอ่านที่จะศึกษา มหาบุรุษของโลกคนหนึ่ง คือท่าน **มหาตะมะคานธี** ท่านมิใช่ **คริสเตียน** แต่ท่านก็มีหมายกำหนดชั่วโมง**อ่านพระคัมภีร์** สม่ำเสมอเป็นประจำ จนนโยบายการปกครองของท่านยึดแนว **อหิงสา** ความไม่เบียดเบียนผู้ใด และเมื่อท่านถูกลอบประทุษร้าย เจ้าหน้าที่จับคนร้ายได้ ท่านกลับบอกว่า **ปล่อยเขาไปเถิด**

ลูก BCC สมัยกึ่งศตวรรษรอบรู้ **พระคัมภีร์** ดีกว่าลูกหลาน **คริสตชน** ปัจจุบันนี้มากมายนัก เพราะเป็นวิชาบังคับที่จะต้องเรียน สอบตกไม่ได้ เมื่อ**สอบตกไม่ได้** มันก็ต้องเรียน ต้องท่อง ต้องจำ และต้องรู้ และเราก็กลายเป็นรอบรู้ทั้งทั้งไม่ต้องเป็น **คริสเตียน**

ผมได้ตีวงล้อมนอกประเด็นไปเสียไกลแสนไกล ขอประทานอภัยด้วยนะครับ บัดนี้ผมจะถอยกลับเข้าสู่วงล้อมต่อไป

วันนั้น คือ วันที่เนื่องโทรศัพท์ขอ **พระคัมภีร์** ฉบับ **ภาษาอังกฤษ** นั้น ผมได้ถือโอกาสสนทนากับเขาต่อไปถึงเรื่อง **อันสืบเนื่อง** กับ **พระคัมภีร์** ว่า

"ไม่ได้สอนสังฆราชนะเพ้ย ความหนึ่งใน **พระคัมภีร์** ที่ให้ประโยชน์แก่ผู้อ่าน คือ **พระธรรมติโมเธียว ฉบับ ๒ บทที่ ๓ ข้อ ๑๖** ลื้อคงท่องขึ้นใจเหมือนอั๊ว **"พระคัมภีร์ทุกตอนพระเจ้าได้ทรงประสาทให้ ย่อมเป็นประโยชน์สำหรับสั่งสอน สำหรับตักเตือน สำหรับดัดแปลงคนให้ดีขึ้น และสำหรับสอนให้รู้ในความชอบธรรม"** ประโยชน์ ๔ ประการนี้ก็เป็นสุทธิที่ควรแสวงที่ควรมีควรได้อยู่แล้วมิใช่หรือ"

เขาตอบผมหนักแน่นว่า **"เออว่ะ"** แล้วผมก็พูดต่อไปว่า "อั๊วเขียนกลอนภาษาอังกฤษไว้บทหนึ่ง อาจจะไม่ถูกต้องหรือดีนัก ลื้ออยากฟังไหม" และเมื่อเขารับว่าอยากฟัง ผมจึงกรอกเสียงไปตามสายด้วยความจากบทโคลงข้างล่างนี้

The Bible is a key to the kingdom of God.
The Bible is a gate to the Holy land of our Lord.
The Bible is a path that upward leads.
The Bible is our best friend. Come, let us read.

เขาตอบทันทีเมื่อจบบาทสุดท้าย "ดีว่ะ ลื้อเก็บไว้ให้ดีนะ สอนนักเรียนดีนัก พระคัมภีร์นี้แหละสร้างคนเป็นคนดีจริง ๆ เป็นต้นสอนอั๊วมาตลอดจนปัจจุบันนี้" นี่คือความตอนหนึ่งที่เราได้สังสรรค์กันในวันนั้น

คุณเนื่อง เหมะรัต ได้พบ **ความเป็นศรีตน** อย่างน้อยก็ขั้นหนึ่งแล้ว คือ เป็นผู้ที่อ่าน **พระคัมภีร์** แม้ว่าจะไม่ใช่ **คริสตชน** ขอวิญญาณของมิตรไปสู่ **สุคติภพ** เทอญ.

ทองสุก มังกรพันธุ์
อนุศาสก
กรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย
โทร. ๓๐๒๖๔

คำไว้อาลัย คุณเนื่อง เหมะรัต

ท่านอาจารย์ เล็ก ไทยง ได้โทรศัพท์มาถึงข้าพเจ้าเพื่อขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัย เนื่องในการพระราชทานเพลิงศพ คุณเนื่อง เหมะรัต อดีตข้าราชการกรมศุลกากร ซึ่งข้าพเจ้าก็ตอบรับคำขอของท่านอาจารย์ด้วยความเต็มใจ

ข้าพเจ้ารู้จักกับคุณเนื่อง เหมะรัต ในสมัยที่เรายังคงศึกษาอยู่ที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยด้วยกัน คุณเนื่อง ฯ อยู่ชั้นสูงกว่าข้าพเจ้าหนึ่งชั้น และเราก็ได้ไล่กวดกันมาจนจบหลักสูตรของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยด้วยกันทั้งคู่ แต่คุณเนื่อง ฯ จบก่อนข้าพเจ้า ๑ ปี

ระหว่างที่อยู่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยนั้น เราทั้งสองเป็นนักเรียนประจำอยู่กินหลับนอนที่โรงเรียน คุณเนื่อง ฯ กับข้าพเจ้านั่งโต๊ะรับประทานอาหารโต๊ะเดียวกัน บางครั้งเราก็แย่งหัวปลาทูกันกิน บางครั้งเมื่อแกงหมดชาม คุณเนื่อง ฯ ก็ได้เป็นผู้รับภาระไปขอแกงจากแม่ครัวมาเพิ่มเติมให้พวกเราในโต๊ะ ได้รับประทานกันจนอิ่มหนำสำราญ โดยไม่เกี่ยงในการไปขออาหารเพิ่มเติมเลย ในเรื่องอุปนิสัยนั้นคุณเนื่อง ฯ เป็นคนมีอารมณ์ดีไม่มีเรื่องชกต่อยกันเหมือนคนอื่น ๆ บางครั้งเพื่อนจะชกต่อยกัน คุณเนื่อง ฯ ก็ไปห้ามปรามเพื่อมิให้เกิดเรื่อง เพราะคุณเนื่อง ฯ เป็นคนรักความสงบ คุณเนื่อง ฯ เป็นคนเก็บข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นระเบียบเรียบร้อยน่าดู

เมื่อออกจากโรงเรียนไปแล้วก็เข้ารับราชการอยู่ในกรมศุลกากรในกองต่าง ๆ แต่เมื่อเจอเพื่อนฝูงเก่า ๆ เข้าที่ไรก็ต้อนรับขับสู้เช่นเดิมไถ่ถามว่ามีธุระอะไร สิ่งใดที่ช่วยเหลือได้ก็ให้ความสะดวก ซึ่งท่านจะสอบถามได้จากบรรดาพนักงานออกของ ๆ บริษัทต่าง ๆ ว่าเรื่องนี้เป็นความจริงอย่างไร

วันหนึ่งข้าพเจ้าได้รับโทรศัพท์จากคุณนุ่ม เหมะรัต ว่า พี่ชาย–คุณเนื่อง ฯ ป่วยหนักอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช ข้าพเจ้าก็รีบไปเยี่ยม เมื่อข้าพเจ้าไปถึงถามเนื่องว่าจำได้ไหม คุณเนื่อง ฯ ยกมือเป็นอันว่าจำได้ ข้าพเจ้าก็ได้ถามทุกข์สุขพอประมาณ ก่อนจะลากลับข้าพเจ้าก็กระซิบบอกคุณเนื่องว่าอย่าลืมพระผู้ช่วยที่เราเคยเรียนมา คุณเนื่อง ฯ ก็พยักหน้า ต่อมาอีกไม่ช้าข้าพเจ้าก็ได้รับข่าวว่าคุณเนื่อง ฯ ถึงแก่กรรมเสียแล้ว ซึ่งยังความสลดใจมายังข้าพเจ้าเป็นอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าได้ไปรดน้ำศพ–สวดอภิธรรม และในคืนวันบรรจุศพ ในคืนนั้นมีคนมากมาย ทั้งนี้ เนื่องจากคุณงามความดีทั้งหลายที่คุณเนื่อง ฯ ได้มีต่อบรรดาเพื่อนฝูง ผู้ที่มาติดต่อขอความช่วยเหลือโดยไม่เลือกหน้าไม่ให้ร้ายแก่ผู้ใด เป็นคนตรงไปตรงมา

ด้วยกุศลผลบุญต่าง ๆ ที่คุณเนื่อง ฯ ได้ประกอบแต่กรรมดีมาตลอดชีวิต ข้าพเจ้าเชื่อเหลือเกินว่า วิญญาณอันบริสุทธิ์นี้จะต้องไปสู่สุคติในสัมปรายภพ ส่วนพวกเราที่อยู่ในตลาดอนิจจังนี้ก็จะตามไปพบกับคุณเนื่อง ฯ อีกในเมื่อเราได้ข้ามแม่น้ำแห่งมรณะไปแล้ว ซึ่งที่นั้นจะเป็นชีวิตชั่วนิรันดร์

ขอพระผู้เป็นเจ้าจงพิทักษ์รักษาคุ้มครองครอบครัวของคุณเนื่อง ฯ พร้อมทั้งประเล้าประโลมและให้กำลังใจแก่ทุก ๆ ท่านในยามเศร้าโศกเสียใจในการสูญเสียหัวหน้าครอบครัวในครั้งนี้ด้วย.

เสถียร ตามรภาค

อาลัยถึง

น้องเนื่อง เหมะรัต

ผมและภรรยาได้อยู่ใกล้ชิดกับน้องเนื่อง เหมะรัต มาเป็นเวลาช้านาน (ไม่ต่ำกว่า ๕๐ ปี) ในฐานะญาติที่รักใคร่นับถือกันอย่างสนิทสนม และอยู่กันด้วยสงบสุขตลอดมา แม้บางสมัยเราต้องแยกย้ายจากกันไปอยู่ต่างจังหวัดที่ห่างไกลกัน แต่ใจของเรานั้นยังรักใคร่คิดถึงกันอยู่เสมอ ครั้นต่อมาเราหมดภาระหน้าที่ในราชการ ต่างก็กลับมาอยู่ใกล้เคียงกันอีกอย่างอบอุ่นเหมือนเดิม

แต่บัดนี้มัจจุราชได้มาพรากน้องเนื่อง เหมะรัต จากพวกเราพี่และน้องไปเสียแล้ว ตั้งแต่วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๑๖ อย่างไม่มีวันที่จะกลับมาอีก เมื่อเรามองไปทางบ้านซึ่งอยู่ใกล้กันเวลาใด ทำให้อาลัยและว้าเหว่เป็นที่สุด

น้องเนื่อง เหมะรัต เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมอันประเสริฐ อันควรแก่การคารวะเป็นอย่างยิ่ง และควรเป็นแบบอย่างให้พวกเราทั้งหลายจะพึงปฏิบัติตาม

ในที่สุดนี้ ขอน้อมจิตส่งให้วิญญาณของน้องเนื่อง เหมะรัต จงไปสู่สุคติเถิด.

นายเขียว มัณฑรมย์
นางกระแสร์ มัณฑรมย์

ตามศักดิ์เขาเป็นพี่
แต่โดยศักดิ์ศรีเขาเป็นมากกว่านั้นสำหรับผม

วิลเลี่ยม เช็คสเบียร์ ประพันธ์บท (ในเรื่อง "จูเลียส ซีซาร์") ให้มาร์ค แอนโตนี ทหารเอก กล่าวคำปราศรัยแก่ชาวโรมที่มาชุมนุมในงานพิธีบรรจุศพจอมทัพผู้ยิ่งใหญ่คนนั้น ว่า

Friends, Romans, countrymen, lend me your ears;
I come to bury Caesar, not to praise him.
The evil that men do lives after them
The good is oft interred with their bones.

ทรรศนะของผมไม่ตรงกับของท่านมหากวีนั้นดอก เพราะมิใช่แต่ความชั่วเท่านั้นที่ยังเหลือค้างอยู่ในโลก หรือความดีถูกดินกลบฝังพังผุไปกับกระดูกจนหมดสิ้นอะไรทำนองนั้นเลย แท้ที่จริง ทั้งความชั่วและความดีไม่มีวันจะสูญไปไหน มันยังคงติดอยู่ในโลกให้คนหลัง ๆ รู้เห็นกันอยู่วันยังค่ำ คำไทย ๆ เรานั้นสิจึงจะแน่ ที่ท่านว่า "สถิตย์ทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา"

อันความดีหรือความชั่ว นัยหนึ่งคนจะดีหรือจะชั่วนั้น มันไม่ได้อยู่ที่การสรรเสริญเยินยอ หรือการติฉินนินทาว่าร้ายอะไรจากใครที่ไหนดอก พระท่านว่ามันอยู่ที่กุศลกรรม หรืออกุศลกรรม ซึ่งคน ๆ นั้นประกอบขึ้นเองต่างหาก

การสดุดีพี่น้องกันเองอย่างที่ผมกำลังเขียนอยู่นี้ ดู ๆ ไปมันก็ไม่สู้จะพึ่งได้หนักแน่นเท่ากับที่คนวงนอกท่านเขียน แต่ที่เขียนนี้ก็ด้วยความบริสุทธิ์ใจจริง ๆ และประเมินค่าด้วยการเปรียบเทียบกับตัวผมเอง เท่าที่ได้ทบทวน

เหตุการณ์ในอดีตอันยาวนานอยู่หลายตลบ ครุ่นคิดอยู่เป็นหลายครั้งหลายหน นับแต่ที่เขาตายไปเมื่อกลางเดือนกันยายน ปีกลาย ผมก็ไม่สามารถจะขุดคุ้ยเอาความอะไรที่ชั่ว ๆ ของเขาขึ้นมาเขียน ทั้ง ๆ ที่เขาใช้ชีวิตอยู่ในโลกนี้ตั้ง ๖๗ ปีเศษ ถ้าเป็นเรื่องของผมเอง ไม่ต้องคิดให้มากก็เขียนได้ยาวเหยียด ตรงกันข้ามความอะไรที่ดี ๆ ของเขานั้น ผมไม่มีทางจะทาบติดอย่างเด็ดขาด ในที่นี้ผมหมายความจำกัดอย่างแคบภายในขอบเขตของความสัมพันธ์ฉันพี่น้องกันเท่านั้น เรื่องนอกกรอบยกไว้เผื่อคนวงนอกจะพิจารณาและวิเคราะห์กันตามอัชฌาสัย

ตามศักดิ์เขาเป็นพี่นั้น ใช่แล้ว ก็เขาเกิดก่อนผม ๓ ปี และก่อนน้องคนเล็กตั้ง ๙ ปี เขาก็ย่อมเป็นพี่ของเราตลอดกาล เมื่อเราสิ้นแม่ไปในปี ๒๔๘๓ และพ่อในปี ๒๕๐๔ แล้ว เขาก็เป็นหัวหน้าของสกุลเรา แต่ความเป็นพี่ของเขานั้น หาใช่เพียงแต่ศักดิ์อาวุโสเท่านั้นไม่ แต่มันครอบคลุมไปถึงคุณสมบัติ การประพฤติปฏิบัติ การวางตนอยู่ในลักษณะเพียบพร้อมที่ต้องยอมรับนับถือด้วยความสุจริตใจว่า เขาเป็นแบบฉบับของผู้เป็นพี่ที่ดีจริง ๆ เป็นพี่ตัวอย่างที่พวกน้อง ๆ ภาคภูมิใจในคุณธรรม ความกรุณาปรานี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเห็นอกเห็นใจ ความร่วมทุกข์ร่วมสุข ความสุภาพอ่อนโยน ตลอดจนการแสดงออกให้ประจักษ์ซึ่งความเป็น "ผู้ให้" แก่บรรดาญาติพี่น้อง มิตรสหาย แม้กระทั่งคนแรกรู้จักกันที่บากหน้ามาหาเขาเป็นที่พึ่ง ไม่ว่าในเรื่องการงานหรือส่วนตัวเป็นต้องได้รับ "การแผ่เมตตา" กลับไปโดยไม่ผิดหวังเสมอ

ส่วนที่เขาเป็นมากกว่าพี่นั้น ต้องจำแนกเป็นแต่ละลักษณะ และต่างกรรมต่างวาระกันเป็นเรื่อง ๆ บางคราวเขาเป็นเพื่อน แต่บางคราวกลายเป็นปรปักษ์ไปได้ บางคราวก็เป็นเสมือนพ่อ และบางคราวผมมีโอกาสช่วยเขาอย่างเป็นพี่ ดังจะกล่าวเป็นลำดับไป

เมื่อแรกลืมตามาดูโลก ผมก็ได้เขานี่แหละเป็นเพื่อนคนแรกที่สุด เราทั้ง ๓ คนพี่น้อง (รวมน้องรองผมลงไปคนหนึ่ง กับน้องสุดท้องอีกคนหนึ่ง ซึ่งตายเสียตั้งแต่ยังเล็ก ๆ อยู่) นั้น เกิดที่บ้านเดียวกัน และทุกคนเกิดมาโดยฝีมือทำคลอดของ "ยายแพ" หมอตำแยแผนโบราณชื่อดังที่สุดในละแวกบ้านนั้นเอง ที่ที่เกิดคือในครัว สมัยเกือบ ๗๐ ปีก่อนโน้น เขาออกลูกกันในครัว เพราะสะดวกสำหรับแม่ลูกอ่อนจะ "อยู่ไฟ" โดยนอนบนกระดานแผ่นเดียวผิงท้องหน้าเตาไฟที่เราใช้หุงต้มอาหารกินประจำวันตามปกติ ทารกที่เกิดใหม่ก็นอนในกระด้งวางอยู่ข้างแม่ในครัวนั่นแหละจนกระทั่ง "ออกไฟ" ในระหว่าง "อยู่ไฟ" หมอตำแยจะประกอบกรรมวิธี "ประคบ" ท้องแม่ลูกอ่อนระยะหนึ่ง

บ้านเราปลูกอยู่ในที่เช่าธรณีสงฆ์ ริมคลองข้างวัดแคนางเลิ้ง (วัดสุนทรธรรมทานในเวลานี้) ทางด้านติดต่อกับถนนพะเนียง เป็นเรือนไม้ หลังคาสังกะสี รูปทรงแบบโบราณขนาดย่อม ๆ ใต้ถุนสูงมาก ผู้ใหญ่เดินได้โดยไม่ต้องก้มหัว

ใต้ถุนบ้านนี่แหละ เป็นเสมือนสนามเด็กเล่น เป็นที่ให้ความสนุกสนานบานใจสำหรับพวกเราเด็ก ๆ ทั้งเด็กบ้านและบางทีก็รวมเด็กวัดที่พลัดเข้าบ้านด้วย แทบทุกบ้านในละแวกนั้น ซึ่งมีในราว ๑๕ หลังคาเรือนเห็นจะได้ ปลูกแบบเดียวกันทั้งนั้น ใต้ถุนจึงแล่นเชื่อมติดต่อถึงกันได้ระหว่างบ้านต่อบ้าน ดินที่ใต้ถุนเขาทุบเรียบและแน่น ไม่เห็นมีใครกั้นรั้วล้อมเขตบ้านของตนให้เป็นไปร-เวตเฉพาะของใครของมันเลย ดังนั้น บริเวณใต้ถุนจึงเหมาะนักที่พวกเด็ก ๆ จะวิ่งกันให้เกรียวกราวจากบ้านนี้ไปบ้านนั้นต่อไปบ้านโน้น เสาเรือนที่เป็นไม้ใช้เล่น "ลิงชิงหลัก" ก็ได้ คลองข้างวัดเวลาน้ำเกิด เรือมาดบรรทุกฟืนแสมถ่อเข้ามาขายได้จนถึงบ้าน ซื้อขายกันเป็นเรือนร้อย เขาก็โยนฟืนกำละ ๕ ดุ้นขึ้นมาบนฝั่งริมใต้ถุน แล้วเราก็เอามาวางจัดเรียงให้เรียบร้อยเป็นกองไว้ที่ใต้ถุนอีกทีหนึ่ง

เมื่อฟืนในครัวไฟหมดก็ขนขึ้นไปใช้เป็นคราว ๆ ตามที่ต้องการ กองฟืนแสมที่ใต้ถุนบ้านนั่นแหละ ใช้เล่น "ซ่อนหา" ก็ได้ ที่บ้านผมยังมีดีอีก ๒ อย่างที่เราพี่น้องมักจะเล่นกัน คือ เราใช้กระบอกไม้ไผ่ขนาดใหญ่พอดูสอดไว้บนคานหัวเสามัดแน่นแล้วผูกเปลนอนกลางวัน เปลนี้เป็นแบบโบราณมีกรอบบน แล้วถักเป็นตาข่ายด้วยด้ายดิบเป็นลวดลาย มีไม้กระดานรองเป็นพื้นเปลสำหรับปูเบาะให้เด็กนอน เวลาไม่นอนแล้ว เราก็ลงไปยืนที่หัวเปลคนละด้าน โล้เปลโยกไปมาพลางทำมือหมุนเป็นวงเล่นแทนการขับรถราง นี่อย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งก็หูกทอผ้าขาวม้าของแม่สำหรับขายตลาด ที่วางอยู่ใต้ถุนตัวหนึ่ง เป็นหูกมือ จึงมีกระสวยขนาดและรูปลักษณะคล้ายเรือมาดขนาดจิ๋ว สำหรับพุ่งด้ายแล้วกระทกกี่เป็นชั้น ๆ ไอ้นี่เราก็เล่นพุ่งกระสวยเหมือนแล่นเรือกัน แต่เล่นกันทีไร เส้นด้ายขาดเป็นกระจุย เพราะมันไหลออกจากหลอดในกระสวยไม่ทัน แม่ต้องต่อเป็นปม ๆ เล่นยังงั้นมันเสียของ เพราะเมื่อแม่ทอเสร็จเป็นผืนยาวเฟื้อยแล้ว ตรงที่เป็นปมนั้นมันขรุขระไม่เรียบเหมือนตอนอื่น ทำให้เสียราคาขาย ส่วนการวิ่งเล่นเผ่นโผนโจนทะยานเป็นลิงเป็นค่าง พลางแหกปากร้องลั่นกันให้เกรียวไปนั้นบางทีมันก็ทำให้ลูกเด็กเล็กแดงที่หลับอยู่ในเปลใต้ถุนบ้านอื่นตกใจตื่นร้องจ้าขึ้นมา เดือดร้อนถึงผู้ใหญ่เขาจะต้องเห่กล่อมให้หลับใหม่ บางทีก็ตาสว่างไปเลย

ที่ผมยังแปลกใจอยู่จนเดี๋ยวนี้ก็เรื่องที่บ้านใกล้เรือนเคียงในละแวกบ้านเขาไม่กั้นรั้วล้อมเขตบ้านให้เป็นสัดเป็นส่วนว่าของใครของมัน ดู ๆ ก็ชอบกลอยู่เพราะหลายบ้านมีลูกสาวหลานสาวรุ่นกระเตาะรูปร่างหน้าตาเช้ง ๆ ไม่เบาทีเดียว ทำไมผู้ใหญ่เขาไม่ยัก "ล้อมคอกกันวัวหาย" เสียบ้างเลย (ถ้าเป็นสมัยนี้ ไอ้พวก "จิ๊กโก๋" คงเขม่นหาว่าดูถูกมันอย่างแรงทีเดียว) สำหรับบ้านเรา มีแต่หนุ่มทั้งแท่งตั้ง ๓ ใบเถา ในปี ๒๔๗๒ อันเป็นปีสุดท้ายที่เราอพยพจากทางโน้นมาอยู่ที่พญาไทนั้น พี่ผมอายุถึง ๒๓ ผม ๒๐ เราทั้งคู่รับราชการเป็นหลักเป็นฐาน

หาเลี้ยงตัวเองได้พอสมควรแล้ว ส่วนน้องคนเล็ก ๑๔ กำลังเรียนมัธยม ๕ ก็เข้าวัยรุ่นกระทงเหมือนกัน แต่พ่อแม่ก็ไม่เป็นห่วงว่าพวกเราจะอุตริคิดอ่าน "แหกคอกขโมยวัว" ของใครหรอก ยิ่งพี่ผมด้วยแล้วดูจะไม่เอาเรื่องเสียเลย ไว้ใจได้ ๑๐๑% ส่วนผมมันหลุกหลิกกว่า เพราะติดนิสัยเด็กวัดจัดอยู่สักหน่อย อย่างจะละลาบละล้วงขั้นฉกาจฉกรรจ์ ก็แค่โปรยปรายชายตาทิ้งทอดไปให้เจ้าหล่อนรู้เป็นนัยตามอัธยาศัยตอบแทนที่เจ้าหล่อนก็แสดงท่าว่าสนใจเราอยู่บ้างเท่านั้นเอง แต่ทั้งนี้ ถ้าแม่เห็นตำตาเข้าเป็นต้องเปรย ๆ ปรามไว้บ่อย ๆ คงจะไม่หวงลูกชายหรอก หากแต่เกรงผู้ใหญ่ฝ่ายเขาจะว่ามากกว่า

ที่ใต้ถุนบ้านนั้น นอกจากจะเป็นแหล่งสนุกของพวกเด็ก ๆ แล้ว มันยังเป็นที่สำราญของพวกผู้ใหญ่ด้วย เฉพาะอย่างยิ่ง บรรดาแม่บ้านทั้งหลายจะใช้เป็น "สนทนาสโมสร" เพื่อสังสรรค์กันตามประสาสังคมชาวบ้านธรรมดา ๆ นี่เอง ถึงแม่บ้านหลายคนเป็นเมียขุนน้ำขุนนาง แต่ท่านก็ไม่เรียกกันเป็น "คุณนาย" หรืออะไรทำนองนั้น ทั้งหมดคบหาวิสาสะกันโดยถืออาวุโสทางวัยวุฒิมากกว่า เพราะฉะนั้น จึงเรียกขานกันเป็นพี่น้องลุงป้าน้าอาย่ายายทั้งผู้ชายและผู้หญิง พวกเราเด็ก ๆ ก็เรียกท่านตามศักดิ์อาวุโสเทียบกับพ่อแม่ของเราเหมือนกัน สภาพของใต้ถุนบ้านนั้นสะอาด ทุกเย็นเจ้าของบ้านระดมกันกวาดขี้ผงขี้ขยะสุมไฟเผาเป็นกอง ๆ ได้ควันรมไล่ยุงไปในตัว ระดับพื้นใต้ถุนสูงกว่านอกชายคา ฝนตกน้ำจึงไม่ไหลเข้าใต้ถุน และนาน ๆ ทีเราก็ลอกคลองข้างวัดเอาดินและโคลนขึ้นมาถมที่ให้สูงขึ้นเรื่อย กลางละแวกบ้านมีบ่อใหญ่พอใช้อยู่บ่อหนึ่งใช้น้ำอาบและซักผ้า บ่อนี้น้ำไหลเข้าออกเชื่อมกับคลองข้างวัดได้ ฉะนั้น ให้ฝนซัดลงมาสักกี่ห่า น้ำก็ไหลระบายลงบ่อและคลองนั้นหมด ใต้ถุนไม่มีน้ำคร่ำขังเน่าหรือเป็นแหล่งเพาะยุง ถ้าพื้นที่บางตอนมันแฉะไปหน่อยเราก็เอาขี้เถ้าฟืนจากครัวลงมาถมเสีย ดังนี้ อากาศภายใต้ถุนจึงไม่เหม็นอับหรือเป็นพิษ เพราะลมพัดผ่านถ่ายเทได้ตลอดโล่งไปเลย

ผมว่าไว้แล้วว่า ใต้ถุนบ้านแทบทุกบ้านแขวนเปลไว้ให้เด็กนอน กลางวันหน้าเปลออกมาไม่ห่างนักเขาทำแคร่หรือร้านด้วยไม้ไว้อันหนึ่ง ยาวนอนเหยียดตัวได้ กว้างพอคนนั่งสบาย ๆ สัก ๔–๕ คน จากเปลเขาผูกเชือกที่ขอบทอดสายมาถึงแคร่หรือร้านนั้น แม่ก็ชักสายไกวเปลพลาง เห่กล่อมไปพลาง จะนั่งหรือนอนไกวก็ได้ เพลงเห่กล่อมเด็กสมัยโบราณนั้นไพเราะเสนาะหูนัก ลีลาท่วงทำนองเจื้อยแจ้วเอื้อนอ้อยอิ่งช้า ๆ เนิบ ๆ เย็น ๆ ระรื่นหู ทุกเพลงร้อยกรองเป็นบทเป็นกลอน เนื้อร้องไม่สำคัญเท่าทำนอง แต่บางเพลงก็มีขำ ๆ ดีเหมือนกัน ไม่ใช่คุยอวดหรอก แม่ผมเสียงแหลมและร้องไพเราะทีเดียวแหละ ผมยังจำบางเพลงได้ดีอยู่ เช่น

โอ้ละเอ่ย โอ้ละเห่ นาฬิเกต้นดก ปลูกไว้ว่าจะแถมพก หนุ่มน้อยจะมีเมีย แค้นใจด้วยไอ้กระรอก มันมากัดดอกมะพร้าวเสีย เจ้าก็ชวดมีเมีย ว่าจะกินยาตาย กินข้าวเหนียวนึ่ง กินน้ำผึ้งกับนมควาย กินเสียจะให้ตาย เสียดายแต่ดวงอุแม่นา

สิ่งของประจำแคร่หรือร้านไม้นั้น ที่ขาดไม่ได้มี ๒ อย่าง หนึ่งคือหมอนไม้ไผ่สานข้างในกลวง ขนาดเล็ก ๆ พอหนุนหัวได้สบาย สำหรับแม่เอนหลังเวลาไกวเปลเห่กล่อมลูก ๆ หรือถ้าเรา ๒ คนเกิดนอนพร้อมกัน คนหนึ่งก็นอนเปล อีกคนหนึ่งนอนกับแม่บนแคร่หรือร้านไม้นั้น อีกอย่างหนึ่งคือเชี่ยนหมากสำหรับแม่กิน และรับรองเพื่อนบ้านที่มาคุยกันด้วย สำหรับเราเด็ก ๆ ก็เชี่ยนหมากเป็นขุมทรัพย์สำคัญ เพราะในนั้นมีอะไร ๆ จุก ๆ จิก ๆ ที่เรามักจะเอาไปเล่นได้ นอกจาก ๒ อย่างนี้แล้ว สำหรับแม่ผมบางคราวยังมีของดีอีกอย่างหนึ่งคือหนังสือเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เช่น เรื่องลักษณวงศ์ เรื่องจันทโครพ เรื่องไกร-ทอง อะไรเหล่านี้เป็นต้น แม่เช่าจากร้านหนังสือหน้าตึกแถวนอกถนนนคร-สวรรค์ ใกล้ ๆ โรงพักนางเลิ้งนั่นแหละ เอามาอ่าน เมื่อโตขึ้นผมอ่านหนังสือแตกแล้ว ก็เคยอ่านให้แม่ฟังบ่อย ๆ ต้องอ่านเป็นทำนองเสนาะเสียด้วยท่านจึงจะชอบ

หนังสือเหล่านี้เล่มบางนิดเดียว ขนาดกระเป๋า ทำไมถึงต้องเช่าน่ะหรือ ? ก็เพราะราคามันแพงน่ะซี ผมยังจำได้ดีว่า ที่หน้าปกเขาพิมพ์เป็นกลอนไว้ บทต้นบอกว่า

เล่มละสลึงพึงรู้ท่านผู้ซื้อ
ร้านหนังสือหน้าวัดเกาะเพราะนักหนา
เจริญราษฎร์โรงพิมพ์ริมมรรคา
เชิญท่านมาซื้อดูคงรู้ดี

บทต่อไปผมจำไม่ได้ ชื่อโรงพิมพ์นั้นยังสงสัยอยู่เหมือนกันว่า มันเป็น "เจริญราษฎร์" หรือเป็น "ราษฎร์เจริญ" กันแน่ แต่ว่าราคาเล่มละตั้งสลึงนั้น สมัยโน้นมันแพงเอาการทีเดียว เท่ากับค่าแรงงานโยธาวันหนึ่งนั่นแน่ะ เช่น คนงานลากรถขยะ และคนงานหาบน้ำรดถนน เป็นต้น และเงินสลึงหนึ่งนั้น ซื้อกับข้าวมื้อเย็นกินได้มื้อหนึ่งสบาย ๆ ดี ๆ เสียด้วย เพราะฉะนั้น เช่าเขาดีกว่า

แคร่หรือร้านไม้ใต้ถุนนั้น เป็นอุปกรณ์อเนกประสงค์ นอกจากใช้ในเรื่องที่เล่ามาแล้ว บางทีแม่ซื้อหมากสดจาก "ป้าแย้ม" ที่ตลาดนางเลิ้ง (ซึ่งแกลองผ่าดูแล้วว่าหน้ามันดี แต่ผมก็ไม่รู้หรอกว่าหน้ายังไงถึงจะดี จะเป็นด้วยมันมีรสฝาดหรือยังไงก็ไม่แน่) มาตั้งทะลาย ท่านก็จะเจียนหมากสด ๆ นั้นทำเป็นหมากแห้งเอาไว้กินได้นาน ๆ เวลาทำกันทีก็มีเพื่อนบ้านเขามาคุยด้วยช่วยกันคนละไม้คนละมือ คุยกันไปพลาง เจียนกันไปพลาง แล้วก็เอาเรียงในกระด้งตากแดด แห้งดีแล้วก็เก็บไว้ในกระป๋องสังกะสีเก่า ๆ หรือถ้าที่ไหนได้มาหลายทะลายก็ใช้ปี๊บเก็บเอาไว้กินกันได้นาน ๆ ในฤดูที่หมากดิบหรือหมากสดไม่มี เวลาทำบุญบ้านหรืองานอะไรสักอย่าง ไอ้แคร่หรือร้านไม้นั่นอีกเหมือนกันยิ่งมีประโยชน์มากขึ้นเป็นพิเศษ เพราะพวกแม่บ้านใกล้เรือนเคียงมาช่วยกันเจียนหมากจีบพลูจัดใส่พานสำหรับถวายพระบ้าง ช่วยทำกับข้าวและขนมแบบไทย ๆ ที่ใต้ถุนนั้น เพราะในครัวบนเรือนที่มันคับแคบ แล้วเขาก็วางไว้ที่แคร่หรือร้าน

ไม้นั่นแหละ เพื่อลำเลียงขึ้นบนเรือนเมื่อถึงเวลา มีงานทำบุญที่ไร พวกเรา เด็ก ๆ เรียบร้อยผิดปกติ ไม่เที่ยวกระโดดโลดเต้นไปไหนหรอก วนเวียนอยู่แถวนั้น ช่วยผู้ใหญ่เขาตามแต่จะใช้ และก็มีโอกาสได้กินเศษกินเลยข้าวปลาอาหารและขนมพุงกางไปตาม ๆ กัน

พี่กับผมอยู่กันที่บ้านนั้นถึง ๖ ปี ก่อนจะได้น้องคนเล็กเข้ามาร่วมเป็นสมาชิก (ซึ่งก็อยู่ร่วมกันเพียง ๒ ปีเท่านั้น แล้วพี่กับผมก็ไปเป็นนักเรียนประจำเสียที่โรงเรียนฝรั่ง) เมื่อถึงเวลาที่พ่อเริ่มเป็นครูคนแรกสอน ก. ไก่ เราก็เป็นเพื่อนเรียนด้วยกัน และก็เป็นเพื่อนเล่นกันด้วย ต่อมาอีกหน่อย เราก็ไปเรียน เอ.บี. กับหลวงพี่เอี่ยมที่กุฏิของท่านที่วัดนั้น อีตอนนี้ก็คลุกคลีกับลูกศิษย์วัดด้วยหลายคน นิสัยเด็กบ้านกับเด็กวัดมันก็ผสมกันเข้าในตอนนี้แหละ ผมน่ะรับเอาไว้พอดู เมื่อพี่กับผมอายุมันห่างกันเพียง ๓ ปีเท่านั้น การทะเลาะวิวาทกันตามประสาเด็กก็หลีกเลี่ยงไม่พ้นในเรื่องที่ไม่เป็นเรื่อง เช่น แย่งเล่นโล้เปล และแย่งกระสวยเล่นพุ่งเรือที่หูกทอผ้าของแม่เป็นต้น มีบางครั้งเหมือนกันที่หนักข้อไปหน่อย ขนาดรำมะนาหมัดซัดกันแบบมวยวัดพัดกันกลมไป ร้อนถึงแม่ต้องเป็นกรรมการห้ามมวย แต่กว่าจะแยกนักมวยออกจากกันได้แทบเป็นลม สังเวียนมวยก็ใต้ถุนบ้านนั่นแหละ ว่ากันอันที่จริง ทีไหนก็ทีนั้น ผมเองพาลเกเรหาเรื่องก่อเหตุขึ้นก่อนเสมอ เอาเปรียบจนกระทั่งเรื่องกิน บางทีแม่ซื้ออะไรดี ๆ มาแอบซ่อนไว้สำหรับให้พี่กิน แต่ผมก็ใช้ความชำนาญจากการเล่นซ่อนหาค้นจนพบ แล้วก็หม่ำเสียหมด ยังงี้ก็มี ดังนั้น แม่จึงเอ็นดูสงสารพี่มากกว่าผม แต่ผมก็ไม่ได้น้อยอกน้อยใจอะไรเลย ไอ้เรื่องหากินแก้ท้องแห้งนี่ผมมีวิธีการของผมโดยเฉพาะ เช่น ตอนบ่ายผมรับอาสาหิ้วกระจาดตามแม่ไปตลาด ที่นั่นผมก็ขอสตางค์แม่กินไอสกรีมเหลว ๆ ที่เจ๊กมันใส่ถังหมุนไปหมุนมา มีถั่วลิสงโรยด้วย บางทีก็ขอกินขนมถาดสักอันหนึ่งที่ร้าน "แม่ทองดี" ซึ่งมีชื่อเสียงที่สุด

ในย่านนางเลิ้ง ขากลับผมก็เอากระจาดกับข้าวกับปลานั่นขึ้นทูนหัวเดินตามหลังแม่ ถึงบ้านแล้ว บางครั้งแต่ไม่บ่อยนัก ผมก็ตอบแทนแม่บ้างเหมือนกัน เช่นตำน้ำพริกเครื่องผัดเครื่องแกงและขูดมะพร้าว เป็นต้น

เรา ๒ คนพี่น้องไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดสระเกศ ๓ ปีจนถึงคราวน้ำท่วมใหญ่เมื่อปี ๒๔๖๐ ในระหว่างนั้น กลางคืนพ่อจ้างครูมณี (ศิษย์เก่าโรงเรียนคริสเตียนไฮสกูล สำเหร่) มาสอนภาษาอังกฤษที่บ้านด้วย รุ่งขึ้นปี ๒๔๖๑ เราก็ไปเป็นนักเรียนประจำที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย ในปีหนึ่ง ๆ พ่อไปรับกลับมาอยู่บ้านเฉพาะเวลาปิดเทอมปีละ ๓ ครั้งเท่านั้น เทอมแรกปิด ๑ สัปดาห์ เทอมกลาง ๒ สัปดาห์ และเทอมปลาย ๗ สัปดาห์ รวมเป็นปีละ ๑๐ สัปดาห์ที่เราได้อยู่บ้าน และก็สังคมกับเพื่อนบ้านใกล้เคียงตามแบบเดิมที่ได้เล่ามาข้างต้นแล้วจนถึงปี ๒๔๗๒ นับว่าเป็นระยะเวลานานทีเดียว เมื่อนึกถึงเรื่องต่าง ๆ ที่บ้านเก่าข้างวัดแคแล้ว ในสมัยเกือบ ๗๐ ปีก่อนโน้น มันปรากฏภาพพจน์ที่ไม่เคยลืมได้ลงว่า ชีวิตในวัยเด็กจนถึงหนุ่มมาก มันคลุกคลีอยู่ในสภาพท้องที่อย่างไร การปกครองของผู้ใหญ่เป็นประการใด มีสิ่งแวดล้อมในวงสังคมของเพื่อนบ้านเป็นลักษณะใด ชีวิตจิตใจของท่านเหล่านั้นที่มีต่อเราฉันญาติพี่น้องลูกหลานเป็นอย่างไร ในจำนวนคนเพียง ๕๐–๖๐ คนเห็นจะได้ในละแวกบ้านของเรา ประพฤติปฏิบัติและวางตนอยู่ในฐานะอย่างไร ประมวลแล้วสรุปได้ว่า ทุกอย่างล้วนแล้วแต่เป็นแบบฉบับที่ดีงามซึ่งเราจะถือเป็นเยี่ยงอย่างและยึดเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างใกล้ธรรมชาติที่สุด ไม่มีความทะเยอทะยานที่จะดังด้วยวิธีนอกคอกอะไร มีความสงบเสงี่ยมเจียมตัว เจียมใจ โดยไม่ลืมกำพืดเดิมของเราที่ถูกอบรมมาอย่างแบบชาวบ้านธรรมดา ๆ ไม่เป็นพิษเป็นภัยอะไรใคร ถึงแม้ในอนาคตเราจะไต่เต้าสูงขึ้นไปแค่ไหนก็ไม่ลืมตัว ไม่ต้องเอาดีกันด้วยการทำตัวกว้างขวางในสังคม หรือด้วยการเกาะแข้งเกาะขาใครเลย

เป็นตัวของตัวเองอย่างภาคภูมิใจในอัตภาพของตน เหล่านี้แหละที่พวกเราได้จากประสบการณ์ตั้งแต่ยังเด็ก ๆ ตลอดมาชั่วชีวิตซึ่งมันฝังลึกอยู่ในจิตใจของเราอย่างไม่มีวันที่จะเปลี่ยนแปลงเป็นอื่นได้เลยเป็นอันขาด

เมื่อไปเข้าโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย พี่ผมอายุได้ ๑๑ ผมเอง ๘ ขวบเป็นนักเรียนประจำ (พวกเรามักเรียกว่า "นักเรียนกินนอน" แต่ที่เรียกกันติดปากนั้น "นักเรียนตึก") สมัยเมื่อ ๕๖ ปีก่อนโน้น อาคารในโรงเรียนมันมีอยู่ ๒ ตึก ด้านทิศเหนือเรียกว่า "ตึกเหนือ" ด้านทิศใต้เรียกว่า "ตึกใต้" ยาวเหยียด ชั้นล่างเป็นห้องเรียน ชั้นบนเป็นห้องนอน ระหว่าง ๒ ตึกนี้เชื่อมด้วยตึกขวางทางทิศตะวันตกซึ่งอาจารย์ใหญ่และอาจารย์ฝรั่งท่านอยู่ มีเรือนครูไทยอยู่หลังหนึ่ง (ครูไทยนี่เราไม่เรียกว่า "อาจารย์") เพราะฉะนั้นครูไทยส่วนมากอยู่บ้านของตนนอกโรงเรียน มีห้องเรียนเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวอยู่หลังหนึ่ง ส่วนนักเรียนเช้ามาเรียน เย็นกลับเราเรียกว่า "นักเรียนบ้าน" ทำเลที่ตั้งของโรงเรียนครั้งกระโน้น แค่ถนนประมวญนั้น มันก็เหมือนกับอยู่แถวชานเมืองหลวงเสียแล้ว จากบ้านเก่าข้างวัดแคนางเลิ้งกับโรงเรียน เวลาปิดเทอมทีพ่อต้องใช้รถม้าไปรับ–ส่ง ถ้าใช้รถรางต้องขึ้นที่บางรักไปลงที่สี่แยกเอส. เอ. บี. แล้วต่ออีกสายหนึ่งจากที่นั่นไปลงที่สี่แยกถนนพะเนียง ไกลมากทีเดียว

ในเทอมต้น (๓ เดือน) ของปีแรก พี่เขาอยู่ประถม ๓ ผมอยู่ประถม ๒ เราจึงเป็นเพื่อนร่วมโรงเรียนเดียวกันเท่านั้น พอขึ้นเทอมกลาง ผมก็ได้ข้ามชั้นขึ้นมาอยู่ประถม ๓ ห้องเดียวกับเขา เราก็เป็นเพื่อนร่วมชั้นกันตั้งแต่บัดนั้นตลอดมาจนสำเร็จมัธยม ๘ เมื่อปลายเดือนธันวาคม ปี ๒๔๖๙ รุ่นนั้นมีนักเรียนสำเร็จถึง ๒๙ คน มากที่สุดเป็นประวัติการณ์ครั้งแรกนับแต่ที่ได้ตั้งโรงเรียนมา และมีพี่น้อง ๒ คู่ที่สำเร็จพร้อมกัน คือ พี่กับผมคู่หนึ่ง และนายพงษ์กับนาย

กำลังเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๓ (ก) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ ครูเจริญ วิชัย เป็นครูประจำชั้น นักเรียนในรูปนี้สำเร็จเพียง ๗ คน พี่เนื่องเป็นคนที่ ๕ นับจากซ้าย ผู้ถ่ายรูปนี้คืออาจารย์ W. Robert Moore ซึ่งภายหลังออกไปเป็น Chief, Foreign Editorial Staff แห่ง National Geographic Magazine (ล่วงลับไปแล้ว)

กำลังเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๖ ในการเดินทางไกล (ด้วยเท้าเปล่า) ของลูกเสือกองที่ ๖๖ จากโรงเรียนที่ถนนประมวญ บางรัก ไปพักแรมที่วัดสะพานสูง บางซื่อ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ทั้งหมดเป็นเพื่อนร่วมชั้นเดียวกันและเรียนสำเร็จมัธยมปีที่ ๘ พร้อมกันทุกคน พี่เนื่องนั่งแถวหน้าคนที่ ๒ นับจากซ้าย ผู้ถ่ายรูปนี้คือ ครูสวัสดิ์ มากประยูร ผู้กำกับลูกเสือกองนั้น

นักเรียนสำเร็จหลักสูตรมัธยมปีที่ ๘ ประจำ พ.ศ. ๒๔๖๙

(ชื่อและนามสกุลใช้ของเดิมในสมัยนั้น สำหรับพี่เนื่องเลขประจำตัว ๑๕๒๑ เข้า ๑๖ พ.ค. ๒๔๖๑)

แถวบนสุด จากซ้าย เฉล เพ่งพานิช (ตาย) เลี้ยง ลิ้วิลัย ศรี แสนคำพล (เข็มประจำรุ่นที่สำเร็จ ค.ศ. ๑๙๒๖) สังข์เวียน ดุละลัมพะ วิลเลี่ยม แอนเดอร์สัน (ตาย) ทองสุก มังกรพันธุ์

แถวที่สอง จากซ้าย สนิท อุทินทุ เจิม สุวรรณภัฏ เอื้อน ณ สงขลา (ตาย) เซ่งเฮง เชาวน์ทวี เจือ เมษะมัต (ตาย) พงษ์ ณ สงขลา (ตาย) เลื่อน ทวีโภค (ตาย) นุ่ม เหมะรัต

แถวที่สาม จากซ้าย เนื่อง เหมะรัต (ตาย) ทวี ฉัตระเนตร สนั่น หลิมสุวรรณ (ตาย) ศิริ ปากเพรียว (ตาย) สิริ ชูวิทย์ ชาลี บาโธ ยอน จุฑาทอง เหลียง กฤษณวรรณ

แถวล่างสุด จากซ้าย สุ่น สุทธิสุวรรณ (ตาย) มึ่ง บริบูรณ์ สมพร มิตรกูล ชัยศรี สุนทโรดม (ตาย) สิงห์ชู ธรรมชัย (ตาย) เตียง เหมือนทองจีน ล้วน ธรรมสิทธิ์ (ตาย)

เอื้อน ณ สงขลาอีกคู่หนึ่ง (สำหรับนายพงษ์นั้น สำเร็จมาได้ปีเดียวก็ตายด้วยวัณโรค) เป็นอันว่าเรา ๒ คนพี่น้องเข้าเรียนวันเดียวกัน และออกจากโรงเรียนวันเดียวกัน

ผมขอเล่าเรื่องชีวิตในระยะ ๙ ปีที่โรงเรียนเก่าของเราสักหน่อย เพราะมันมีเรื่องพิลึกพิลั่นพิสดารมากมาย เหลือวิสัยที่จะพรรณนาให้หมดสิ้นในที่นี้ มิเช่นนั้นหนังสือนี้ก็จะกลายเป็นเรื่องเกร็ดประวัติของโรงเรียนไปเสีย แต่ถึงอย่างไรมันก็ส่งผลสะท้อนถึงชีวิตของเราในกาลต่อมาเป็นอันมาก จึงจะสรุปอย่างรวบรัดพอเป็นภาพพจน์เพียงแต่ว่า ภาวะสังคมในหมู่นักเรียน (ทั้งนักเรียนตึกและนักเรียนบ้าน) ก็ดี ระหว่างนักเรียนกับครูบาอาจารย์ทั้งไทยและฝรั่งก็ดีซึ่งมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย สภาพการณ์ตลอดจนสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกรั้วของโรงเรียนก็ดี มันล้วนแต่มีอิทธิพลอย่างแรงพอที่สามารถจะสร้างสรรค์ปั้นปรุงแต่งพวกเราให้เป็นคนได้ ๒ แบบ แบบหนึ่งเป็นพวก "ว่านอน–สอนง่าย" หรือนัยหนึ่งเหมือน "ผ้าพับไว้" อีกแบบหนึ่งเป็นพวก "ว่านร–สอนยาก" หรือนัยหนึ่ง "ผ้าขี้ริ้ว" ตามภาษานักเรียนเก่า บี.ซี.ซี. สมัยโน้นนิยมเรียกพวกแรกโดยยกย่องให้เป็นพวก "ทูตสวรรค์" ส่วนพวกหลังได้รับสมญาว่าเป็นพวก "ซาตาน" ทั้ง ๒ ชื่อนี้เลียนศัพท์เอามาจากพระคัมภีร์ไบเบิ้ล ที่พวกเราต้องเรียนกันมาตั้งแต่หัวเท่ากำปั้นจนจบมัธยม ๘ ยันป้ายไปเลย มันเป็นวิชาแขนงศีลธรรมในหลักสูตรของโรงเรียน ซึ่งไม่เทียบหลักสูตรโรงเรียนหลวง พี่ผมเป็นเด็กมีอุปนิสัยดี สุภาพเรียบร้อย อยู่ในระเบียบวินัยเคร่งครัดมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว พอขึ้นมัธยมตอนกลาง อาจารย์ใหญ่ก็ตั้งเขาให้เป็นหัวหน้าห้องนอนควบคุมดูแลนักเรียนรุ่นจิ๋วห้องหนึ่ง จึงไม่มีปัญหาเลยว่าเขาต้องเป็นนักเรียนในแบบแรก ส่วนผม "สันดานขุดไม่ได้" เลยเข้าสังกัดในแบบหลัง ด้วยความสมัครใจและด้วยใจรักจะเป็น ทั้งๆ ที่พวกนี้เป็นนักเรียนกลุ่มน้อย นัยหนึ่งเป็นฝ่ายตรงกันข้าม หรือพรรคฝ่ายค้าน ว่างั้นเถอะ

อันที่จริงแล้ว ในทรรศนะส่วนตัวของผม แม้จนกระทั่งทุกวันนี้ ใจมันก็ยังรู้สึกพิสมัยในชีวิตของนักเรียนพวก "ซาตาน" อยู่ไม่วาย เพราะมันได้ประสบการณ์แบบพิเศษแปลกประหลาดหลายอย่างที่หาไม่ได้จากที่ไหนอีกแล้ว แม้เมื่อออกจากโรงเรียนไปทำมาหากินในโลกกว้างในที่ใด ๆ ก็ตาม หรือที่โรงเรียนเก่าของเราในสมัยปัจจุบันนี้ก็ไม่มีเหมือนสมัยโน้น มันช่างตื่นเต้น สนุกสนาน โลดโผน ผจญภัย (กับไม้เรียว) อุดมด้วยรสเด็ดเผ็ดมัน และมีชีวิตชีวาอย่าบอกใครเชียว พี่ผมตลอด ๙ ปีในโรงเรียน ไม่เคยลิ้มรสไม้บรรทัดที่ครูใช้ทางสันตีมือหรือเรียวไม้ไผ่ขนาดงามอย่างไม่น่าดูฟาดก้นสักแปะเดียว ส่วนผมโดนเสียน่วมทั้ง ๒ อย่าง

หลังสำเร็จออกมาได้สัปดาห์เดียว พ่อก็พาเราทั้งคู่ไปสมัครรับราชการเป็น "คนโรงภาษี" (กรมศุลกากร) เจริญรอยตามพ่อ แต่ท่านรับพี่ผมไว้คนเดียว ส่วนผมท่านไม่รับ ไม่ใช่เพราะผมยังติดกลิ่นสาบหรือมีกิริยาท่าทางลิง ๆ ค่าง ๆ อะไรยังงั้นหรอก แต่ท่านว่ายังเด็กนัก อายุเพิ่ง ๑๗ ปี ๓ เดือนเท่านั้น ทะเบียนกองเกินก็ยังไม่ขึ้น ราชการท่านมีกฎเกณฑ์บังคับไว้ว่าคนที่จะเป็นข้าราชการกินเงินเดือนจากงบประมาณแผ่นดิน ต้องมีอายุครบ ๑๘ ปีบริบูรณ์ ของผมยังขาดอีกตั้ง ๙ เดือน นายใหญ่แนะพ่อผมว่าควรจะให้เรียนต่อมหาวิทยาลัยดีกว่า โดยท่านหารู้ไม่ว่าพ่อผมน่ะเพลียแทบขาดใจและทรัพย์ซีดจวนหมดสีอยู่แล้ว ที่ให้พี่กับผมเรียนหนังสือพร้อมกันมาถึง ๙ ปี ไหนยังมีน้องคนเล็กอีกคนหนึ่งล่ะจะต้องเข็นอีก ๖ ปีกว่าจะสำเร็จมัธยม ๘ โดยทั้งพ่อ พี่ และผมจะต้องรวมกันเป็นทีมช่วยให้เต็มที่ เมื่อวาสนามันไม่ให้เป็น "คนโรงภาษี" เช่นนั้น พ่อก็เอาผมไปเป็น "คนโรงเหล้า" (กรมสุรา) เป็นเสมียนฝึกหัดไม่มีเงินเดือนไปพลางก่อน ผมต้องพะกงสีพ่อเดือนละ ๗ บาท จนกระทั่งขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๔๗๐ เดือนเมษายน จึงได้รับบรรจุเป็นเสมียนตรี แต่เจ้ากรรมแท้ ๆ ที่อายุมันก็ยัง

ไม่เต็ม ๑๘ ปีบริบูรณ์อยู่นั่นเอง เลยต้องอาศัยกินเงินเดือนจากเงินช่วยราชการภาษีสุรากองกลาง ซึ่งสมัยโน้นเขาเรียกว่า "เงินเจ๊กเงินแป๊ะ" เพราะมันเป็นเงินพิเศษที่ผู้ต้มกลั่นและยี่กงสีสุรา (ซึ่งเป็นเจ๊กทั้งนั้น) ออกช่วยราชการ เป็นเงินนอกงบประมาณแผ่นดิน ผมก็ว่ายังดี ได้เป็นข้าราชการกะเขาบ้าง ถึงจะอยู่ทำเนียบนอกงบประมาณ ก็ยังได้สังกัดกระทรวงพระคลังมหาสมบัติร่วมกับพ่อและพี่ อีกอย่างหนึ่ง ไม่ต้องเบียดเบียนกงสีพ่ออีกต่อไป จนกระทั่งต้นเดือนกรกฎาคม ปี๒๔๗๑ ผมได้โอนไปอยู่ที่หอรัษฎากรพิพัฒน์ (คือ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ในสมัยนั้น) สังกัดในกรมบัญชาการ ครั้งนั้น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย (ตอนนั้นท่านยังเป็นหม่อมเจ้าอยู่) ทรงดำรงตำแหน่งปลัดทูลฉลอง และโดยที่ผมมีอายุ ๑๘ ปี ๑๐ เดือนแล้ว ท่านก็ทรงแต่งตั้งให้เป็นเสมียนตรี เงินเดือน ๓๑ บาท กินจากงบประมาณแผ่นดิน ปลายปีนั้นเองก็ทรงโปรดเลื่อนพรวดเดียวขึ้นเป็นเสมียนเอก เงินเดือน ๔๕ บาทต่ำอัตรา (อัตราขั้นต้น ๕๐ บาท) เป็นอันว่า ผมพลัดพ่อ พลัดพี่ และหลังจากนั้น ๔ ปีน้องคนเล็กเรียนจบมัธยม ๘ ได้เข้ารับราชการเป็น "คนโรงภาษี" เหมือนกัน ผมก็พลัดน้องอีกคนหนึ่ง ไปทำอยู่นอกสายตระกูลศุลกากร ดูเป็นช้างโทนเที่ยวหากินตามลำพังโดดเดี่ยวไม่เข้าโขลงฉะนั้น พอสิ้นปีนี้เองพ่อก็ลาออกจากราชการรับบำนาญทั้ง ๆ ที่อายุยังไม่ครบเกษียณ แล้วขายบ้านเก่าข้างวัดแคนางเลิ้งเสีย อพยพมาตั้งหลักใหม่ที่พญาไท นับจนถึงเดี๋ยวนี้ก็ ๔๕ ปีแล้ว

เกี่ยวกับประวัติการรับราชการของพี่ ผมมันอยู่คนละกรม รายละเอียดจึงรู้ไม่ละเอียดนัก แต่ที่รู้แน่ก็คือ ด้วยผลจากการอบรมบ่มนิสัยเป็นคนดีมาแต่เยาว์มีความมานะพากเพียรเป็นยอดตั้งแต่เรียนหนังสือด้วยกันมา เมื่ออยู่โรงเรียนไม่กี่ปี เขาต้องใส่แว่นแล้วเพราะสายตาสั้น ครั้นเป็นข้าราชการ ก็ยิ่งมุหนักเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าอย่างเต็มกำลัง ถึงแม้จะเป็นก้าวช้า ๆ แต่ก็มั่นคงนัก

ที่น่าสรรเสริญที่สุดก็คือ ความอุตสาหะ ความอดกลั้น และอดทนกัดฟันทำมันอยู่แต่ในสังกัดเดียวที่กรมศุลกากรเท่านั้น ตั้งแต่ระดับเสมียนขั้นต่ำที่สุด จนกระทั่งไต่เต้าขึ้นถึงสุดยอดได้เป็นข้าราชการชั้นพิเศษ เรียกได้ว่า "โตจนคับบ้าน" ไปเลย โดยไม่เคยเบ่งอะไรบ้าๆ บอๆ หรือเกาะแข้งเกาะขาใคร หรือใช้น้ำลายแทนฝีมือ เหมือนอย่างที่มันเป็นกันดกดื่นในสมัยนี้ เขาเป็นคนเดียวในพวกเรา ๓ พี่น้องที่ได้สร้างเกียรติประวัติอันงดงามอย่างยิ่งในทางราชการให้แก่วงศ์ตระกูลของเรา

ในตอนที่เขาเป็นเสมียนพ่อนั้น เรื่องมันเกิดขึ้นในปี ๒๔๗๔ ผมถูกเกณฑ์ทหารสังกัดอยู่กองโรงเรียนแพทย์ทหารบก หลังโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เดี๋ยวนี้เป็นที่ตั้งถังน้ำประปาแฝด ๒ ถังใหญ่สูงตระหง่านอยู่ตรงนั้น ก่อนถูกเกณฑ์ทหารผมได้เงินเดือน ๕๕ บาท พอเปลี่ยนฐานะเป็นพลทหาร ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๒ บาท เบี้ยเลี้ยงอีกวันละสลึง ซึ่งเขาหักเป็นค่าอาหารเช้า–เย็น โดยโรงพยาบาลทำให้กิน ออกเสีย ๒๔ สตางค์ คงเหลือเบี้ยเลี้ยงวันละสตางค์แดงเดียว หรือเดือนละ ๓๐ สตางค์ รวมกับเงินเดือนแล้วเป็นเดือนละ ๒ บาท ๓๐ สตางค์ ตอนนั้นอาการจวนเจียนจะไส้แห้งอยู่ครันๆ เป็นบุญนักหนาที่พี่เขาให้ทานผมใช้ตามมีตามเกิด เพราะเขาเองก็มีครอบครัวต้องรับผิดชอบโดยตรงอยู่แล้ว เงินเดือนก็ไม่เท่าไรนัก เสาร์–อาทิตย์ ถ้าผมไม่ติดเวรพยาบาล ก็ไปขอทานเขาที่บ้าน ถ้าติดเวรเขาก็อุตส่าห์เอาไปให้ผมที่โรงพยาบาล ด้วยเหตุนี้ตลอดเวลาถูกเกณฑ์ทหารปีหนึ่งเต็มๆ ด้วยทานที่เขาบริจาคแก่ผมด้วยความปรานีจึงช่วยให้ผมรอดจากโรคขาดอาหารไปได้

มีเพียงครั้งเดียว... ครั้งเดียวเท่านั้น ที่ผมมีโอกาสช่วยประหนึ่งว่าเป็นพี่เขา ตอนนั้นเขาเป็นนายด่านศุลกากรสะเดา ทางราชการก่อสร้างด่านใหม่โครงการสร้าง ๒ ปี งบประมาณค่าก่อสร้างก็แบ่งตั้งไว้ ๒ ปีเหมือนกัน ตาม

ส่วนของงานที่ทำแต่ละปี ตามแบบแปลนและรายการละเอียด พอเริ่มลงมือ ผู้รับเหมาเทปูนหล่อเสาไปได้ไม่กี่ต้นก็ทิ้งงานหลบหนีไปฉิบหาใครมารับเหมาทำแทนต่อก็ไม่มี ร้อนถึงกรมต้องส่งข้าราชการที่มีความรู้ทางการก่อสร้างลงไปทำเอง โดยจ้างแรงงานในท้องถิ่น วิธีนี้ทำงานได้ช้าลง ๆ ทุกระยะ เงินงบประมาณที่ตั้งไว้ก็เหลือมากขึ้นเป็นลำดับ เพราะงานไม่เสร็จทันตามช่วงที่กำหนดไว้ตามแบบแปลนนั้น จวนจะสิ้นปีอยู่แล้ว ถ้าปล่อยไปอย่างนั้น เงินงบประมาณที่ใช้ไม่หมดมีเหลือเท่าไร เป็นต้องถูกตัดหมด งานจะต้องหยุดจนกว่างบประมาณปีใหม่จะคลอด พี่ผมวิ่งไปปรึกษาคลังจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นเพื่อนกับผมเหมือนกัน เขาแนะให้พี่บึ่งขึ้นมาหาผมที่กระทรวงเพื่อขออนุมัติตัดฝากงบประมาณที่เหลือจ่ายเอาไว้ทำงานก่อสร้างเรื่อยไป โชคดีที่ตอนนั้นคุณพระบริภัณฑ์ยุทธกิจท่านเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และอาจารย์ เสริม วินิจฉัยกุล เป็นปลัดกระทรวง ผมพาพี่ชายเข้ารายงานพฤติการณ์และขอประทานอนุมัติ ท่านทั้งสองตามปกติก็เมตตาปรานีชุบเลี้ยงผมใกล้ชิดมาช้านานแล้ว จึงอนุมัติด้วยความเห็นใจ ผมทำหนังสือเป็นทางการให้พี่ชายถือไปเสนอให้อธิบดีกรมศุลกากรเซ็นเอากลับมาเสนอท่านปลัดกระทรวงและท่านรัฐ-มนตรีสั่งอนุมัติเป็นลายลักษณ์อักษร แล้วส่งให้กรมบัญชีกลางสั่งคลังจังหวัดภายในวันเดียวเสร็จ งานก่อสร้างด่านสะเดาใหม่เสร็จเรียบร้อยภายใน ๒ ปีตามโครงการ พี่ผมได้รับความดีความชอบเลื่อนอันดับเงินเดือน แล้วอีกปีหนึ่งก็ย้ายเข้ากรุงเทพ ฯ

ในกลุ่มญาติพี่น้อง ต่างพิศวงไปตาม ๆ กันว่า คนอย่างพี่ผมซึ่งได้ประกอบกุศลกรรมนานัปการ สั่งสมบุญมาตลอดชีวิต ไม่เคยจองเวรจองกรรมล้างผลาญใครที่ไหน เพราะเขาไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อคนสุจริตเลย เรื่องปาณา-ติบาตไม่ต้องห่วง ตั้งแต่เรียนหนังสือด้วยกันมา แม้แต่หนังสติ๊กก็ยังยิงไม่เป็น

เสียด้วยซ้ำ ถึงอย่างนี้แล้ว ทำไมจึงต้องผจญกับความทุกข์ทรมานทั้งสังขารและจิตใจแสนสาหัสน่าอเนจอนาถตั้ง ๑๔ เดือนเศษ ซึ่งในระหว่างนั้น ต้องนอนแบ่บอยู่ที่โรงพยาบาลถึง ๒ ครั้ง เป็นเวลา ๔ เดือนกับ ๑ สัปดาห์ แต่ตลอดเวลานั้น เขาเด็ดเดี่ยว ใจสู้จริง ๆ ไม่เสียขวัญ และมั่นใจเสมอว่าจะต้องหาย แล้วก็จะได้บวชแน่ ๆ ตามที่ได้ตั้งปณิธานไว้ บางครั้งพวกเพื่อนเก่า ๆ ที่สนิทกันมากยกโขยงไปเยี่ยม เขายังคุยเลยว่า "ข้าไม่ได้เป็นมะเร็งมะแร็งอะไรหรอกวะ ถ้าเป็นละก็ป่านนี้ตายห่าไปเสียนานแล้ว" ว่าพลางทางยกแข้งยกขาสาธิตการเตะลมให้ชมเสียด้วย คราวใดอารมณ์ปลอดโปร่งสบายใจเป็นพิเศษ เขาเป็นต้องสั่งลูกเมียให้ซื้อไตรจีวรและเครื่องอัฐบริขารเตรียมไว้ล่วงหน้าให้พร้อมที่จะบวชได้ทันที ครั้นเมื่อโรคมันกำเริบลุกลามเข้าถึงหัวใจ ภายหลังที่กินปอดหมดไปทั้ง ๒ ข้างแล้ว ต้องให้อ๊อกซิเย่นเริ่มตั้งแต่วันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๑๖ เป็นต้นมา ความหวังของเขาก็ชักจะเลือนรางไป อาการแน่นหน้าอกอึดอัดทวีความรุนแรงเป็นพัก ๆ เวทนาแก่กล้าขึ้นเป็นลำดับ แม้กระนั้นเขาก็ยังคุมสติได้ดีอยู่ ตอนที่ผมไปเยี่ยมครั้งสุดท้ายเมื่อ ๖๒ ชั่วโมงก่อนเขาจะหมดความรู้สึกนั้น เขายังปรับทุกข์กับผมได้สั้น ๆ ว่า "เวลามันแน่นขึ้นมาทีไร ใจแทบขาดเชียวว่ะ"

พอตีสองของวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๑๖ เขาก็หมดความรู้สึก (โคม่า) และอีกเกือบ ๖ ชั่วโมงต่อมา ละครแห่งชีวิตของพี่เนื่องก็ปิดฉากลงเมื่อเวลา ๗.๔๕ นาฬิกา

เป็นอันสิ้นสุดกันทีสำหรับ "กรรมเก่า" ของเขา ซึ่งพวกเราบรรดาญาติพี่น้องได้แต่ปลงตกอย่างนั้น ด้วยความสังเวชอย่างยิ่ง

แต่เปล่า....เปล่าเลย เมื่อว่ากันตามหลักพุทธปรัชญาแล้ว พี่เนื่องมิได้สูญหายไปไหนดอก ในที่นี้ ผมขออนุญาตถ่ายทอดโอวาทของพระภิกษุ

ธมฺมวิตกฺโก พระยานรรัตนราชมานิต ซึ่งท่านได้กล่าวกับนายแพทย์ไพบูลย์ บุษปธำรง ต่อหน้าภิกษุและฆราวาสในโบสถ์วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อทำวัตรแล้ว หลังจากที่คุณหมอได้ทำแผลฝีร้ายที่คอข้างซ้ายถวายท่านเสร็จเมื่อเย็นวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๓ มีใจความอันเป็นสาระอย่างยิ่งว่าดังนี้

"หมอ.....อันความตายและการพลัดพรากจากกันนั้น เป็นธรรมดาเป็นไปตามธรรมชาติ เขาตายกันนับแต่ครั้งปู่ย่าตายายแต่โบราณกาลมา ถ้าพิจารณาให้ดีก็จะรู้ว่า การตายไม่เป็นสิ่งที่น่าสยดสยองอย่างคนส่วนมากคิด คนเราเกิดมาก็มีสังขารเป็นที่อาศัย สังขารก็มีเวลาอยู่อย่างจำกัด ย่อมจะมีเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา ความตายไปไม่ได้เป็นสิ่งที่ทำให้หายไปไหน หากเป็นเพียงเปลี่ยนจากภพหนึ่งไปเกิดอีกภพหนึ่ง อุปมาเหมือนหมอกับอาตมาซึ่งอยู่ในเวลาปัจจุบัน เดี๋ยวนี้กำลังสนทนากัน เวลาดับผ่านไปทุกวินาที ทุกชั่วโมงหมอทำแผลให้อาตมา ประเดี๋ยวหมอก็จะต้องกลับไปบ้าน และอาตมาก็ต้องกลับไปกุฏิ ทุกคนก็กลับไปที่อยู่ของตน นี่ก็เป็นสิ่งที่เราต้องจากกัน เราได้พลัดพรากกัน แต่เรายังมีชีวิต มีสังขารร่างกาย เมื่อเราไปแล้ว ก็จะว่างเปล่าไม่มีหมอ ไม่มีอาตมา และไม่มีใคร เพราะต่างแยกกันไป รู้ว่าเรายังมีชีวิตอยู่ทุกคน เวลาไม่กลับมาอีก เป็นอดีต หมอก็เช่นเดียวกัน ก็ต้องนึกว่า วันนี้ได้ไปทำแผลให้อาตมา และได้สนทนากันในโบสถ์วัดเทพศิรินทราวาส แต่เวลานั้นได้ผ่านไปเป็นอดีต ไม่กลับมาใหม่ เรามีความทรงจำเหลือไว้เท่านั้น แต่เราก็คิดถึงกันได้ทางใจ ความตายก็เหมือนกัน เป็นการจากไป ไม่ได้สูญไปไหน หากแต่เปลี่ยนสภาวะปัจจุบันนี้ไปสู่อีกสภาวะหนึ่ง ซึ่งยากที่จะอธิบายให้เข้าใจได้ง่าย ๆ และเราก็ยังสามารถระลึกถึงกันได้ อย่าได้เข้าใจว่าสูญสิ้นไป ความตายกับความเกิดนั้นมีอยู่ตลอดเวลา"

ด้วยประการฉะนี้ ผมจึงเชื่ออย่างยิ่งว่า กุศลกรรมที่พี่เนื่องได้บำเพ็ญมาตลอดชั่วชีวิตในชาตินี้ ย่อมเป็นผลานิสงส์หนุนส่งเขาให้ไปสู่สุคติ และดลบันดาลให้เขาเกิดในชาติใหม่ ภพใหม่ สังขารใหม่ และสภาวะใหม่ที่อุดมด้วยความสุข ความจำเริญ และความสมบูรณ์ด้วยคุณงามความดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ปราศจากทุกขเวทนาเหมือนอย่างที่ได้ประสบมาแล้วในชาตินี้

ส่วนพวกเราที่ยังมีชีวิตอยู่ มีสังขารร่างกายเป็นที่อาศัยอยู่ต่อไป ก็พึงตั้งจิตมั่นไว้ตามหลักพุทธปรัชญาข้างต้นนั้นเสมอว่า การตายของพี่เนื่อง เป็นเพียงการพลัดพรากจากกันเท่านั้น ไม่ได้สูญหายไปไหน และเรายังสามารถระลึกถึงกันได้ทางใจ ถึงแม้เขาได้สลัดทิ้งสังขารและชีวิตเดิมอันเป็นอดีตไปแล้วก็ตาม.

นุ่ม เหมะรัต

๕๐ ถนนพญาไท

๖ มีนาคม ๒๕๑๗

จะหาใครเหมือนพี่ไม่มีเลย

"คนดง"

โดยสายโลหิตพี่เนื่องเป็นพี่คนโตของผม ในจำนวนพี่น้อง ๓ คน ผมเป็นไอ้ป๊วยคือน้องเล็ก เพราะฉะนั้น อายุจึงห่างกัน ๙ ปี ขณะที่พี่เนื่องสำเร็จการศึกษาจาก บี.ซี.ซี. ผมเพิ่งเข้าโรงเรียนได้ ๓ ปีเท่านั้นเอง ฉะนั้น ชีวิตในวัยเด็กผมกับพี่เนื่องจึงมีเวลาวิ่งด้วยกันน้อยมาก เพราะเขาอยู่โรงเรียนประจำ จะมีเวลาอยู่บ้านก็เฉพาะเวลาโรงเรียนปิดภาคเท่านั้น ซึ่งเป็นเวลาที่ผมปรีดิ์เปรมมากที่สุดเพราะขั้นแรกจะได้นั่งรถม้ากับพ่อไปรับเขาที่ถนนประมวญ ขั้นที่สองจะได้มีโอกาสได้ดูหนังที่โรงหนังนางเลิ้งกับเขาด้วย เพราะวีรชนสมัยนั้นได้รับอนุญาตจากพ่อแม่ให้ดูหนังได้เฉพาะเวลาโรงเรียนปิดเทอมเท่านั้น และก็ไม่ได้ดูกันพร่ำเพรื่อทั้งที่ค่าดูหนังโรงหนังนางเลิ้งสมัยนั้นราคาเพียง ๑๐ สตางค์ ผิดกับวีรชนผู้บังเกิดเกล้ายุคใหม่นี้ซึ่งเดินเข้าเดินออกโรงหนังและโรงแรมกันเป็นว่าเล่น

ถึงแม้ว่าการวิ่งด้วยกันสมัยเด็กจะน้อยมากก็ตามที เพราะช่องว่างระหว่างวัยมันค่อนข้างห่างกันอยู่ก็ตาม แต่ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นพี่ใช่ว่าจะลดน้อยลงไปก็หาไม่ ระหว่างปิดเทอมเขาดูแลผมในการเล่าเรียนแทนพ่อแม่ และใช้อาวุธประจำตัวขนาบผมเมื่อผมบิด ๆ เบี้ยว ๆ ตามอุปนิสัยอันมีมาแต่กำเนิด จำได้ว่าครั้งหนึ่งเขาถอนรากถอนโคนผมด้วยลำแข้งกลิ้งลงคลองข้างวัดแคนางเลิ้งตรงบริเวณข้างครัวไปจมโคลนอยู่ อันเป็นเหตุให้แม่ดุเอาด้วยเกรงว่าจะไปเจอเอาตอไม้เข้าให้ ส่วนที่เจอดีนเข้าไปนั้น แม่คงเห็นว่าสมควรแก่โทษานุโทษแล้ว

ที่ยกเรื่องมาให้เห็นเช่นนี้ เป็นเครื่องแสดงว่า แม่รักพี่เนื่องมากด้วยเห็นว่ามีบุคลิกที่เป็นผู้ใหญ่มาแต่เด็ก มีความสำรวม ขยันหมั่นเพียรและนอบน้อม แม่เรียกพี่เนื่องว่า "หนู" ส่วนพ่อเรียก "เจ้าหนู" ส่วนผมนั้นเป็นคนด้านมาแต่ไหนแต่ไร พ่อจึงต้องเน้นให้ชัดเจนเพื่อให้เข้าถึงระดับใต้ผิวหนังได้ไม่ผิดพลาดว่า "ไอ้ป๋ิว" กระนั้นในบางครั้งก็ยังแชเชือนเสียก็มี ผมจะประพฤติปฏิบัติตัวดีกว่าปรกติวิสัยในรอบปีก็เฉพาะเวลาโรงเรียนปิดเทอมเท่านั้นเอง เพราะมีผู้ปกครองเพิ่มขึ้นอีก ๒ คน คือพี่เนื่องและพี่นุ่มนี่แหละ คนหลังนั้นเอาแน่ไม่ค่อยได้บางทีก็ชวนผมประพฤติปฏิบัตินอกครรลองไปเหมือนกันตามวิสัยเด็กแก่น ๆ ส่วนพี่เนื่องนั้นเขาคงเส้นคงวาจนเป็นที่รักใคร่ของบรรดาญาติผู้ใหญ่ทั้งหลายในบริเวณใกล้เคียง

ครั้นเมื่อพี่เนื่องสำเร็จการศึกษาออกมาและเข้ารับราชการกรมศุลกากร ผมก็โตขึ้นนิดหนึ่ง แต่เขามีฐานะเป็นข้าราชการแล้ว ช่องว่างระหว่างสถานะภาพของบุคคลก็ขยับตัวออกห่างออกไปอีกหน่อย ผมก็ต้องให้ความเคารพแก่เขามากขึ้นไปอีก เพราะตอนนี้เขามีเงินเดือนและกุมฐานะทางเศรษฐกิจของผมอีกชั้นหนึ่ง ผมจึงมีหน้าที่ที่จะต้องดูแลในเรื่องเอาผ้าม่วงทั้งของพ่อและพี่เนื่องมาพรมน้ำแล้วเอาเข้าอัดก๊อปปี้ให้เรียบเพื่อให้ใช้ไปทำงานได้เป็นการผ่อนแรงแม่และเป็นการตอบแทนค่าขนมด้วยแรงงานไปในตัว

ผมยิ่งเรียนชั้นสูงขึ้นมา เขาก็ยิ่งกวดผมเข้มขึ้นในการเรียน แต่ผ่อนลงบ้างในการซุกซน เพราะเห็นว่าผมไม่ได้ซนออกนอกทาง ประกอบกับเราได้ย้ายบ้านจากนางเลิ้งมาอยู่พญาไทซึ่งเป็นบ้านปัจจุบันนี้แล้วซึ่งขณะนั้นมีแต่สวนฝรั่งและสวนผักล้อมรอบอยู่ บ้านผู้คนไม่ค่อยจะมี ภาวะแวดล้อมเป็นไปตามธรรมชาติไม่มีภัย ตอนนี้ผมขยับขึ้นมาเป็นวัยรุ่นแล้ว มีหน้าที่ปรนนิบัติเขาในเรื่องซักกางเกงไปทำงาน เพราะหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วอนุญาตให้

นุ่งกางเกงฝรั่งได้ในราชการกรมศุลกากร ผมจึงกลายเป็นผู้ชำนัญพิเศษในการซักรีดกางเกงฝรั่งและเสื้อราชปะแตนท์ซึ่งพี่เนื่องเขานิยมการลงแป้งเสียจนแข็งเด่ สวมแล้วประดุจเสื้อเกราะอัศวินอย่างไรอย่างนั้นเชียว

หลังจากที่พ่อเกษียณอายุราชการแล้ว พี่เนื่องเขาเป็นทั้งพี่และทำหน้าที่ดูแลประดุจบิดาบังเกิดเกล้าอย่างไรก็อย่างนั้นเพื่อผ่อนภาระของพ่อให้น้อยลงตามวัย จนเมื่อผมสำเร็จการศึกษาออกมาและเข้าทำงานกรมศุลกากรในปี ๒๔๗๗ นั้นแล้ว สถานะภาพของผมก็ขยับจากนักเรียนเปลี่ยนไปเป็นข้าราชการ และเข้ารับราชการในตำแหน่งเสมียนกองรายงานหรือกองสถิติปัจจุบันซึ่งเป็นกองเดียวกับที่พี่เนื่องสังกัดอยู่ พี่เนื่องจึงเปลี่ยนหน้าที่จากผู้ปกครองมาเป็นพี่เลี้ยงสอนงานราชการแก่ผมควบคู่ไปกับ คุณอุทัย บุนนาค ซึ่งผมยังจำเหตุการณ์ทั้งหลายในขณะนั้นได้ไม่ลืมเลือนเลยจนบัดนี้

ผมจำได้ว่าพี่เนื่องเคยลงมาทำงานอยู่กองสารวัตรครั้งหนึ่งเมื่อผมยังเรียนหนังสืออยู่ ตอนนั้นพี่เนื่องมาทำงาน "ปั้งปี๊" หรือชั่งข้าวอยู่พักหนึ่ง แต่เนื่องจากต้องทำงานล่วงเวลาในยามวิกาลอยู่เสมอ และพี่เนื่องเคยมาเล่าให้แม่ฟังถึงความลำบากตรากตรำในการงานขณะนั้นในเรื่องต้องเดินทางไปและกลับยามวิกาลเนื่องจากมีแต่รถรางและรถเจ๊กเท่านั้นที่อาศัยได้ รถรางก็ยังเลิกเสียแค่สองยามอีกด้วย เช่นนี้ แม่จึงแนะให้เปลี่ยนงานเสียด้วยความเป็นห่วง จึงได้กลับมาอยู่กองรายงานดังเดิม

พี่เนื่องถ่ายทอดวิชาลงบัญชีสถิติและวิชาลูกคิดให้ผมจนเจนจบในระยะเวลาประมาณ ๒ ปี กองเก็บอากรซึ่งมีคุณหลวงพิทักษ์ศุลกกิจ (เถาะ นิงสานนท์) เป็นหัวหน้ากองก็ขอตัวผมลงมาทำงานในกองนั้นเนื่องจากเห็นว่าเป็นลูกหม้อโรงภาษีแท้ เพราะพ่อผมกับท่านก็เป็นเพื่อนร่วมงานร่วมใจกันมาประกอบกับคุณมานพ นิงสานนท์ บุตรของท่านซึ่งทำงานอยู่ในกองเก็บอากรก็เป็นเพื่อน

ร่วมชั้นเรียนกับผมมา เชื่อได้ว่าคงไม่มือไวใจเร็วแอบยักเงินภาษีซึ่งในยุคนั้นกองอยู่เขละขละบนโต๊ะไม่มีใครไยดีเป็นแน่แท้ ผมจึงหลุดจากอ้อมอกของพี่เนื่องมาแต่บัดนั้น จึงล่วงเข้าปี ๒๔๘๒ ชีวิตของผมก็เริ่มพเนจรย้ายจากส่วนกลางออกภูมิภาค เริ่มต้นที่ด่านพรมแดนสะเดาเป็นแห่งแรก ระเหเร่ร่อนไปหลายปีจนล่วงเข้าปี ๒๔๘๖ จนวกกลับมากองสถิติทำงานกับพี่เนื่องใหม่อีกหนหนึ่ง

ขณะนี้อายุอานามต่างก็ล่วงเข้ามาในวัยหนุ่มใหญ่และหนุ่มฉกรรจ์ด้วยกันทั้งคู่ และต่างก็มีครอบครัวแล้วด้วยกัน แรงดึงดูดแห่งสายโลหิต ความเห็นอกเห็นใจกันมาแต่ยังเยาว์ ความเคารพนับถือที่ผมมีต่อเขาในฐานะผู้มีพระคุณ และความใกล้ชิดกันทั้งในส่วนตัวและการงาน เป็นเครื่องบ่มให้เกิดเป็นความรักขึ้น ๒ ประการ ทั้งในฐานะญาติและเพื่อนร่วมงานอย่างแรงกล้า เขาเป็นตัวอย่างที่ดีเลิศให้ผมเห็นมาแต่เล็กแต่น้อย เขาเป็นคีมที่คอยดัดคอยบังคับให้ผมประพฤติปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็ก เขาเป็นข้าราชการตัวอย่างที่มีอุดมคติในการทำงานชั้นเยี่ยมให้ผมเห็นและยึดถือเป็นครรลองในการต่อสู้ฟาดฟันในชีวิตราชการอันลุ่ม ๆ ดอน ๆ ของผมมาจนกระทั่งบัดนี้ ฉะนั้น เมื่อเวลาที่ผมอ้างถึงเขาในฐานะบุคคลที่สามขณะพูดคุยกับพี่นุ่ม ผมก็เรียกเขาว่า "ท่านเนื่อง" เสมอมา พี่นุ่มก็เช่นกัน

ขณะที่ทำงานในโรงภาษีด้วยกันมาในระยะ ๒๐ ปีแรก คือระหว่าง ๒๔๗๗–๒๔๙๗ ผมไม่เห็นเขากินเหล้าสูบบุหรี่ ส่วนไอ้พวกผมนั้นโชกไปเสียทุกประตู เพราะว่า ในปี ๒๔๘๖ นั้นเอง ผมย้ายไปอยู่กองสารวัตร ซึ่งขณะนั้นมีอยู่ ๓ สาขา คือ สาขาขาเข้า สาขาขาออก และสาขาปราบปราม ผมไปปั้งปื๋ หรือชั่งข้าวอยู่จนกระทั่งเสร็จสงคราม แล้วจึงย้ายมาขาเข้า อยู่ไม่ช้านานก็เกิดปฏิวัติรัฐประหารโดยคุณหลวงกาจสงครามเป็นหัวหน้าคณะ

ในปีนั้นเอง ก็มีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งหน้าที่ราชการในกรมศุลกากรมากมายหลายตำแหน่งตามสถานการณ์ของบ้านเมือง สารวัตรใหญ่คนใหม่ (คุณกมล พหลโยธิน) จึงได้ขอตัวพี่เนื่องมาจากกองสถิติมาทำหน้าที่เลขานุการสารวัตรใหญ่ในตำแหน่งสารวัตรประจำกองตั้งแต่บัดนั้น

ก็ท่านทั้งหลายบรรดามีที่เป็นเชื้อชาติอาชาไนยในโรงภาษีมาแต่ดั้งเดิมนั้นก็พอจะรู้กันอยู่ว่า พวกนายตรวจและสารวัตรแห่งกองสารวัตรอันขึ้นชื่อลือชาในสมัยก่อนนั้น มันเซียนแค่ไหน ดูเหมือนประดานักเลงเก่าในกองนี้เขาจะบรรยายสรุปไว้ว่า คนมาอยู่กองสารวัตรนั้นต้องมีวุฒิซึ่งไม่มีคุณอยู่ ๓ ประการคือ ขี้เหล้าขี้ยา และขี้อื่น ๆ ซึ่งเป็นอนาจารที่จะกล่าวในที่นี้ พี่เนื่องซึ่งเสมือนหลวงพี่เพ็งสึกออกมาจากวัด บังเอิญมานั่งอยู่กลางดงโจรเช่นนี้ ก็ทนอยู่ได้ไม่นานต้องคล้อยตามไปกับกระแสแห่งสังคม

พี่เนื่องเขาก็จัดเป็นบุรุษชาติอาชาไนยผู้หนึ่งที่สามารถปรับตนเองเข้ากับผู้อื่นที่ร้าย ๆ ได้อย่างสวยที่สุด ไม่มีใครเคยเห็นพี่เนื่องหน้างอในหมู่เพื่อนฝูง ไม่มีใครเคยเห็นพี่เนื่องเมาเหล้าในวงสุรา ไม่เคยปรากฏเลยว่าจะมีใครด่าพี่เนื่องทั้งต่อหน้าและลับหลังทั้ง ๆ ที่มั่วอยู่กับบรรดาหัวโจกทั้งหลายนับเป็นเวลาแรมปี

หลังจากที่พี่เนื่องหลุดเข้ามาอยู่ในวงการกองสารวัตรนี้แล้ว ผมกับพี่เนื่องก็มีลักษณะแห่งความเป็นเพื่อนกันมากขึ้น เพราะต่างก็เกรียม ๆ ไฟกันมาพอสมควรอยู่แล้ว เขาเคยพูดจาปฏิบัติกับผมอย่างไรตั้งแต่เด็ก เมื่อมากินเหล้าวงเดียวกัน บุกงานมาด้วยกันในด้านปราบปราม เขาก็ยังเสมอต้นเสมอปลายเรียกผมว่า "ไอ้ปิ๋ว" ต่อหน้าผู้บังคับบัญชา และพูดกับผมว่ามึง ๆ กู ๆ อยู่จนกระทั่งวันตายไม่เคยเปลี่ยนแปลง

เมื่อครั้งที่เขาลงไปรับราชการอยู่ที่สะเดา ปาดังเบซาร์ และสงขลานั้นชื่อเสียงของเขาก็ขจรขจายไปในทางที่หอมหวนทวนลม ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่

หลายคนเรียกเขาว่า "ป๋า" ในฐานะที่ผมเองก็ทำงานแบบเดียวกับพี่เขาอยู่ ก็ซึมทราบดีอยู่ว่า ใครก็ตามที่เป็นศุลกากรตามพรมแดนสำคัญ ๆ เช่นสะเดา ปาดังเบซาร์ หรือดอนเมืองนี้ หนักใจอย่างยิ่งที่จะเอาใจคนทั้งหลายที่เดินทางไปมาให้ถูกใจได้โดยไม่บกพร่องต่อหน้าที่ ผมเคยด่าผู้ด่าคนแทบจะลงไม้ลงมือกันมาเสียก็มากทั้งไทยทั้งฝรั่งและแขกตามพรมแดนนี้ แต่พี่เนื่องเขาก็ทำของเขาได้โดยคนทั้งหลายมักจะเรียกเขาว่า "พี่" หรือไม่ก็ "ป๋า" อยู่ตลอดกาล

นักเลงหัวหน้านักหนีภาษีตัวฉกรรจ์ในหาดใหญ่เคยลงกราบตีนเขาที่บ้านพักในสงขลาด้วยอาการจำนนต่อคุณงามความดีของเขา หาใช่ต่ออำนาจและตำแหน่งหน้าที่ไม่ ทั้งนี้ เพราะเขายึดถืออุดมคติแห่งความสุจริตยุติธรรมอยู่เป็นเนืองนิตย์ต่อผู้คนทั้งปวง และขยายขอบเขตแห่งอุดมคตินั้นออกไปเป็นอุดมการณ์อย่างกว้างขวางไม่เลือกที่รักมักที่ชัง เป็นการสร้างเกราะคุ้มกันภยันตรายสมสุภาษิตที่ว่า "สุจริตเป็นเกราะบัง ศาตร์พ้อง" ดังนี้

โดยเหตุฉะนี้เอง เมื่อพี่เนื่องเขาเกษียณอายุราชการออกมาแล้ว จึงอยู่บ้านไม่ติดเพราะพรรคพวกเพื่อนฝูงก็มาชักชวนไปช่วยงานโดยที่เห็นว่า ยังสมบูรณ์อยู่ด้วยกำลังกาย กำลังปัญญา และที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ กำลังคุณธรรมที่มีอยู่อย่างเหลือล้น อันเป็นคุณอย่างยิ่งแก่งานไม่ว่าสาขาไหน

จึงอาจกล่าวได้ว่า ชั่วชีวิตของพี่เนื่องนี้ ทำงานจนตายไปกับงาน ทำความดีจนสิ้นอายุขัย เมื่อเกิดก็เกิดเป็นพี่คนโต ดูแลอุปการะน้อง ๆ ประดุจพ่อบังเกิดเกล้า น้องโตขึ้นก็เป็นพี่เลี้ยงประคับประคองให้ปฏิบัติราชการถูกต้องตามแนวทางที่เหมาะที่ควร เมื่อเติบใหญ่ไล่เรี่ยกันในฐานะราชการ ก็เป็นตัวอย่างที่หมดจดงดงามทั้งในด้านการประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมทั้งในส่วนราชการและสังคม ตลอดจนในด้านอุดมคติที่สร้าง นายเนื่อง เหมะรัต ให้เป็น "พี่เนื่อง" และ "ป๋าเนื่อง" ขึ้นมาโดยสมควรแก่สมัญญานั้นอย่างยิ่ง

ผมเกิดมาในร่มชายคาเดียวกับพี่เขา อยู่ร่วมกันมา ๕๙ ปี เขาก็มาผละไป เป็นการผละไปตามธรรมดาโลกซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็รู้อยู่ แต่ในส่วนลึกของหัวใจนั้น มันวาบลงไปด้วยความรู้สึกที่ว่า ต่อแต่นี้ไป คนที่จะเรียกผมว่า "ไอ้ป๋ว" นั้นไม่มีแล้ว เคยได้ยินได้ฟังและได้เห็นตัวมาถึงกึ่งศตวรรษก็มาสิ้นสุดอยู่แค่นี้เอง

เขาเป็นพี่ที่จะหาใครมาเทียบเทียมอีกไม่ได้แล้วในโลกนี้ พี่ที่เป็นพี่ก็ได้ เป็นพ่อก็ได้ และเป็นเพื่อนก็ได้ โดยเกิดประโยชน์ตามฐานะนั้น ๆ ทุกประการ ความระลึกและอาลัยถึงเขานี้ไม่เสื่อมคลายไปได้เป็นแน่นอนเพราะได้เป็นมาตามกาลเวลาอันช้านานแล้ว ก็จะเป็นอยู่ต่อไปจนกว่าจะถึงรอบของผมบ้าง

เขาจากร่มชายคาบ้านไปไม่กลับก็เพียงแต่ร่างเท่านั้น ส่วนที่เขาได้ทิ้งไว้ในโลกกว้างก็ดี หรือในดวงใจคนก็ดีนั้น มันมากหลายสุดพรรณนา ผมจึงไม่เสียดายน้ำตาที่จะหลั่งให้แก่ความอาลัยถึงพี่เนื่องเขาต่อหน้าผู้คน เพราะผมเห็นว่าคนอย่างพี่เนื่องนั้น มีค่าสมควรแก่หยาดน้ำตาของผมเป็นอย่างยิ่ง

หวนระลึกนึกถึงพี่ที่ล่วงลับ ไม่คืนกลับสู่เหย้าเนาสถาน
ที่เคยอยู่ร่วมกันมาเป็นช้านาน ด้วยถึงกาลชีวิตดับลับล่วงไป
วิญญาณพี่จงสู่ที่สุคติ หากจุติในสวรรค์ชั้นไหนไหน
น้ำตาพร่างเพราะพี่ร้างห่างน้องไป จะหาใครเหมือนพี่ไม่มีเลย.

ไว้อาลัยแด่พี่

พี่เนื่อง ๆ เป็นคนที่มีนิสัยใจคอโอบอ้อมอารี รักพี่รักน้องมาก เท่าที่เคยได้อยู่ร่วมกันมาตั้งแต่เด็ก ๆ เคยตรากตรำการงานภายในบ้านมาด้วยกันด้วยความยากลำบาก ทุกเช้าตรู่ทั้งพี่และน้องต้องไปหามน้ำประปาจากสี่แยกสะพานราชเทวี โดยเอาไม้คานเมืองจีนร้อยปี๊บน้ำเข้า ๓–๔ ปี๊บ หามหัวหามท้ายคนละข้าง เอามาใส่ตุ่มวันละประมาณ ๒–๓ เที่ยว เพื่อเอาไว้ใช้และรับประทานเป็นประจำทุกวัน ทำอย่างนี้ตลอดมา จนโตเป็นหนุ่มก็พอดีมีท่อประปามาถึงบ้าน จึงเลิกไปหามน้ำกันอีก

ชีวิตเมื่อครั้งยังเป็นเด็ก พี่เนื่อง ๆ เคยอบรมสั่งสอนความประพฤติอันดีงาม และถ่ายเทความรู้ให้แก่พวกน้อง ๆ ทุกคน เมื่อจบการศึกษาเล่าเรียนแล้วก็ออกทำมาหากิน โดยรับราชการกันทุกคน ถึงแม้ว่าเมื่อต่างก็มีครอบครัวแล้วและได้แยกย้ายกันอยู่คนละทิศละทางก็ตาม พี่เนื่อง ๆ ก็ยังคงให้ความสนิทสนมไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนอยู่เสมอ พูดถึงในวงศาคณาญาติและเพื่อนฝูง เมื่อมีธุระการงานหรือเจ็บไข้ได้ป่วย พี่เนื่อง ๆ ก็มิได้ละเว้นในการให้ความช่วยเหลือและเยี่ยมเยียนอย่างดีเป็นเช่นนี้อยู่ตลอดมา

พี่เนื่อง ๆ เป็นคนที่มีจิตใจเข้มแข็ง รักความยุติธรรม มีความสม่ำเสมอ มีเมตตาธรรมเป็นอย่างดียิ่ง ชอบทำบุญให้ทาน อุดหนุนเกื้อกูลแก่ผู้ยากจนเป็นประจำ

อันกุศลกรรมและความดีที่พี่เนื่อง ๆ ได้กระทำไว้ ขอจงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณอันสะอาดบริสุทธิ์ของพี่เนื่องได้ไปสู่ยังสุคติภูมิในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

เด็กพญาไท

ผู้ที่ฉันรักเหมือนพ่อบังเกิดเกล้า

รถไฟด่วนสายกรุงเทพฯ – ปาดังเบซาร์จอดเทียบสถานีปลายทาง เจ้าหน้าที่รถไฟได้รวบรวมหนังสือเดินทางของผู้โดยสารที่จะไปปีนังไว้หมดตั้งแต่สถานีก่อน จะได้ตรวจตราได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น พอรถไฟจอดสนิทเรียบร้อยดีแล้ว ผู้โดยสารก็ทยอยกันลงมายืดแข้งยืดขา ต่างก็เหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าตาม ๆ กัน หลังจากที่ได้นั่งหลังขดหลังแข็งกันมานานถึงสองวันและคืนหนึ่งเต็ม ๆ ในหมู่ผู้โดยสารดังกล่าวนี้มีนักเรียนสตรีรวมอยู่ด้วยกลุ่มหนึ่ง คนหนึ่งในกลุ่มนี้เดินทางเพื่อไปศึกษาต่อที่สำนักนักบวชหญิง คณะพระกุมารเยซูที่ปีนัง เธอมีนามว่า เซลิน ทรงสัตย์ (มนุษย์มีความปรารถนา แต่พระเป็นเจ้าประทานพระมหากรุณาธิคุณ)

ทันใดนั้นเองนายตำรวจนายหนึ่งเดินตรงรี่มาที่นักเรียนสตรีกลุ่มนั้น ถามขึ้นว่า "คนไหนชื่อเซลินครับ? เห็นจะเดินทางต่อไปไม่ได้เสียแล้ว หนังสือเข้าประเทศไม่เรียบร้อย"

พอนายตำรวจพูดจบ ก็มีเสียงเจ็ดเสียงร้องขึ้นพร้อมกันว่า "ทำไม? ทำไมถึงไปไม่ได้?"

หลังจากนั้นทั้งเจ็ดเสียงก็เซ็งแซ่ขึ้น จับเนื้อความได้ดังนี้

"ฉันจะอยู่กะเธอนะ เซลิน"

"เธอจะอยู่คนเดียวได้ยังไงกัน"

"แย่จริง"

"ฉันจะไม่ทิ้งเธอไปเด็ดขาด"

"เราไปก็ไปด้วยกัน อยู่ก็อยู่ด้วยกัน" ฯลฯ

แต่นายตำรวจคนนั้นก็ยังยืนกราน ไม่ยอมอะลุ้มอล่วย แม้ว่าเสียงประท้วงนั้นไม่มีท่าว่าจะหยุดลงได้ง่าย ๆ เขายังคงถือข้อบังคับกฎเกณฑ์เคร่งครัดอยู่อย่างเดิม

ทุกคนขึ้นรถรวมทั้งเซลินด้วย เสียงนกหวีดบอกสัญญาณให้รถไฟเคลื่อนออกจากสถานี ดังแหลม บาดหู กระชากใจ เห็นธงเขียวโบกไปมา ในที่สุดเซลินก็ตัดสินใจกระโดดลงมา เพื่อน ๆ ช่วยโยนกระเป๋าตามลงมาให้ เสียงนกหวีดครั้งที่สอง ธงเขียวโบกสะบัดเร็วขึ้นจนนับจังหวะไม่ทัน ทิ้งเซลินไว้เบื้องหลังแน่นอนใบหน้าของเธอเศร้าหมอง น้ำตาคลอหน่วย แทบจะหยดมิหยดแหล่โถ เด็กที่น่าสงสาร แม้แต่จะยกมืออำลาเพื่อนก็ยกไม่ไหว แม้กระนั้นหูของเซลินก็ยังแว่วได้ยินเสียงลา เสียงกำชับของเพื่อนอีก

"ลาก่อน เซลิน พบกันพรุ่งนี้นะ"

"ไปละ แล้วมาพบกันอีกนะ" ฯลฯ

เซลินรู้ดีว่าเพื่อน ๆ ต่างคนต่างก็เป็นห่วงและพยายามให้กำลังใจเธอ รถไฟค่อย ๆ เล็กลง ๆ จนเหลือแต่จุดดำจุดเดียว และท้ายที่สุดก็หายลับไปจากสายตา เธอต้องบังคับใจตนเองให้ยอมรับสภาพการณ์เช่นนั้น ... ถูกทอดทิ้งไว้คนเดียว ไม่มีทางจะได้ร่วมเดินทางไปกับเพื่อน ๆ ต้องอยู่ห่างไกลกัน ต้องพลัดพรากจากบ้าน เธอจะทำอย่างไรดี

ขณะที่จิตใจของเธอกำลังจะสิ้นหวังอยู่นั้น เจ้าหน้าที่ศุลกากรนายหนึ่งคะเนอายุอยู่ในวัยกลางคน ตรงเข้ามาเชิญเธอเข้าไปพักในห้องพักผู้โดยสาร

หลังจากที่เธอสงบใจนั่งพักอยู่ครู่หนึ่ง เซลินก็กลั้นน้ำตาไว้ไม่อยู่ เป็นทางเดียวเท่านั้นที่จะผ่อนคลายความวิตกกังวล ความหวาดกลัวได้ และความว้าเหว่ได้

คุณ "เนื่อง" คือศุลกากรนายนั้น เขาเป็นชายที่มีคุณลักษณะของความเป็นพ่ออยู่เต็มตัว เขารู้สึกสงสารเห็นใจเซลินอย่างบริสุทธิ์ใจ ค่อย ๆ ก้าวเข้ามาใกล้เธอ ปลอบเบา ๆ

"อย่าร้องไห้เลยหนู เช็ดน้ำตาเสีย คืนนี้ไปพักผ่อนที่บ้านฉันให้สบายใจ รับรองว่า หนูจะปลอดภัยเหมือนอยู่ในบ้านของหนูเอง แล้วพรุ่งนี้เราค่อยช่วยกันคิดแก้ไขใหม่"

เซลินตกอยู่ในภาวะลำบากและคับขันอีกครั้งหนึ่ง ชายคนนี้เป็นใครกัน เธอจะไปกับเขาได้หรือ? จะเดินออกจากสถานีตามชายแปลกหน้าคนนี้ไปได้อย่างไร เพิ่งได้เห็นหน้าค่าตาเดี๋ยวนี้เอง ถ้าได้รู้จักมักจี่มาก่อนก็ยังพอทำเนา

อาทิตย์ใกล้จะลับขอบฟ้าอยู่รำไร ความมืดสลัวค่อย ๆ เพิ่มขึ้น ๆ จนมืดสนิท วิเวกวังเวง สถานีดูเหมือนตั้งอยู่โดดเดี่ยวในความมืดมิดรอบด้าน เธอจะต้องตัดสินใจเลือกทางใดทางหนึ่ง จะนั่งจับเจ่าอยู่ที่สถานีคนเดียวทั้ง ๆ มืดแสนมืดอย่างนี้ หรือจะยอมรับคำเชิญของชายแปลกหน้า เป็นตายอย่างไรก็เป็นกัน เซลินตัดสินใจเด็ดเดี่ยวรับคำเชิญ

คุณเนื่องนำเธอไปขึ้นรถส่วนตัวของเขา ชวนเซลินคุยไปตลอดทาง ในที่สุดเธอจับใจความได้ว่า เขาออกมาทำงานหัวเมือง ทิ้งครอบครัวไว้ที่กรุงเทพฯ

รถจอดสนิทหน้าบ้านหลังใหญ่หลังหนึ่ง เมื่อก้าวเข้าไปในบ้าน สิ่งแรกที่เซลินสังเกตก็คือ เครื่องเรือนและเครื่องตกแต่งประดับประดาบ้านมากอย่าง เซลินแน่ใจแล้วว่าบ้านนี้จะเป็นบ้านของใครไปไม่ได้นอกจากนายศุลกากรใหญ่

คุณเนื่องเอ่ยขึ้นว่า "เอาละ หนูจะปลอดภัยตลอดคืนนี้ ไม่ต้องกลัวอะไรทั้งนั้น ประตูปิดมิดชิดทุกบาน ไม่มีใครเข้ามาได้ ถึงผมเองก็เถอะ แล้วก็ไม่ต้องเกรงใจเลย ถือเสียว่าเป็นบ้านของหนูเองนะ หนูพร้อมเมื่อไหร่ก็จะทานข้าวกัน" เซลินค่อยโล่งใจ ทำตามที่ท่านบอก แล้วทั้งสองก็ไปรับประทานอาหาร

เย็นกันที่ภัตตาคารแห่งหนึ่ง แต่ถึงอย่างไรเซลินก็ยังกลืนอาหารไม่ลงอยู่ดี ตลอด คืนนั้นเซลินสวดภาวนาขอให้แม่พระปกปักรักษาไม่ขาดปาก เธอนอนนับเวลา รอแสงเงินแสงทอง

ทันทีที่เห็นแสงเรื่อ ๆ พ้นขอบฟ้า เซลินก็รีบลุกขึ้นเตรียมตัว คุณเนื่อง รักษาคำพูด ท่านพาเธอไปสงขลาเพื่อให้เจ้าหน้าที่ลงชื่อ ประทับตราในใบ สำคัญต่างๆทุกอย่างสำเร็จภายในพริบตาเดียว แทบจะพูดได้ว่า พอท่านเอ่ยปาก ไม่ว่าอะไรก็เรียบร้อย

บัดนี้ เซลินเป็นเจ้าของหนังสือเข้าประเทศที่ถูกต้องตามระเบียบแล้ว ก่อนออกจากสงขลาคุณเนื่องโทรศัพท์ทางไกลติดต่อกับ Mother Paul คุณแม่ อธิการที่บีนัง เพื่อชี้แจงให้ท่านหายห่วงตลอดจนชี้แจงรายละเอียดต่าง ๆ ที่ท่าน จะต้องจัดหาและมาพบเซลินที่สถานี เธอจะไปถึงปาดังเบซาร์เวลาบ่าย ๒ โมง

คุณเนื่องไปส่งเซลินที่สถานี เซลินกราบขอบคุณในไมตรีจิตของท่าน และกล่าวคำอำลา ตลอดทางเซลินรู้สึกสับสน จนปะติดปะต่อเรื่องราวต่าง ๆ ไม่ได้ เธอได้แต่โมทนาพระมหากรุณาคุณพระเป็นเจ้า ระลึกถึงความใจดีของ คุณเนื่องที่ช่วยเธอให้พ้นจากสถานการณ์ที่เลวร้ายนั้นมาได้อย่างปลอดภัย

เซลินได้รับการต้อนรับอย่างดีที่บีนัง ทุกอย่างเป็นไปด้วยดี ในที่สุด เซลินก็ก้าวเข้าสู่ชีวิตนักบวชในคณะพระกุมารเยซู เธอเขียนจดหมายไปขอบคุณ คุณเนื่อง และเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นให้ทางบ้านพึ่งโดยตลอด

ต่อมาเซลินต้องกำพร้าพ่อเพราะอุบัติเหตุบนท้องถนน ทั้งสองครอบครัว ได้ติดต่อกันมานานพอสมควรทางจดหมาย คุณเนื่องเรียกเซลินเต็มปากว่า "ลูก" เซลินเองก็นับถือคุณเนื่องเหมือนบิดาบังเกิดเกล้า

หลังจากที่เซลินเข้ามาอยู่ในอารามคณะพระกุมารเยซู เธอก็ถวายตัวต่อ พระเป็นเจ้า

ที่โรงพยาบาลศิริราช โรงพยาบาลเก่าแก่ มีชื่อเสียงและใหญ่โตที่สุดแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร บนชั้นที่ ๖ ของตึก ๗๒ ชายคนเจ็บที่พักรักษาตัวอยู่ในห้องนี้ไม่ใช่ใครอื่น เขาคือคุณเนื่องนั่นเอง วันนั้นตรงกับวันศุกร์ ที่ ๖ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๗๓ ดิฉันปฏิบัติงานรับใช้พระเป็นเจ้าอยู่ในคอนแวนต์ของคณะที่ชลบุรี คืนวันนั้นเองพี่สาวโทร ฯ แจ้งให้ดิฉันทราบว่าคุณพ่อเนื่องเข้ารักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล ท่านต้องการพบดิฉัน คุณแม่อธิการเต็มอกเต็มใจอนุญาตให้ดิฉันไปเยี่ยมท่านได้ ทันทีที่แสงเงินแสงทองโผล่พ้นขอบฟ้า ดิฉันก็ออกเดินทางจากชลบุรี ระยะทางจากเมืองนี้ถึงกรุงเทพ ฯ ราว ๘๒ กิโลเมตร เดินทางต่อไปจนถึงโรงพยาบาลอีก ๒๐ กิโลเมตร ต้องข้ามเรือจากฝั่งพระนครไปฝั่งธนบุรี ที่ที่โรงพยาบาลตั้งอยู่

ใจดิฉันเต้นระทึกมาตลอดทาง อยากให้ระยะทางร่นให้สั้นกว่านั้นจะได้ถึงเร็วขึ้น ถึงแม้เพียง ๑๐๐ กว่ากิโลเมตรก็ยังทำให้ดิฉันเห็นว่า ช่างยาวนานเสียเหลือเกิน อนิจจา คุณพ่อเนื่องของลูกผู้ซึ่งมีน้ำใจดีเยี่ยงพ่อบังเกิดเกล้า

คุณพ่อเนื่องยิ้มรับดิฉัน สายตาของท่านแสดงความยินดีล้นเหลือ ประกายตาสดใสขึ้นเห็นชัด ต่อจากนั้นดิฉันก็ไปทักทายคุณแม่ (ภรรยาคุณเนื่อง) และลูกชายของท่านทั้งสองซึ่งดิฉันนับว่าเป็นพี่ชายน้องชายแท้ๆของดิฉันทีเดียว

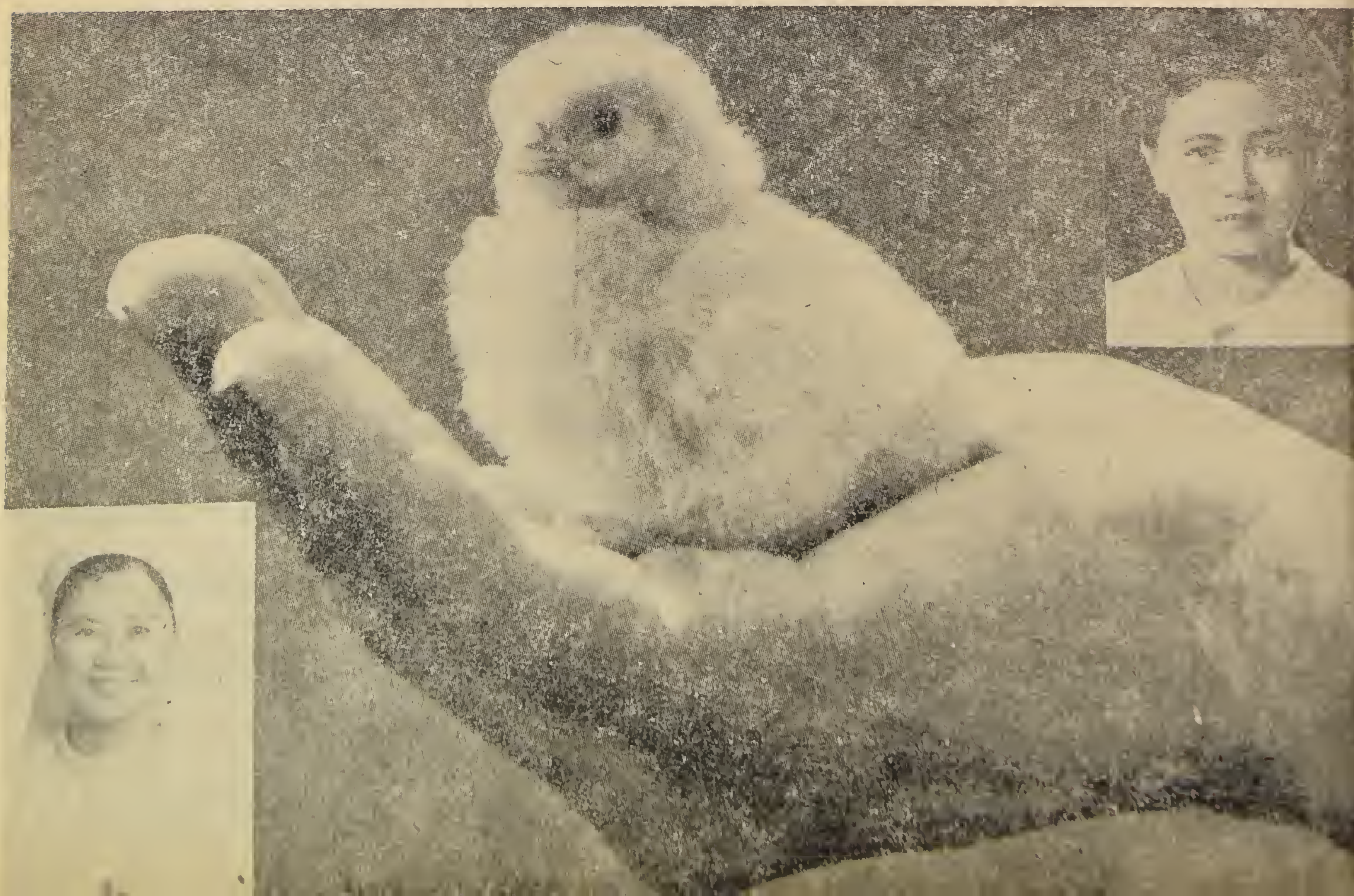
คุณพ่อเนื่องอนุญาตให้ดิฉันรับใช้ท่านเล็ก ๆ น้อย ๆ แขนขวาของท่านใช้การไม่ได้เสียแล้ว รู้สึกว่าเป็นวิธีง่าย ๆ ที่จะเอาใจท่าน ปลอบใจท่านให้มีความสุขขึ้นบ้างในชีวิตที่เปรียบเหมือนแสงเทียนริบหรี่นั้น

เวลาล่วงมาจนถึงบ่าย ๓ โมง คุณพ่อเนื่องถามดิฉันว่า หนังสือเล่มเล็กที่เอาติดกระเป๋ามานั้นเป็นหนังสือพระคัมภีร์ใช่ไหม ? ดิฉันแปลกใจ ดิฉันตอบท่านว่า เป็นหนังสือสวดภาวนาที่ดิฉันมีติดตัวเสมอมิได้ขาด ท่านกล่าวเสียงเครือว่า "เซลินลูกรัก หนูคงยังไม่รู้ว่า พ่อเคยเป็นนักเรียนในโรงเรียนคริสเตียน นัก

เรียนทุกคนเรียนพระคัมภีร์วันละ ๒ ครั้ง ทั้งได้ฟังบทอ่านและคำอธิบายอยู่เสมอ พ่อชอบฟังพระคัมภีร์ คราวหน้ามาเยี่ยมพ่อ เอาติดกระเป๋ามาฝากพ่อสักเล่มนะ เอาละมานั่งใกล้ ๆ พ่อซิ สวดภาวนาไปดัง ๆ ให้พ่อได้ยินบ้าง"

เราสวดภาวนากันด้วยวิธีนี้ ดิฉันกล่าวคำสวดภาวนา สรรเสริญและโมทนาพระมหากรุณาธิคุณพระบิดาเจ้าของเราช้า ๆ ชัดถ้อยชัดคำ ขณะที่คุณพ่อเนื่องพูดตามท่านนอนหลับตานิ่ง เมื่อเราสวดมาถึงตอนที่ว่า "พระองค์ทรงยกผู้น้อยขึ้น.... คุณพ่อเนื่องก็ขัดจังหวะขึ้นว่า "เซลิน นั่นแหละที่พระเป็นเจ้าได้ทรงกระทำแก่หนูและพ่อด้วย"

ดิฉันตื้นตันจนพูดไม่ออก เมื่อหมดเวลาเยี่ยม ดิฉันก็ต้องไปคอนแวนต์ที่ชลบุรีอีก แต่ก่อนกลับก็ให้สัญญาว่า จะมาเยี่ยมท่านบ่อย ๆ และจะไม่ลืมนำหนังสือพระวรสารที่ท่านอยากได้นั้นมาฝากด้วย อาทิตย์ต่อมา ดิฉันได้นำพระวรสาร เทปเพลงวันพระคริสตสมภพไปเปิดให้ท่านฟัง ทำให้ท่านมีความสุขขึ้นบ้าง แต่ยังมีอีกสิ่งหนึ่งรวมอยู่ในของฝากนั้น คือรูปลูกไก่อยู่ในอุ้งมือ สองมุมบนล่างขวาซ้ายติดรูปของดิฉันเอง รูปแรกเป็นรูปถ่ายตั้งแต่วันที่ ๑๐ มกราคม ค.ศ. ๑๙๕๙ ส่วนรูปที่สองเป็นรูปแต่งตัวแบบนักบวชคณะพระกุมารเยซู

เมื่อดิฉันตกอยู่ในภาวะคับขัน ทั้งตกใจ ทั้งหวาดกลัวในครั้งโน้นนั้น ก็เหมือนลูกไก่ในรูปนั้นอย่างไรอย่างนั้น พระเป็นเจ้าได้ประทานคุณพ่อเนื่องมาปกป้องดิฉัน เหมือนมือในรูปที่ตระกองลูกไก่ไว้ให้พ้นภยันตราย เมื่อท่านมากลายเป็นคนเจ็บหนักไปเช่นนี้ ท่านก็ตกอยู่ในสภาพเช่นลูกไก่น้อยนั้นเหมือนดิฉัน พระเป็นเจ้าทรงยื่นพระหัตถ์มาปกปักรักษาท่านไว้ พระองค์ทรงรักและทรงดูแลรักษาคุณพ่อเป็นการตอบแทนที่คุณพ่อได้เคยมีพระคุณต่อดิฉัน

ท่านรับรูปนั้นไว้อย่างทะนุถนอม สายตาที่ท่านมองดูรูปแฝงไว้ทั้งความชื่นชมยินดีและโศกเศร้า ดิฉันยังจำสายตาเช่นนี้ได้ดีตั้งแต่วันที่ท่านเอ่ยปากปลอบโยนดิฉัน

ดิฉันได้ไปเยี่ยมคุณพ่อเนื่องอยู่ทุกสัปดาห์ไม่ขาด โรคร้ายกำเริบขึ้น ทำให้ท่านต้องทนทรมานแสนสาหัส แต่คุณพ่อเนื่องก็ยอมรับความเจ็บปวดนั้น ท่านกล่าวว่า ความทุกข์ทรมานของพระเยซูเจ้าบนไม้กางเขนนั้นแสนสาหัสยิ่งกว่า พระเยซูเจ้าทรงรับทุกข์ทรมานเพื่อครอบครัวของท่านทุกคน เพื่อคนไทยทุกคน และเพื่อมวลมนุษย์ทั่วโลก ไม่ว่าชาติใดภาษาใด

อีก ๒ อาทิตย์ต่อมา ต้องใช้อ๊อกซิเจน วันอาทิตย์ ที่ ๙ กันยายน ดิฉันได้ยืนอยู่ข้างเตียงท่านเป็นครั้งสุดท้าย ท่านหายใจไม่สะดวก ลมหายใจขัดเป็นห้วง ๆ บางครั้ง แต่คนเจ็บก็ยังได้สติ

วันพุธ ที่ ๑๒ กันยายน เวลา ๗.๐๐ น. พระบิดาเจ้า พระเยซูเจ้าทรงรับคุณพ่อไปอยู่กับพระองค์

คุณพ่อเนื่องจากไปโดยสงบ ผู้รับใช้ที่ซื่อสัตย์ต่อพระเป็นเจ้าได้เดินทางไปอยู่ในพระนิเวศของพระบิดาเจ้าแล้ว ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าไม่มีใครหนีวาระสุดท้ายของชีวิตได้ แต่ดิฉันก็ไม่สามารถหักห้ามใจให้หายเศร้าโศกเสียใจที่สูญเสียคุณพ่อเนื่อง ผู้ซึ่งดิฉันรักและเคารพเหมือนพ่อบังเกิดเกล้า คุณพ่อคนที่สองของดิฉัน

ท่านผู้อ่านที่รัก ดิฉันมั่นใจว่า เรามีผู้ยืนยันการเสียสละพระชนม์ชีพ การทนทุกข์ทรมานเพื่อไถ่บาปมวลมนุษยโลกของพระผู้ไถ่ผู้ยิ่งใหญ่ของเราเพิ่มขึ้นอีกคนหนึ่งแล้ว ท่านจะวิงวอนขอพระบิดาเจ้าบนสรวงสวรรค์เพื่อพระศาสน-จักรในเมืองไทย และโปรดพระหรรษทานมายังผู้ที่ท่านรักโดยเฉพาะครอบครัวของท่านและญาติมิตรสหายและปวงชนทั้งหลาย

พระสิริโรจนาแด่พระบิดาเจ้า ให้เราพร้อมใจกันสรรเสริญโมทนาพระ-มหากรุณาธิคุณพระองค์ เทอญ.

WHATSOEVER YOU DO

Whatsoever you do
To the least of my brothers,
That you do onto Me.

When I was hungry, you gave Me to eat
When I was homeless, you opened your door
Now enter into the Home of My Father.

"เชลิน ทรงสัตย์"

พิธีการบำเพ็ญกุศล
ใน
พระพุทธศาสนา

การบำเพ็ญกุศลในทางพระพุทธศาสนามีอยู่ ๒ ประเภทคือ งานมงคล และอวมงคล

งานมงคล ได้แก่งานโกนผมไฟ ตัดจุก ทำบุญบ้าน ทำบุญวันเกิด ทำบุญอายุ แต่งงาน

งานอวมงคล ได้แก่งานบำเพ็ญกุศลเกี่ยวกับการตาย เช่น ทำบุญ ๗–๕๐–๑๐๐ วัน

การประกอบพิธีควรจัดให้มีระเบียบและเป็นไปตามความนิยม โดยลำดับนั้นดังนี้คือ

๑. **การนิมนต์พระ** ควรเขียนเป็นฎีกา เพื่อท่านจักได้ถือไว้เป็นหลักฐานกันลืม โดยระบุสถานที่ วัน เดือน ปี และเวลา พร้อมทั้งชื่อผู้นิมนต์ ถ้าเป็นงานมงคลพึงกล่าวนิมนต์ว่า "เจริญพระพุทธมนต์" ถ้าเป็นงานอวมงคลพึงกล่าวนิมนต์ว่า "สวดมนต์" อย่าสับกัน

อนึ่ง อย่าพึงใช้ถ้อยคำที่ขัดกับพระวินัยบัญญัติเช่นออกชื่อโภชนะว่า "นิมนต์ฉันข้าว" ซึ่งควรจักใช้คำว่า "นิมนต์รับอาหารบิณฑบาตเช้าหรือเพล" หรือ "นิมนต์ฉนเช้าหรือฉันเพล" เป็นต้น

จำนวนพระที่นิมนต์สุดแต่ความนิยม โดยทั่วไปนิมนต์จำนวนคี่ คือ ๕, ๗, ๙, ๑๐, ๑๑ สำหรับงานมงคลสมรสนิยมการนิมนต์จำนวนคู่เช่น ๖, ๘, ๑๐

๒. **การจัดสถานที่** พึงทำความสะอาดบริเวณพิธีให้หมดจด จะมีการตกแต่งประดับประดาให้สวยงามก็ได้ หากฝาผนังไม่เรียบร้อยก็ควรขึงม่านเสียด้วย ถ้าสะอาดดีแล้วก็ไม่จำเป็น

๓. **การปูลาดพื้นสถานที่** ควรปูลาดพื้นด้วยเครื่องปูลาดเช่นเสื่อหรือพรม โดยคัดเลือกสีและลวดลายให้เข้ากัน ข้อที่ควรระวังก็คือ ต้องให้รอยต่อด้านสูงทับด้านต่ำ ระวังอย่าให้ด้านต่ำทับด้านสูง ทั้งนี้ให้กำหนดเอาทางด้านที่ประดิษฐานพระพุทธรูปและพระสงฆ์เป็นด้านสูง เพราะตามความนิยมถือว่าผู้น้อยไม่ควรนั่งสูงกว่าผู้ใหญ่ เป็นการแสดงคารวะ

๔. **การปูลาดอาสนะพระสงฆ์** พึงปูผ้าขาวลาดทับบนเสื่อหรือพรมให้เป็นทางยาวพอดีกับจำนวนพระ แล้วปูหรือวางอาสนะสำหรับนั่งเฉพาะองค์เรียงตามลำดับ กะให้ห่างกันพอวางที่น้ำร้อน น้ำเย็น กระโถน พานหมากพลูบุหรี่ได้พอดี สำหรับน้ำนั้นต้องจัดเฉพาะองค์ เพราะมีพุทธบัญญัติห้ามพระภิกษุดื่มน้ำหรือบริโภคร่วมในภาชนะเดียวกัน นอกนั้นจะใช้ ๒ องค์ต่อ ๑ ที่ก็ได้ ถ้ามีหมอนอิงก็ตั้งพิงไว้ด้านหลังเฉพาะองค์

ตามที่กล่าวมานี้เป็นการจัดรับรองพระสงฆ์และแขกผู้มาร่วมพิธีให้นั่งกับพื้น โดยจัดเครื่องปูลาดสำหรับฆราวาสให้แยกกันคนละส่วนกับของพระสงฆ์ ชื่อว่าเป็นการแสดงคารวะต่อพระสงฆ์ ถ้าประสงค์จะจัดรับแขกด้วยเก้าอี้ ก็ต้องยกเป็นอาสนสงฆ์ขึ้น ให้มีความสูงกว่าเก้าอี้ของฆราวาสเล็กน้อย เพื่อให้พระสงฆ์ก้าวขึ้นลงสะดวกควรจัดม้าเตี้ยวางไว้หน้าอาสนสงฆ์ด้วย ในบางแห่งก็ใช้อาสนะสำเร็จรูปชนิดพับได้ พื้นรองนั่งและพนักพิงบุยางฟองน้ำหุ้มหนังเทียม มีเหล็กยึดพนักพิงติดกับพื้น ดูเป็นระเบียบดี

๕. การจัดเครื่องรับรอง เมื่อจัดที่ปูลาดอาสนะเสร็จแล้ว พึงจัดเครื่องรับรองพระและแขกต่อไป เครื่องรับรองต่าง ๆ ได้แก่ ที่น้ำร้อน น้ำเย็น หมากพลู บุหรี่ กระโถน เป็นต้น

การตั้งเครื่องรับรองพระสงฆ์นั้น ให้ตั้งกระโถน ที่น้ำร้อน น้ำเย็น พานหมากพลูบุหรี่ ไว้ทางด้านขวาของพระสงฆ์ เรียงออกมาตามลำดับจากด้านใน คือ กระโถน ที่น้ำร้อน น้ำเย็น พานหมากพลูบุหรี่ ระวังอย่าให้ล้ำออกมาจากแนวอาสนะ เพื่อความเป็นระเบียบและสวยงาม

ส่วนเครื่องรับรองฆราวาสนั้นพึงจัดไว้ตามประเพณีนิยมอย่าให้บกพร่อง

๖. การจัดเครื่องบูชาและตั้งพระพุทธรูป โต๊ะหมู่บูชาที่นิยมใช้กันได้แก่ชุดหมู่ ๗ และชุดหมู่ ๙ ส่วนชุดหมู่ ๔ นั้นใช้กันไม่แพร่หลาย ถ้าจำเป็นจะใช้โต๊ะชั้นหรือโต๊ะเกี่ยวก็ได้

เครื่องสักการะที่ใช้เป็นหลักมีอยู่ ๓ อย่างคือ ดอกไม้ ธูป เทียน การจัดตั้งโต๊ะบูชาอย่างน้อยจะต้องมีเครื่องสักการะ ๕ ที่คือ พานพุ่มดอกไม้หรือแจกันดอกไม้ ๒ ที่ เทียนปักบนเชิงเทียน ๒ ที่ กระถางธูป ๑ ที่ ปักธูปไว้เพียง ๓ ดอก

ธูป เทียน ที่ใช้บูชาควรชุบน้ำมันยางหรือน้ำมันก๊าดที่ไส้เทียนและปลายธูปสักเล็กน้อยก่อน เพื่อให้จุดง่ายขึ้น แต่ควรระวังอย่าให้มากจนเกินไปจะเกิดควัน

การตั้งเครื่องบูชาให้ตั้งไว้ทางด้านขวาของประธานสงฆ์ แต่ถ้าสถานที่ไม่อำนวยจะตั้งไว้ทางด้านซ้ายของประธานสงฆ์ก็ได้ ระวังอย่าให้ใกล้กับทางซึ่งจะต้องใช้เดินผ่านไปมา ส่วนจะผันพระพักตร์พระพุทธรูปไปทางทิศใดนั้นปฏิบัติกันหลายแบบ แต่การตั้งให้ผันพระพักตร์ทางเดียวกับพระสงฆ์เป็นแบบ

ที่นิยมกันมากกว่า เพราะสะดวกในการสักการบูชา ดูเรียบร้อยสวยงามดี และเป็นการสมมติว่าเป็นประมุขแห่งพิธีนั้นด้วย

พระพุทธรูปที่นำมาประดิษฐานบนที่บูชานั้น ส่วนมากนิยมพระพุทธรูปปางสมาธิหรือพระพุทธรูปปางมารวิชัย ซึ่งหาได้ไม่ยาก ไม่นิยมพระพุทธรูปยืน นอกจากจะเป็นงานทำบุญวันเกิดหรืองานทำบุญอายุจึงจะบูชาด้วยพระประจำวันเกิดของเจ้าของงาน

เมื่อจัดที่บูชาเสร็จเรียบร้อยแล้ว ควรจัดผ้าขาวสี่เหลี่ยมผืนเล็ก ๆ หรือพรมสำหรับกราบพระไว้ด้วย โดยใช้ปูทับผ้าปูรองโต๊ะหมู่บูชาอีกชั้นหนึ่ง แต่ในปัจจุบันนี้นิยมใช้หมอนกราบหรือหมอนแพรสำหรับอิงแทน บางรายก็ใช้ที่กราบแบบสำเร็จรูป เพราะช่วยให้การกราบและการลุกนั่งสะดวก

๗. การตั้งภาชนะน้ำมนต์ ภาชนะสำหรับใส่น้ำทำน้ำมนต์มีอยู่หลายชนิด เช่นครอบสัมฤทธิ์ ครอบทองเหลืองหรือทองแดง ขันโบราณ บาตรดิน บาตรหินอ่อน หรือบาตรเหล็กก็ได้ แต่อย่าใช้เครื่องทอง เครื่องเงินใส่น้ำทำน้ำมนต์ เพราะเป็นของอนามาส พระจับต้องอาบัติ

การใส่น้ำควรระวังอย่าให้เต็ม กะให้ต่ำกว่าปากภาชนะประมาณ ๑–๒ องคุลีก็พอ สิ่งที่จะพึงใส่ในภาชนะน้ำมนต์ก็มี ใบเงิน ใบทอง

๘. การเตรียมเครื่องใช้ในพิธีมงคล นอกจากน้ำมนต์ซึ่งเป็นหลักในพิธีมงคลแล้ว ยังมีสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องตระเตรียมตามประเภทของงานนั้น ๆ อีก คือ

ก. งานมงคล โกนผมไฟ ตัดจุก ควรเตรียมสังข์ มงคล โถกระแจะ กรรไกรและมีดโกน บางแห่งก็มีหญ้าแพรก ใบบัวหลวงหรือใบบอนสำหรับรองผมที่ตัดหรือโกนแล้วด้วย

ข. งานมงคลสมรสควรเตรียม สังข์ และมงคลคู่

ค. งานขึ้นบ้านใหม่ควรเตรียม โถปริกใส่กระแจะสำหรับเจิมประตูบ้าน ทรายใส่ภาชนะไว้ ทำพิธีเสร็จจักได้โปรยรอบบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลและป้องกันอันตรายด้วย

สิ่งเหล่านี้เตรียมใส่ภาชนะนำไปตั้งรวมไว้บนโต๊ะ เมื่อพระเข้านั่งที่เรียบร้อยแล้วพึงนำภาชนะใส่น้ำมนต์ไปตั้งไว้ตรงหน้าพระองค์ที่จักทำพิธีเป็นผู้หยดเทียน เทียนน้ำมนต์ควรใช้เทียนขี้ผึ้งแท้หนัก ๑ บาท ติดประจำไว้ที่ปากภาชนะน้ำมนต์

เครื่องประน้ำมนต์ควรใช้หญ้าคามัดเป็นกำ ตัดปลายตัดรากให้ยาวประมาณ ๑ ศอก หญ้าคานั้นชาวพุทธถือกันว่าเป็นหญ้ามงคล กล่าวคือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับนั่งบนมัดหญ้าคาขณะจะได้ตรัสรู้เรียกกันว่ารัตนบัลลังก์ ส่วนทางศาสนาพราหมณ์ก็ถือว่าเป็นหญ้ามงคลเหมือนกัน เพราะเป็นหญ้าที่รองหม้อน้ำอมฤต ไม่ควรใช้อย่างอื่น เช่นใบมะยมเพราะถือกันว่าสำหรับประพรมไล่ผี ส่วนคนจีนนิยมใช้ก้านทับทิม ก้านเชียงเช่า

งานมงคลทำบุญอายุ บางรายก็นิยมพิธีโหรหรือพราหมณ์ บางรายก็ไม่มี สำหรับรายที่ไม่มีโหรหรือพราหมณ์ควรเตรียมดังนี้

ถ้ามีการอาบน้ำ ควรเตรียมสังข์สำหรับหลั่งน้ำพระพุทธมนต์ และเทียนมงคลทำด้วยขี้ผึ้งแท้หนัก ๙ บาท ใช้ไส้เกินอายุเจ้าของ ๑ เส้น พันให้ยาวรอบศีรษะเจ้าของ เทียนมงคลนี้ใช้แทนเทียนชัย ๆ ถ้ามีเทียนชัย ๆ ด้วย ให้เปลี่ยนไส้เทียนมงคลเป็น ๓๒ เส้น ส่วนเทียนชัย ๆ ใช้ขี้ผึ้งแท้หนักเกินอายุเจ้าของ ๑ บาท ไส้เกินอายุเจ้าของ ๑ เส้น ให้มีความสูงเท่าตัวเจ้าของ สำหรับเทียนชัย ๆ นั้น เวลาจุดแล้วต้องระวังอย่าให้ดับในระหว่าง ต้องจุดให้หมดเล่ม ถ้าดับในระหว่างแล้วถือกันว่าเป็นลางไม่ดี จึงควรระวังให้มาก โดยมากจะจุดไว้ในตู้เทียนหรือในห้องที่อับลม

เวลาจุด เมื่อพระเริ่มเจริญพระพุทธมนต์ถึงบทว่า พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ฯ จึงลงมือจุดเทียนชัย ฯ และเทียนมงคล ถ้ามีฤกษ์จุดเทียนชัย ฯ พึงจุดเทียนชัย ฯ ตามฤกษ์ ส่วนเทียนมงคลให้จุดตามเวลาดังกล่าวแล้ว

ถ้าเป็นการทำบุญตามปกติธรรมดาก็จัดอย่างงานมงคลทั่ว ๆ ไป ที่นำมากล่าวก็พอเป็นเค้า

การทำบุญอายุ ถ้าเกิดวันไหน ให้เจริญพระพุทธมนต์ในวันนั้น เช่น เกิดในวันที่ ๕ พึงเจริญพระพุทธมนต์ในวันที่ ๕ เลี้ยงพระในวันที่ ๖ ถ้าประสงค์จะทำงานในวันเดียว ก็เลี้ยงพระและเจริญพระพุทธมนต์ในวันที่ ๕ อันเป็นวันสำคัญเสียให้เสร็จก็ได้

อนึ่ง ในการทำบุญอายุตามที่นิยม มักมีพิธีทักษิณานุปทานหรือเปตพลีเสียก่อน คือทำก่อนวันเจริญพระพุทธมนต์วันหนึ่งก็ได้ หรือจะทำในวันเดียวกันแต่ก่อนเวลากันก็ได้ พิธีนี้เป็นพิธีการบำเพ็ญกุศลอุทิศให้บุรพาชนผู้ล่วงลับไปแล้ว มีการสดับปกรณ์หรือบังสุกุลแล้วกรวดน้ำอุทิศผล

๙. **การวงด้ายสายสิญจน์** สายสิญจน์ที่ใช้ต้องเป็นด้ายดิบ นิยมจับเป็น ๙ เส้น ในงานมงคลทั่วไป ใช้วงทั่วบ้านหรือรอบบริเวณพิธี ตั้งต้นแต่ฐานพระพุทธที่โต๊ะบูชาเวียนขวา ๓ รอบ แล้วจึงวงให้รอบบ้านหรือบริเวณพิธีโดยเวียนขวาเป็นทักษิณาวรรต แล้วจึงนำมาบรรจบที่ฐานพระพุทธรูป ถ้ามีสิ่งที่จะนำมาประกอบพิธีซึ่งตั้งไว้บนโต๊ะ ก็ให้วงสายสิญจน์เวียนขวาเสียด้วย ต่อจากนั้นก็รอบฐานภาชนะน้ำมนต์อีก ๑ รอบ แล้ววางกลุ่มสายสิญจน์ไว้ในพานแก้วหรือตะลุ่มตั้งไว้ทางขวามือของพระองค์ประธานในพิธี

ข้อที่ควรระวัง กลุ่มสายสิญจน์ในพานต้องมีความยาวถึงพระองค์สุดท้าย ห้ามข้ามกรายแม้แต่จะเอื้อมมือข้ามก็ไม่ได้ ถ้ามีความจำเป็นจะต้องหยิบยกสิ่งของ ก็พึงยกสายสิญจน์ขึ้นก่อนแล้วจึงลอดไปข้างล่าง

๑๐. การต้อนรับพระสงฆ์ ควรเตรียมน้ำล้างเท้าและผ้าเช็ดเท้าพระไว้ให้พร้อมก่อนพระมาถึง เพราะมีพระพุทธบัญญัติห้ามไว้ว่า "เรา (ภิกษุ) ไม่เป็นไข้ จักไม่สวมรองเท้าเข้าบ้าน" ถ้าภิกษุรูปใดฝ่าฝืนก็ปรับเป็นอาบัติทุกกฏ ฉะนั้น ท่านจึงเดินเท้าเปล่า เท้าย่อมเปื้อน

เมื่อพระมาถึง พึงออกไปนิมนต์ ล้างเท้าและเช็ดเท้าให้สะอาด แล้วนิมนต์ไปพักรอเวลายังที่ที่จัดเตรียมไว้ ถ้าไม่ได้จัดไว้พึงนิมนต์ให้เข้านั่งตามที่ เมื่อพระนั่งเรียบร้อยพึงประเคนสิ่งที่ได้จัดไว้ต้อนรับ สิ่งที่ไม่ได้ใช้บริโภคไม่ต้องประเคน (ยกเว้นพานสายสิญจน์และภาชนะน้ำมนต์ที่ต้องประเคน)

การประเคนในตอนนี้จะเป็นชายหรือหญิงก็ได้ แต่ควรทำให้ถูกลักษณะของการประเคน

ลักษณะของการประเคน ท่านวางหลักไว้ดังนี้

๑. ของนั้นไม่ใหญ่โตหรือหนักเกินไป เป็นของยกคนเดียวได้

๒. ผู้ประเคนเข้าอยู่ในหัตถบาส คือห่างจากผู้รับประมาณหนึ่งศอกในระหว่าง

๓. น้อมให้ด้วยกาย หรือเนื่องด้วยกาย

ผู้ประเคนพึงเข้าไปอยู่ในระยะดังกล่าวนั้น ยกของให้พ้นจากพื้น ประคองสองมือยื่นไปข้างหน้าในลักษณะขึ้นสะพานโค้ง เมื่อถึงกลางสะพานก็ถึงมือพระผู้รับพอดี อย่ายื่นในลักษณะส่งออกไปตรง ๆ

เมื่อประเคนแล้วอย่าไปจับหรือเลื่อนของท่าน ถ้าเผลอไปจับเลื่อนของท่านก็ต้องประเคนใหม่

๑๑. การเริ่มพิธี เมื่อพระมาประชุมพร้อมแล้ว พึงเริ่มพิธี มีการจุดเทียน ธูป เป็นต้น

พิธีกรเริ่มจุดเทียนชนวน แล้วเชิญท่านผู้เป็นประธานในพิธีหรือท่านที่เป็นเจ้าของงานเป็นผู้จุด ไม่ควรให้ผู้อื่นจุดแทน ถ้าเป็นงานมงคลสมรสก็ควรให้คู่บ่าวสาวแบ่งกันจุด โดยพิธีกรส่งเทียนชนวนให้ ประธานรับไปจุดเทียนเล่มด้านขวาของพระพุทธรูปก่อน แล้วจึงจุดเล่มด้านซ้าย ต่อไปจึงจุดธูป ส่วนเทียนน้ำมนต์ยังไม่ต้องจุด ในบางแห่งก็มีเทียนหลายคู่ ผู้จุดพึงจุดเล่มบนขวาของพระพุทธรูปก่อน แล้วจึงเล่มซ้าย ส่วนคู่ต่อ ๆ ไปก็พึงจุดวิธีเดียวกัน ถ้าที่บูชาอยู่สูงเทียนชนวนควรมีด้ามไม้ยาวต่อด้วย บางแห่งก็ทำเป็นสายชนวนโยงติดกับไส้เทียนทุกเล่ม เวลาจุดก็จุดตรงรอยบรรจบแห่งเดียวเทียนก็ติดทุกเล่ม

๑๒. **คำบูชาพระ** เมื่อจุดเทียน ธูป ที่เครื่องบูชาเสร็จแล้ว พึงนั่งคุกเข่าประนมมือกล่าวคำบูชาในใจว่า

"อิเมหิ สักกาเรหิ พุทธัง อะภิปูชะยามิ
อิเมหิ สักกาเรหิ ธัมมัง อะภิปูชะยามิ
อิเมหิ สักกาเรหิ สังฆัง อะภิปูชะยามิ"

แล้วกราบ ๓ ครั้ง พร้อมกับกล่าวคำบูชาในใจทุกครั้งที่กราบว่า
ครั้งที่ ๑ พุทธัง วันทามิ
ครั้งที่ ๒ ธัมมัง วันทามิ
ครั้งที่ ๓ สังฆัง วันทามิ

เมื่อบูชาและกราบเสร็จแล้ว พึงถวายกลุ่มด้ายสายสิญจน์ หรือถวายเมื่อตอนจุดเทียนแล้วก็ได้ เสร็จแล้วเริ่มอาราธนาศีลต่อไป

๑๓. **การอาราธนาศีล** พิธีทั่ว ๆ ไปนิยมอาราธนาศีล ๕ ผู้อาราธนาจะเป็นเจ้าของงานหรือจะให้ผู้ใดอาราธนาแทนก็ได้ และก็ไม่จำกัดว่าจะเป็นชาย

หรือหญิง ถ้าจัดให้แขกนั่งกับพื้นผู้อาราธนาพึงนั่งประนมมือค่อนไปทางท้ายแถวสงฆ์ กราบ ๓ ครั้ง แล้วกล่าวคำอาราธนาให้ดังพอได้ยินว่า

"(สาธุ) มะยัง ภันเต (วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ) ติสะระเณ นะสะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ

ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต (วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ) ติสะระเณ นะสะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ

ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต (วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ) ติสะระเณ นะสะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ"

คำแปล ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอศีล ๕ พร้อมทั้งไตรสรณาคมน์ เพื่อจะรักษา (ต่าง ๆ กัน) แม้ครั้งที่ ๒ แม้ครั้งที่ ๓ (สำหรับท่านผู้มีศรัทธาจะรักษาศีลทั้ง ๕ ข้อร่วมกันโดยเคร่งครัดก็ไม่ต้องกล่าวคำว่า "วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ" ที่วงเล็บไว้ หมายความว่าถ้าผิดศีลข้อหนึ่งข้อใดก็เป็นอันว่าศีลทั้ง ๕ ข้อขาดหมด เวลาแปลก็เป็น "เพื่อจะรักษา" เฉย ๆ).

แต่โดยทั่วไปแล้วนิยมอาราธนาแบบที่มีคำว่า "วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ" เพราะเป็นคำกลาง ๆ ดี

พระท่านจะนำว่า "นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ"

คำแปล ขอนอบน้อม แด่พระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น

เมื่อพระว่าจบลงแล้ว พึงว่าตาม ๓ จบพร้อมกัน แล้วประนมมือฟังพระท่านให้ไตรสรณาคมน์ พระท่านจะว่านำเป็นวรรค ๆ ฆราวาสพึงกล่าวตามเป็นวรรค ๆ เช่นเดียวกัน และให้ดังพอควร

พระท่านจะนำว่า "พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ
ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ
สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ
ทุติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ
ทุติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ
ทุติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ
ตะติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ
ตะติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ
ตะติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ"

คำแปล ข้าพเจ้า ขอถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า เป็นที่พึ่งที่ระลึกถึง (แม้ครั้งที่ ๒ และ ๓) เมื่อจบไตรสรณาคมน์แล้ว พึงตั้งใจรับศีลโดยกำหนดในใจว่าจะของดตามข้อห้ามทุกข้อ และพึงว่าตามด้วยเสียงดังพอได้ยิน เป็นข้อ ๆ

พระท่านจะกล่าวนำว่า

"ปาณาติปาตา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
อะทินนาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
กาเมสุมิจฉาจารา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
มุสาวาทา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
สุราเมระยะ มัชชะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ"

คำแปล ข้อ ๑. ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท เว้นจากการฆ่าสัตว์
ข้อ ๒. ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้
ข้อ ๓. ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท เว้นจากการประพฤติล่วงประเวณีในทางกาม
ข้อ ๔. ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท เว้นจากการพูดเท็จ
ข้อ ๕. ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท เว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย

อนึ่ง พึงทราบว่า งานพิธีที่มีการสวดมนต์แล้วมีเทศน์ติดต่อกันไป ตอนสวดมนต์ไม่ต้องขอศีล ไปขอและรับตอนเทศน์ คงอาราธนาพระปริตรแต่เพียงอย่างเดียว

๑๔. การอาราธนาพระปริตร ในพิธีที่ไม่มีเทศน์ติดต่อกัน เมื่อรับศีลเสร็จแล้วพึงอาราธนาว่า

"วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา สัพพะทุกขะวินาสายะ ปะริตตัง พ๎รูถะ มังคะลัง

วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา สัพพะภะยะวินาสายะ ปะริตตัง พ๎รูถะ มังคะลัง

วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา สัพพะโรคะวินาสายะ ปะริตตัง พ๎รูถะ มังคะลัง"

คำแปล ขอพระคุณเจ้าโปรดสวดพระปริตรอันเป็นมงคล เพื่อป้องกันความวิบัติ เพื่อสำเร็จสมบัติทุกประการ เพื่อให้ทุกข์ ภัย โรค ทุกชนิดพินาศสูญหายไป

อาราธนาจบแล้วกราบ ๓ ครั้ง แล้วพึงนั่งราบ ตั้งใจฟังพระสวดมนต์ต่อไป ถ้าจัดที่ให้พระนั่งบนอาสนสงฆ์ และให้แขกนั่งเก้าอี้ ผู้กล่าวอาราธนาพึงยืนกล่าวค่อนทางท้ายแถวของพระสงฆ์ ผินหน้าไปทางพระที่เป็นองค์ประธาน แล้วประนมมือกล่าวคำอาราธนา จบแล้วไม่ต้องกราบ ถอยหลังออกมาพอสมควร แล้วจึงเดินกลับไปนั่งฟังพระสวดยังที่ของตน

๑๕. **การจุดเทียนน้ำมนต์** ในสมัยก่อนท่านนิยมจุดตอนพระสงฆ์สวดรัตนปริตร ขึ้นบท "ยังกิญจิ วิตตัง ฯ" แม้ในทางราชการก็นิยมเช่นนี้ แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนมาเป็นมงคลคาถาบทว่า "อเสวนา ฯ" การจุดเทียนน้ำมนต์เป็นหน้าที่ของประธานในพิธีหรือเจ้าของงานโดยตรง ไม่สมควรให้ผู้อื่นจุดแทน ฉะนั้น เจ้าของงานพึงตั้งใจฟังสวดมนต์ไปจนกว่าจะถึงเวลาจุดเทียนน้ำมนต์

เมื่อพระสวดถึงบทส่งเทวดา คือ "ทุกขัปปัตตา ฯ" พึงเตรียมน้ำร้อนน้ำเย็นไว้ พอพระสวดจบก็นำไปถวาย เมื่อพระกลับพึงไปส่งท่านถึงประตูบ้านเป็นการแสดงคารวะ

๑๖. **พิธีในวันเลี้ยงพระ** วันรุ่งขึ้น พึงเตรียมต้อนรับพระเช่นเดียวกับวันสวดมนต์ พระท่านเข้านั่งที่เรียบร้อย พึงจุดเทียน ธูป อาราธนาศีล แต่ไม่ต้องอาราธนาพระปริตร เมื่อพระสวดพิธีถวายพรพระจบบทสังฆคุณคือ "สุปะฏิปันโน ฯ" แล้ว ถ้ามีการตักบาตรก็ให้เริ่มตักตอนนี้ ถ้าเป็นงานมงคลสมรสก็ให้คู่บ่าวสาวตักบาตรร่วมกัน ต่อจากนั้นก็จัดเลื่อนสำรับอาหารมาวางตรงหน้าพระ บาตรหรือชามข้าวตั้งด้านในติดองค์พระ สำหรับคาวหวานตั้งเรียงคู่กันด้านนอกออกมา ถ้าที่จำกัดยังไม่ต้องตั้งแต่วางเตรียมไว้ใกล้ ๆ เมื่อพระสวดถวายพรพระจบแล้วพึงประเคน

๑๗. หน้าที่ประเคนพระ เจ้าของงานหรือประธานในพิธีควรประเคนเอง อย่างน้อย ๑–๒ องค์คือพระผู้เป็นองค์ประธานและองค์ถัดมา ถ้าเป็นงานมงคลสมรสควรให้คู่บ่าวสาวประเคนร่วมกัน พึงประเคนบาตรหรือชามข้าวก่อน แล้วจึงประเคนอาหาร เสร็จแล้วกราบ ๑ ครั้งหรือ ๓ ครั้งก็ได้ ถ้าพระมากรูป รูปต้น ๆ เพียงประนมมือไหว้ พอถึงองค์สุดท้ายจึงกราบ ๓ ครั้ง

ตามที่กล่าวแล้วเป็นการเลี้ยงด้วยสำรับเฉพาะองค์ ถ้าจัดเลี้ยงเป็นวงก็ให้คอยฟังพระสวดถวายพรพระตอนจบสังฆคุณแล้ว พึงเก็บที่น้ำร้อนน้ำเย็นออก ปูผ้าด้านในให้ชิดแถวพระด้านใดด้านหนึ่ง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ท่านโดยมิต้องลุกจากที่นั่งทุกรูป แต่อย่าให้นั่งร่วมกับฆราวาส

๑๘. วิธีจัดเลี้ยงโต๊ะ ปูผ้าให้เรียบร้อย วางจานเข้าให้ตรงกับเก้าอี้ วางช้อนชิดจานด้านขวา วางส้อมชิดจานด้านซ้าย ถ้ามีมีดให้วางทางขวาด้านในระหว่างจานกับช้อน ผ้าเช็ดมือวางทางซ้ายต่อจากส้อม ถ้าเป็นกระดาษวางในจานก็ได้ น้ำตั้งด้านขวาต่อจากช้อน จานแบ่ง ชามแบ่ง ควรมีช้อนถ้วยใส่ไว้ ๑ คันเป็นช้อนกลาง ดูให้มีครบทุกองค์ เพราะมีพระวินัยบัญญัติห้ามภิกษุฉันร่วมภาชนะเดียวกัน ฉะนั้น เจ้าของงานควรระมัดระวังเรื่องนี้อย่างเคร่งครัด

๑๙. การถวายข้าวพระพุทธ เตรียมโต๊ะไว้หน้าเครื่องบูชาเป็นส่วนหนึ่งต่างหาก ถ้าไม่มีโต๊ะพึงใช้ผ้าขาวปูเสียก่อน อย่าวางไว้กับพื้นเพราะเป็นพุทธบูชา ตั้งเสร็จแล้วพึงบูชาในใจดังนี้

"(อุกาสะ) อิมัง สูปะพะยัญชะนะสัมปันนัง สาลีนัง โภชะนัง อุทะกังวะรัง พุทธัสสะ ปูเชมิ"

คำแปล ข้าพเจ้าขอถวายโภชนาหาร พร้อมด้วยแกงและกับ ทั้งน้ำอันประเสริฐนี้แด่พระพุทธเจ้า บูชาแล้วกราบ ๓ ครั้ง เมื่อเลิกพึงกล่าวคำลาว่า

"เสสัง มังคะลัง ยาจามิ"

คำแปล ข้าพเจ้าขอส่วนที่เหลืออันเป็นมงคลนี้

๒๐. **การถวายไทยธรรม** เครื่องไทยธรรมที่ควรจัดเตรียมย่อมสุดแต่จะเห็นเหมาะสม มีดอกไม้ ธูปหอม ๑ ห่อหรือกล่อง เทียน ไตรจีวรได้แก่ อันตรวาสก (สบง) อุตราสงค์ (จีวร) และสังฆาฏิ (ผ้าทาบ) หรือผ้าอาบ ย่าม ตาลิปัตร ผ้าห่ม ผ้าเช็ดตัว ร่ม รองเท้าแตะ สีย้อมจีวร ยารักษาโรค กระติกน้ำ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน สบู่ กระดาษชำระ กระดาษเช็ดมือ ไม้ขีด ใบชา ผงซักฟอก อุปกรณ์การศึกษาพระธรรมวินัย และของอันควรแก่สมณบริโภค ถ้าประสงค์จะถวายเงินควรถวายใบปวารณา บันทึกจำนวนปัจจัยลงไปตามประสงค์ แล้วมอบเงินไว้กับไวยาวัจกร ไม่ควรเอาเงินใส่ซองถวาย และควรถวายเท่ากันทุกรูปโดยไม่มีอคติ

ส่วนใบปวารณานั้น ถ้าไม่ได้เตรียมจัดหาไว้ จะใช้พิมพ์ดีดหรือเขียนเองดังตัวอย่างต่อไปนี้ก็ได้

ขอถวายปัจจัย ๔ อันควรแก่สมณบริโภค
เป็นมูลค่าเท่าราคา บาท สตางค์
ถ้าพระคุณเจ้าประสงค์สิ่งหนึ่งสิ่งใดเท่าในกำหนดนี้
โปรดเรียกจากไวยาวัจกรผู้รับมอบนั้นตามประสงค์ เทอญ

เมื่อจัดลงในถาดห่อรวบชายผูกโบว์หรือบรรจุลงในภาชนะที่เตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว เรียงไว้บนโต๊ะ พอพระฉันเสร็จกลับเข้านั่งที่พร้อมกันแล้ว พึงยกตั้งเรียงตรงหน้าพระ เจ้าของงานประเคนองค์หนึ่งหรือสององค์และจะมอบผู้อื่นประเคนต่อจนครบทุกองค์ก็ได้ ถ้าเป็นงานมงคลสมรสควรให้คู่บ่าวสาวประเคนโดยจับของร่วมกัน ส่วนจะประเคนทั้งหมดหรือไม่นั้นก็สุดแต่จะเห็นควร เมื่อเสร็จจากการประเคนแล้วพึงเตรียมกรวดน้ำต่อไป

๒๑. การกรวดน้ำ การกรวดน้ำเป็นการอุทิศแผ่ส่วนบุญกุศลที่ตนได้บำเพ็ญแล้วด้วยการทำบุญให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา อย่างใดอย่างหนึ่ง ตั้งใจแผ่ส่วนกุศลอุทิศแก่บุรพชนโดยเฉพาะเจาะจง หรือจะอุทิศแก่สรรพสัตว์ทั่วไปก็ได้ ขอให้ท่านทั้งหลายเหล่านั้นจงอนุโมทนารับส่วนกุศลนี้เถิด

การกรวดน้ำนิยมทำเมื่อถวายทานเสร็จแล้ว เมื่อพระสงฆ์เริ่มกล่าวอนุโมทนาขึ้นว่า "ยะถา วะริวะหา..." พึงจับเต้าน้ำ จอก หรือแก้วน้ำที่มีภาชนะรองรับน้ำกรวด เทน้ำรดนิ้วชี้ลงในภาชนะรองรับโดยไม่ให้ขาดสาย พร้อมกับกล่าวคำกรวดน้ำในใจว่า "อิทัง เม ญาตีนัง โหตุ" ถ้าจำคำภาษาบาลีไม่ได้จะใช้ภาษาไทยก็ได้ว่า "ขอบุญกุศลที่ข้าพเจ้าบำเพ็ญแล้วนี้จงอำนวยผลให้เป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่บรรดาญาติของข้าพเจ้าด้วยเถิด" ถ้าเจาะจงให้ใครจะเอ่ยชื่อด้วยก็ได้

เมื่อพระกล่าวอนุโมทนาถึงคำว่า "..มณิ โชติระโส ยะถา" พึงเทน้ำที่เหลือทั้งหมดลงในที่รองรับ แล้ววางเต้าน้ำ นั่งประนมมือรับพรที่พระสวดจนจบ เมื่อพระสวด "สัพพี.." จบพึงกราบลง

ส่วนน้ำที่กรวดแล้วให้นำไปเทในที่แจ้ง ผู้ใหญ่บางท่านขณะเทน้ำลงบนพื้นดินก็กล่าวฝากน้ำกรวดไว้กับแม่พระธรณีด้วย ปัญหาเรื่องการกรวดน้ำนี้มีข้อถกเถียงกันอยู่เป็น ๒ นัยคือ

๑. ขณะเทน้ำกรวดลงในภาชนะนิยมเทลงบนนิ้วชี้ ถือว่าทำให้จิตเกิดสมาธิดีขึ้น

๒. ห้ามเอามือรองน้ำ เพราะไม่ประสงค์จะให้มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดมาเป็นเครื่องกีดขวางการอุทิศเรื่องนี้ย่อมสุดแต่อัธยาศัยของแต่ละท่าน ที่สำคัญก็คือใช้น้ำสะอาดและทำใจให้บริสุทธิ์

๒๒. **การประพรมน้ำมนต์** เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาจบแล้ว พึงนำที่น้ำมนต์พร้อมด้วยเครื่องประพรมที่เตรียมไว้ ถวายองค์ประธานสงฆ์ให้ท่านประพรมน้ำมนต์ให้เพื่อความเป็นสิริมงคล เจ้าของงานควรเข้ารับก่อน ถ้าเป็นงานมงคลสมรสก็ให้คู่บ่าวสาวรับก่อน แล้วแขกผู้มาร่วมพิธีจึงทยอยกันเข้ารับใกล้ ๆ เพื่อมิให้ท่านต้องออกแรงมาก ในระหว่างการประพรมน้ำมนต์นั้น พระสงฆ์จะเจริญชัยมงคลคาถาที่เรียกว่า "ชยันโต" ผู้ที่เข้ารับน้ำมนต์พึงแสดงคารวะด้วยการก้มศีรษะประนมมือ

ถ้าเป็นการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ก็นำเครื่องเจิมที่เตรียมไว้ถวายให้ท่านเจิมตามประตูบ้าน ทรายถวายองค์ที่ ๒ ให้ท่านโปรยวงรอบบ้าน เป็นอันเสร็จพิธี

ตามที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้เป็นการทำงาน ๒ วันคือ สวดมนต์วันหนึ่ง เลี้ยงพระวันหนึ่ง ซึ่งจัดว่าเป็นงานใหญ่ ถ้าเป็นงานขนาดกลางหรืองานที่ไม่ใหญ่โตแล้ว มักนิยมทำในวันเดียวกันจะเลี้ยงเช้าหรือเพลก็สุดแต่ความประสงค์ บางแห่งฉันแล้วสวดมนต์ แต่วิธีนี้ไม่สู้นิยมกัน ปัจจุบันนิยมสวดมนต์ก่อนจึงฉัน เพราะสะดวกด้วยประการทั้งปวง

๒๓. **การอาราธนาธรรม** พึงเตรียมจัดตั้งธรรมาสน์ไว้ในที่สมควร มีเทียนอ่านหนังสือปักเชิงเทียน ๑ เล่ม

เมื่อพระขึ้นนั่งบนธรรมาสน์แล้ว เจ้าของงานพึงจุดเทียนดูหนังสือเทศน์ แล้วอาราธนาศีลและรับศีลแล้วจึงอาราธนาธรรมว่า "พ๎รห๎มา จะ โลกาธิปะติ สะหัมปะติ กัต๎อัญชะลี อันธิวะรัง อะยาจะถะ สันตีธะ สัตตาปปะระชักขะชาติกา เทเสตุ ธัมมัง อะนุกัมปิมัง ปะชัง"

คำแปล ท้าวสหัมบดีผู้เป็นอธิบดีแห่งโลก ได้ประคองอัญชลี ทูลวิงวอนพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า สัตว์ทั้งหลายผู้มีธุลีในดวงตาน้อยมีอยู่ในโลกนี้ ขอพระคุณเจ้าโปรดแสดงธรรมอนุเคราะห์หมู่สัตว์นี้

พิธีเกี่ยวด้วยงานศพ การทำศพตามประเพณีไทยมีหลายอย่าง ตั้งต้นแต่การทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน เผา ทำบุญอัฐิ บรรจุอัฐิ พิธีบำเพ็ญกุศลจัดตามฐานะของเจ้าภาพ นำศพไปวัดก็มี ตั้งไว้บำเพ็ญกุศลที่บ้านก็มี ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะที่ตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้าน

เบื้องต้นพึงกำหนดจัดสถานที่ตั้งศพ เครื่องสักการศพ ตั้งที่สักการบูชาพระอีกแห่งหนึ่ง และที่สำหรับสวดพระอภิธรรม

สิ่งที่ต้องเตรียมในงานศพ นอกจากเครื่องสักการบูชาพระ และเครื่องสักการบูชาศพแล้ว ต้องเตรียมดังนี้คือ

๑. ผ้าภูษาโยง สำหรับลาดให้พระจับในเวลาสดับปกรณ์หรือบังสุกุล ต้นผ้าผูกไว้กับด้ายสายสิญจน์ที่ผูกจากศพมาถึงปากหีบศพข้างนอก ถ้าผ้าภูษาโยงสั้น ควรใช้แถบหรือริบบิ้นชนิดเงินหรือทองผูกกับด้ายสายสิญจน์เสียก่อน แล้วห้อยแถบลงมาตรงหน้าศพ แล้วจึงเอาผ้าภูษาโยงต่อ และพับไว้บนที่รองรับ เช่น พาน หรือตะลุ่ม หรือจะใช้ด้ายสายสิญจน์แทนก็ได้

ถ้าเป็นศพชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป ต้องเตรียมผ้าขาวกว้าง ๑๐ หรือ ๑๒ นิ้ว ยาวพอแถวพระสงฆ์อีก ๑ ผืน ใช้สำหรับลาดรองผ้าภูษาโยง เพื่อให้พระสงฆ์สดับปกรณ์หรือบังสุกุล ใช้เสร็จแล้วม้วนวางไว้ใกล้กับผ้าภูษาโยง

อนึ่ง พึงทราบว่า ผ้าภูษาโยงหรือด้ายสายสิญจน์เมื่อทอดออกมาแล้ว หรือแม้แต่ห้อยลงมาจากหีบศพก็ห้ามข้ามกรายเป็นอันขาด ถือกันว่าเป็นการเสียมารยาทอย่างยิ่ง แม้ใช้สิ่งของเช่นพานดอกไม้ทับก็ไม่ควร

๒. เครื่องทองน้อย ๑–๒ ที่ ที่หนึ่ง ๆ มี ๕ ชิ้น คือ เชิงปักธูป ๑ เชิงปักเทียน ๑ กรวยสำหรับใส่ดอกไม้ ๓ รวมตั้งไว้ในกระบะหรือพาน ตั้งให้ธูป เทียน คู่กัน ธูปอยู่ด้านซ้าย เทียนอยู่ด้านขวาของผู้บูชา แล้วนำไปตั้งไว้หน้าศพ เมื่อเราบูชาศพ ให้ตั้งธูปเทียนมาทางตัวเรา ถ้าให้ศพบูชา เช่นเมื่อเวลาพระเทศน์ พึงตั้งธูปเทียนเข้าทางศพ

๓. ตู้พระอภิธรรม ถ้าจัดที่สวดที่ใด พึงตั้งตู้พระอภิธรรมไว้เบื้องหน้าของพระสวด

๔. เครื่องกระบะมุก จัดตั้งไว้หน้าตู้พระอภิธรรม ถ้าไม่มีจะใช้ พานแจกันดอกไม้ เชิงเทียน กระถางธูปธรรมดาแทนก็ได้ สำหรับใช้บูชาเวลาสวดพระอภิธรรม

ศพลงหีบ เมื่อนำศพลงหีบ และยกขึ้นตั้งเรียบร้อยแล้ว ตามที่นิยมกันควรนิมนต์พระสงฆ์สดับปกรณ์หรือบังสุกุลตามแต่จะมากหรือน้อย ไม่จำกัดจำนวน

วิธีทอดผ้า ให้นำผ้าไปวางขวางลงบนผ้าภูษาโยง ไม่ต้องประเคน เมื่อทอดผ้าแล้ว พึงกราบพระครั้งหนึ่ง แล้วพึงหันหน้าไปทางศพ กราบศพอีกครั้งหนึ่ง หากทอดผ้าหลายองค์ องค์ต้น ๆ เพียงแต่ยกมือขึ้นประนมไหว้ เมื่อทอดผ้าองค์สุดท้ายเสร็จจึงกราบพระและกราบศพ พึงทำดังนี้ทุก ๆ ครั้งที่ทอดผ้า

การสดับปกรณ์หรือบังสุกุลทุกครั้ง ควรจัดให้มีผ้าสำหรับทอด ถ้าไม่เกินกำลังเจ้าภาพ

ตอนกลางคืน เมื่อพระที่จะสวดพระอภิธรรมมาถึง และเข้านั่งที่เรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพพึงจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธรูป พระธรรม และกราบพระแล้ว

จึงไปจุดธูปเทียนที่เครื่องทองน้อยสำหรับบูชาศพ กราบศพเสร็จพึงอาราธนาศีล รับศีล แล้วนั่งฟังพระสวดต่อไป

เมื่อพระสวดจบแล้ว (ตอนเลิก) พึงจัดการสดับปกรณ์หรือบังสุกุล เมื่อพระอนุโมทนา ก็กรวดน้ำ

ทำบุญ ๗ วัน หรือ สัตตมวาร การทำบุญ ๗ วันนั้น นิยมทำกันทั่ว ๆ ไป และการนับวันนั้นนิยมกันกำหนดว่า ถ้าตายวันไหนให้ถือวันนั้นเป็นวันสำคัญ คือเป็นวันอุทิศผล เช่นตายวันอาทิตย์ ถ้าจะทำงานเป็น ๒ วัน พึงสวดมนต์ในวันเสาร์ เลี้ยงพระวันอาทิตย์ ถ้าทำเป็นงานวันเดียว คือสวดมนต์วันนั้น ฉันวันนั้น ต้องทำในวันอาทิตย์เพราะการบริจาคทานแล้วอุทิศผลนั้นเสร็จสิ้นในวันอาทิตย์ การอุทิศผลนั้นนิยมกันว่า ล่วงไปแล้ว ๗ วันนับจากวันที่ตาย จึงได้ถือเอาวันที่ ๘ เป็นวันอุทิศผล

พิธีทำ แล้วแต่ฐานะของเจ้าภาพ จะทำมากหรือน้อยสุดแต่กำลัง แต่จะนำมากล่าวไว้ ณ ที่นี้ให้เต็มตามที่นิยมกัน คือวันต้น สวดมนต์เย็น เทศน์พระสวดรับเทศน์ ๔ รูป มีสดับปกรณ์และบังสุกุล กลางคืนสวดพระอภิธรรมดังเช่นที่เคยทำมาแล้วเมื่อคราวตั้งศพครั้งแรก

วันรุ่งขึ้น ซึ่งเป็นวันเลี้ยงพระ กิจต่าง ๆ ที่เนื่องในพิธี เช่นธูป เทียน เครื่องบูชาเป็นต้น ต้องเตรียมไว้ให้เรียบร้อยก่อนพระมาถึง เมื่อพระมาและเข้าที่พร้อมแล้ว พึงจุดธูป เทียน เครื่องบูชาพระ และเครื่องบูชาหน้าศพ แล้วอาราธนาศีล พระถวายพรพระจบแล้ว เลี้ยงพระ ถวายไทยธรรมพระสงฆ์ (สำหรับพระสงฆ์สวดมนต์ไม่ต้องมีสดับปกรณ์หรือบังสุกุลอีก) เสร็จแล้วกรวดน้ำ เมื่อพระฉันกลับแล้ว ถ้ามีการสดับปกรณ์หรือบังสุกุลต่อท้ายอีก ก็จัดดังกล่าวแล้วในวันก่อน นับว่าเป็นเสร็จพิธี

ทำบุญ ๕๐ วัน หรือปัญญาสมวาร และทำบุญ ๑๐๐ วัน หรือสตมวาร มีพิธีการจัดทำเช่นเดียวกันกับการทำบุญ ๗ วัน

การบำเพ็ญกุศลในการเผา มักทำเป็น ๒ ตอน คือที่บ้านตอนหนึ่ง กับที่วัดอีกตอนหนึ่ง การบำเพ็ญกุศลที่บ้าน มีพิธีดังกล่าวแล้วในเรื่องการทำบุญ ๗ วัน ก่อนจะเชิญศพไปวัด ควรมีพระสงฆ์สดับปกรณ์หรือบังสุกุล เสร็จแล้วจึงเคลื่อนศพ

การนำศพไปวัด ควรให้มีพระนำศพ ๑ รูป อ่านพระอภิธรรมนำไปข้างหน้า ควรเป็นพระที่เกี่ยวข้อง เป็นที่เคารพนับถือใกล้ชิดของผู้ตาย มีกระบวนบรรดาญาติมิตรผู้น้อยตามศพให้เป็นระเบียบ ผู้ใหญ่กว่าศพไม่ควรตามศพ แม้เดินหน้าศพก็ไม่นิยม นอกจากพระหรือผู้นำกระบวนเท่านั้น เมื่อนำศพไปถึงวัดแล้ว ถ้าจะทำการเผาเลย ก็นำเวียนซ้ายเชิงตะกอน ๓ รอบ ครบแล้วเชิญศพขึ้นสู่เชิงตะกอน และบำเพ็ญกุศลอีกตามสมควร ถ้ายังไม่ทำการเผาต้องการจะตั้งศพบำเพ็ญกุศลอีก ก็นำไปยังสถานที่ตั้ง ยังไม่ต้องนำไปสู่เชิงตะกอน

ถ้าเชิญโดยไม่จัดเป็นกระบวน เรียกกันว่า "ลักศพ" ไม่ต้องมีพระนำศพด้วยก็ได้

ถ้าจะไปจัดการบำเพ็ญกุศลที่วัดทั้งหมด ก่อนจะเคลื่อนศพไปวัด ควรจะมีสดับปกรณ์หรือบังสุกุลก่อนดังกล่าวแล้ว ส่วนพิธีจัดบำเพ็ญกุศลพึงปฏิบัติโดยเทียบเคียงในเรื่องการบำเพ็ญกุศลที่บ้าน คือมีสวดมนต์ เทศน์ เลี้ยงพระ สดับปกรณ์หรือบังสุกุล เป็นต้น

เมื่อจัดการบำเพ็ญกุศลเสร็จแล้ว และใกล้ถึงเวลาเผา พึงเชิญศพขึ้นสู่เชิงตะกอน มีพระนำ ๑ องค์ก็ได้ไม่ควรมากองค์ ตามแบบของหลวงมีองค์เดียว

ญาติมิตรผู้น้อยเดินตามศพ ผู้ใหญ่กว่าศพไม่ควรเดินตามหรือนำดังกล่าวมาแล้ว ควรเดินเคียง ๆ ไปกับศพ ผู้ที่นั่งเก้าอี้พึงลุกขึ้นเมื่อขบวนศพผ่าน ส่วนผู้ที่นั่งกับพื้นเพียงแต่นั่งตัวตรงก็เป็นการแสดงคารวะพอแล้ว

ก่อนประชุมเพลิง เจ้าภาพหรือญาติผู้ใกล้ชิด หรือผู้มีเกียรติ พึงนำผ้าไปทอดปากหีบ แล้วนิมนต์พระสงฆ์สดับปกรณ์หรือบังสุกุลคราวละรูป แต่อย่าให้หลายรูปนักจะทำให้เสียเวลา ตามความนิยม เบื้องต้นให้เจ้าภาพและลูกหลานหรือญาติทอดผ้าก่อน และเหลือไว้ ๑ ที่ เมื่อได้เวลาประชุมเพลิงจึงเชิญผู้มีเกียรติหรือผู้ใหญ่ในงานทอดผ้าที่เหลือ เมื่อพระสงฆ์ชักผ้าเสร็จแล้วจึงเชิญให้ประชุมเพลิง ต่อจากนั้นแขกผู้มาในงานจึงขึ้นจุดเพลิงต่อ ๆ กันไปให้เป็นระเบียบ

ในเวลาประชุมเพลิง ควรจัดให้มีพระสวดพระอภิธรรม ๔ รูป เรียกว่า "สวดหน้าไฟ"

การทำบุญและการบรรจุอัฐิ พึงอนุโลมตามการทำบุญ ๗ วันดังกล่าวแล้วนั้น แต่มีข้อควรทราบ คือ ให้จัดที่บูชาอัฐิอีกแห่งหนึ่งต่างหากจากที่บูชาพระพุทธรูป อย่าตั้งในที่บูชาเดียวกัน ทั้งไม่ต้องตั้งน้ำมนต์และไม่ต้องวงด้ายสายสิญจน์ เพราะถือว่าอัฐินั้นเป็นมงคลอยู่แล้ว การบรรจุอัฐิและอังคารที่เหลือนิยมบรรจุไว้ในที่อันสมควร เช่น เจดีย์ หรือ ถาวรวัตถุอื่น ๆ ก่อนบรรจุนิยมบำเพ็ญกุศล ถวายอาหารพระสงฆ์ และสดับปกรณ์หรือบังสุกุล หรือมีเทศน์ แต่อย่างน้อยต้องมีสดับปกรณ์หรือบังสุกุล แล้วนำบรรจุเป็นเสร็จพิธี

พิธีต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ เมื่อมีความประสงค์จะทำอย่างไร เพียงใด ก็จงเลือกตัดตอนหรือเพิ่มเติม ทำความต้องการ และปฏิบัติไปตามหลักนี้ ก็จะทำให้งานดำเนินไปอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยไม่สับสน

การถวายสังฆทาน ถ้ามีความประสงค์จะนิมนต์พระรับสังฆทาน พึงไปขอสงฆ์จากพระภัตตุเทสก์โดยไม่เจาะจงรูปใดรูปหนึ่ง จึงจะจัดว่าเป็นสังฆทานโดยถูกต้อง ถ้าไปเลือกนิมนต์โดยเจาะจงรูปนั้นรูปนี้ ชื่อว่าไม่ถูกลักษณะแห่งสังฆทาน เป็นปาฏิปุคคลิกทาน

การถวายสังฆทานทำกันอยู่ ๒ อย่าง คือ

(๑) เพื่อความเป็นสิริมงคล (๒) เพื่ออุทิศผลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว

เบื้องต้นพึงเตรียมนิมนต์ และจัดตั้งที่บูชา พระพุทธรูป ที่รับรองสงฆ์เช่นเดียวกับพิธีบำเพ็ญกุศลดังกล่าวแล้ว จัดเตรียมอาหารและเครื่องไทยธรรม พอถึงเวลาพระมานั่งพร้อมแล้ว พึงจุดธูปเทียนสักการะพระพุทธรูป แล้วกราบ พึงหันหน้าไปทางพระสงฆ์ กราบ ๓ ครั้ง แล้วอาราธนาศีล เมื่อรับศีลแล้ว พึงยกเครื่องที่จะถวายสังฆทานมาวางเรียงไว้ตรงหน้าพระสงฆ์ หรือจะนำมาตั้งเรียงไว้ก่อนแล้วจึงอาราธนาศีล และรับศีลก็ได้ แล้วกราบ ๓ ครั้ง ยกมือประนมตั้งนะโม ๓ จบ แล้วเปล่งวาจากล่าวคำถวาย ดังนี้

ถวายเพื่อสิริมงคลหรือเพื่อความสุขความเจริญ

"อิมานิ มะยัง ภันเต ภัตตานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต สังโฆ อิมานิ ภัตตานิ สะปะริวารานิ ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ"

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายภัตตาหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับภัตตาหาร กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนาน เทอญ.

ถวายเพื่ออุทิศผล

"อิมานิ มะยัง ภันเต มะตะกะภัตตานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต สังโฆ อิมานิ มะตะกะภัตตานิ สะปะริวารานิ ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัญเจวะ มาตาปิตุอาทีนัญจะ ญาตะกานัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ"

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายมะตะกะภัตตาหาร กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับมะตะกะภัตตาหาร กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ญาติทั้งหลาย มีบิดา มารดา เป็นต้น ที่ละโลกนี้ไปแล้วด้วย ตลอดกาลนาน เทอญ.

การกราบตามความนิยม

กราบพระ คุกเข่ากราบ ให้ประกอบด้วยองค์ ๕ ซึ่งเรียกว่าเบญจางคประดิษฐ์ คือหน้าผาก ๑ ศอกทั้ง ๒ เข่าทั้ง ๒ จรดพื้น พึงนั่งคุกเข่า หมอบลง ทอดฝ่ามือแบที่พื้น เปิดช่องระหว่างหัวแม่มือทั้งสองให้ห่างกันเล็กน้อย พึงก้มศีรษะลงตรงช่องที่เปิดไว้ให้หน้าผากจรดพื้น ๓ ครั้ง

กราบฆราวาส นิยมนั่งพับเพียบ ให้ขาขวาทับบนเท้าซ้ายเล็กน้อย น้อมตัวหมอบลง วางกระพุ่มมือลงบนพื้นในลักษณะประนม ไม่ต้องแบมือ ข้อศอกข้างหนึ่งวางลงระหว่างเข่าทั้งสองข้างอีกข้างหนึ่งวางลงด้านนอกเข่า ก้มศีรษะลงให้หน้าผากจรดลงบนกระพุ่มมือครั้งเดียว นิยมใช้ทั้งชายหญิง

ข้อควรระวัง การกราบที่แสดงความเคารพอย่างสูงนั้นต้องอยู่ในอาการสำรวม ไม่ควรกระทำด้วยอาการรีบร้อนจนขาดความเป็นระเบียบ การกราบพระสำหรับสตรีนั้น พึงกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์โดยนั่งพับเพียบให้เข่า

ห่างกันเล็กน้อย หรือนั่งบนเท้าที่วางซ้อนกันก็ได้ เมื่อกราบครั้งหนึ่งแล้วยกตัวให้ตรงก่อนจึงกราบจนครบ ๓ ครั้ง

ผ้าป่า การถวายผ้าป่านิยมทำกัน ๒ แบบ คือเจาะจงถวายสงฆ์และไม่เจาะจง ถ้าเจาะจงถวายควรแจ้งสงฆ์ก่อน

คำกล่าวถวายผ้าป่า "เอตานิ[๑] มะยัง ภันเต จีวะรานิ[๒] สะปะริวารานิ[๓] สังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต สังโฆ เอตานิ[๑] จีวะรานิ[๒] สะปะริวารานิ[๓] ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ"

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายจีวร พร้อมทั้งบริวารเหล่านี้ แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับ จีวรพร้อมทั้งของบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนาน เทอญ (ถ้าผ้าผืนเดียวให้เปลี่ยนคำถวายเสียใหม่เป็น ๑. เอตัง ๒. จีวะรัง ๓. สะปะริวารัง)

คำถวายประทีปลอยกระทง

"มะยัง อิมินา ปะทีเปนะ อะสุกายะ นัมมะทายะ นะทิยา ปุลิเน ฐิตัง มุนิโน ปาทะวะลัญชัง อะภิปูเชมะ อะยัง ปะทีเปนะ[๑] มุนิโน ปาทะวะลัญชัสสะ[๒] ปูชา อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ สังวัตตะตุ"

คำแปล ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอบูชาซึ่งรอยพระพุทธบาท ที่ตั้งอยู่เหนือกองทราย ณ แม่น้ำชื่อนัมมะทานทีโน้น ด้วยประทีปนี้ การบูชารอยพระพุทธบาทด้วยประทีปนี้ ขอจงเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนาน เทอญ (บางแห่งเป็น "มะยัง อิมินา ปะทีเปนะ[๑] ..." และ "ปาทะวะลัญชัง[๒])"

คำภาวนาเวลารดน้ำศพ "อิทัง มะตะกะสะรีรัง อุทะกัง วิยะ สิญจิตัง อโหสิกัมมัง"

คำแปล ขอให้ร่างกายของผู้ตายนี้ จงอโหสิกรรมกัน เหมือนน้ำที่รดแล้ว (น้ำที่รดแล้วก็จะเหือดแห้งไป)

คำภาวนาเวลาไปเยี่ยมศพ "อะวัสสัง มะยา มะริตัพพัง" (เราก็ต้องตายแน่นอน)

คำภาวนาเวลาหอดผ้าศพให้พระบังสุกุล "นามะรูปัง อะนิจจัง นามะรูปัง ทุกขัง นามะรูปัง อะนัตตา"

คำแปล พึงนึกในใจว่า นามรูปไม่เที่ยง นามรูปเป็นทุกข์ นามรูปบังคับบัญชามิได้

คำภาวนาเวลาเผาศพ "อะยัมปิ โข เม กาโย เอวัง ภาวี เอวัง ธัมโม เอวัง อะนะตีโต"

คำแปล แม้ร่างกายของเรานี้แล ก็จะต้องเป็นเช่นนี้ จะต้องมีอย่างนี้เป็นธรรมดา จะไม่ล่วงพ้นความตายไปได้

คำถวายสามัญ "อิทัง เม ทานัง มาตาปิตุ อาทีนัง ญาตะกานัง สังวัตตะตุ มัยหัง มาตาปิตาทะโย ญาตะกา อิมัสสะ ทานัสสะ ปัตติง ละภันตุ มะนะเจตะสา"

คำแปล อันว่าทานของข้าพเจ้า จงเป็นไปเพื่อญาติทั้งหลาย มีบิดา มารดาเป็นต้นของข้าพเจ้า ขอบรรดาญาติทั้งหลาย มีบิดา มารดา เป็นต้น จงได้รับส่วนของทานนี้ตามความประสงค์ของข้าพเจ้านั้น เทอญ.

คำถวายข้าวพระภูมิ "อิมัง สูปะพะยัญชะนะ สัมปันนัง สาลีนัง โภชะนัง อุทะกัง วะรัง ภุมมะเทวานัง ปูเชมิ"

ข้อควรรู้เพิ่มเติม

๑. **การพระราชทาน** น้ำ อาบ หรือ เพลิงศพหมายความว่าต้องมีน้ำมีไฟพระราชทาน

๒. **การอาบน้ำหรือฌาปนกิจศพ** หมายความว่าไม่มีน้ำไม่มีไฟพระ-ราชทาน

๓. **ในงานมงคล** พระสวดมนต์ ใช้ว่า "เจริญพระพุทธมนต์ เจริญชัยมงคลคาถา"

๔. **ในงานอวมงคล** พระสวดมนต์ ใช้ว่า "สวดพระพุทธมนต์"

๕. **งานศพเป็นงานอวมงคล** ไม่มีอาราธนาพระปริตร งานอัฐิเป็นงานมงคล จึงมีอาราธนา

๖. **การบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่ผู้ตาย** หรือการทำบุญศพ มีคำเรียกในทางราชการ คือ

(๑) การบำเพ็ญกุศลทักษิณานุสรณ์ ได้แก่การบำเพ็ญกุศลมีกำหนดงานวันเดียว จะทำเมื่อศพตายกี่วันแล้วก็ได้

(๒) การบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทาน คือ การบำเพ็ญกุศลเป็นงานสองหรือสามวัน

๗. **เครื่องบูชาชุดเล็ก มี ๒ ชนิด คือ**

(๑) เครื่องทองน้อย คือเครื่องบูชา มีพุ่มดอกไม้ ๓ พุ่ม ตั้งเป็นสามเหลี่ยมหน้าจั่ว เชิงเทียน ๒ ที่ ปักธูป ๑ ที่ ปักเทียน ๑ ที่ ตั้งด้านหลังพุ่มดอกไม้ ตั้งเชิงเทียนที่ปักธูปไว้ซ้ายมือในเมื่อหันด้านดอกไม้ออกไปข้างหน้าของผู้จัดวาง

(๒) เครื่องห้า คือเครื่องบูชา มีพุ่มดอกไม้ ๕ พุ่ม กระถางธูปเล็กปักธูป ๓ ดอก เชิงเทียนปักเทียน ๒ ที่ พุ่มดอกไม้ตั้งข้างหน้า เชิงเทียนตั้งเป็นคู่กระถางธูปตั้งระหว่างเชิงเทียน

๘. **เครื่องทองน้อยหรือเครื่องห้า** ควรมี ๒ ชุดสำหรับเจ้าภาพจุดให้ศพบูชาพระ ๑ ที่ สำหรับเจ้าภาพจุดบูชาฟังพระธรรมเทศนา ๑ ที่ หรือจะให้เจ้าภาพจุดบูชาศพก็ได้ แต่ต้องตั้งหันด้านดอกไม้เข้าหาศพ ถ้าจะจุดให้ศพบูชาพระรัตนตรัย ต้องตั้งหันด้านดอกไม้ออกหาพระ

๙. **การจุดเครื่องบูชา** จุดเครื่องทองน้อยหรือเครื่องห้า จุดธูปก่อนจึงจุดเทียน ส่วนการจุดเครื่องบูชาชุดใหญ่ที่โต๊ะหมู่บูชา จุดเทียนก่อน จึงจุดธูป

๑๐. **การบำเพ็ญกุศลศพ** นิยมเริ่มเวลาบ่ายประมาณ ๑๖.๐๐ น. เป็นต้นไป ซึ่งเสร็จงานก็พอดีค่ำ หรือถึงเวลาพระสวดอภิธรรม มีกำหนดการกุศลอย่างเต็มที่ คือมีพระสวดมนต์ มีเทศน์ พระสวดรับเทศน์ พระมาติกาบังสุกุล พระสวดอภิธรรม มีลำดับการปฏิบัติดังต่อไปนี้

(๑) วางพวงดอกไม้ หรือพวงมาลา

(๒) จุดธูปเทียนบูชาศพ

(๓) จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย

(๔) ไม่ต้องอาราธนาพระปริตร พระสวดมนต์

(๕) เมื่อสวดมนต์จบ ประเคนเครื่องไทยธรรม บังสุกุล ถ้างาน ๒ วัน ทอดผ้าบังสุกุล พระต้องครองผ้านั้นมาในงานวันรุ่งขึ้น ไทยธรรมถวายตอนพระฉันเสร็จวันรุ่งขึ้น

(๖) จุดธูปเทียนที่พระเทศน์ จุดเครื่องทองน้อยให้ศพบูชาธรรม จุดธูปเทียนพึ่งเทศน์ อาราธนาศีล รับศีลจบแล้ว อาราธนาธรรมพระเทศน์

(๗) เทศน์จบ จุดธูปเทียนที่พระสวด พระสวดรับเทศน์

(๘) พระสวดจบ ประเคนเครื่องกัณฑ์เครื่องไทยธรรมพระเทศน์ พระสวดถ้ามีผ้าก็ทอดบังสุกุล

(๙) พระอนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำ

(๑๐) พระมาติกาบังสุกุล หรือบังสุกุล

(๑๑) จุดธูปเทียนที่พระสวดพระอภิธรรม ไม่ต้องอาราธนาธรรม

(๑๒) เมื่อเสร็จพระสวดพระอภิธรรมแล้วประเคนเครื่องไทยธรรม บังสุกุล พระอนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำ

๑๑. ถ้างานนั้นมีสวดมนต์ มีมาติกา บังสุกุล พระสวดพระอภิธรรม (ไม่มีเทศน์)

(๑) จุดธูปเทียนบูชาศพ ถ้ามีพวงดอกไม้ก็วางก่อนทุกคราว

(๒) จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย

(๓) จุดเครื่องทองน้อยให้ศพบูชาพระ

(๔) อาราธนาศีล รับศีลจบแล้ว ไม่ต้องอาราธนาพระปริตรพระสวดมนต์

(๕) สวดมนต์จบแล้ว ถ้างานวันเดียวประเคนเครื่องไทยธรรม ทอดผ้าบังสุกุล

(๖) พระอนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำ ถ้าพระยังไม่อนุโมทนา (คือจะมาอนุโมทนาในวันรุ่งขึ้น) ยังไม่กรวดน้ำ

(๗) พระมาติกาบังสุกุล หรือบังสุกุล พระอนุโมทนาตอนนี้ เจ้าภาพกรวดน้ำ
(๘) จุดธูปเทียนที่พระสวดอภิธรรมไม่ต้องอาราธนาธรรม
(๙) เมื่อพระสวดเสร็จ ประเคนเครื่องไทยธรรม บังสุกุล กรวดน้ำ

๑๒. ถ้างานนั้นมีแต่บังสุกุลปากหีบ กับ สวดพระอภิธรรม

(๑) จุดธูปเทียนบูชาศพ
(๒) จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย
(๓) ทอดผ้าบังสุกุล
(๔) พระอนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำ
(๕) จุดเครื่องทองน้อยให้ศพบูชาพระ
(๖) จุดธูปเทียนพระสวด อาราธนาศีลรับศีลจบ ไม่ต้องอาราธนาธรรม
(๗) เมื่อเสร็จพระสวด ประเคนเครื่องไทยธรรม บังสุกุล
(๘) พระอนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำ

๑๓. ถ้างานนั้นมีแต่มาติกา บังสุกุล

(๑) จุดธูปเทียนบูชาศพ
(๒) จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย
(๓) อาราธนาศีล รับศีลจบแล้วไม่ต้องอาราธนาธรรม พระมาติกา
(๔) จบมาติกา บังสุกุล ประเคนเครื่องไทยธรรม
(๕) พระอนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำ

๑๔. เทียนชนวน ต้องมีประจำที่บูชาทุกแห่งห้ามใช้เทียนชนวนที่จุดบูชาศพไปบูชาพระ เอาสำลีพันปลายธูปและพันไส้เทียนที่จะจุดสักเล็กน้อย ธูปปักเรียงแถว ๓ ดอกเรียงขวางหน้าผู้จุด ไม่ต้องมัดติดกัน เมื่อจะจุดใช้น้ำมันเบนซินหยดที่สำลีพอควรอย่ามากนักไฟจะลุกลาม อย่างนี้ติดง่ายดีกว่าน้ำมันยางหรือน้ำมันเปล่า ๆ โดยไม่มีสำลีพัน

๑๕. ในต่างจังหวัดมีกล่าวคำอาราธนาธรรมก่อนพระมาติกาและก่อนพระสวดอภิธรรม

๑๖. ถ้าเจ้าภาพทอดผ้าบังสุกุล ก่อนที่พระจะสวดมนต์จะเทศน์ พระบังสุกุลแล้วต้องครองผ้านั้น ถ้าเจ้าภาพทอดผ้าบังสุกุลภายหลังสวดมนต์ หรือเทศน์จบถ้าเป็นงาน ๒ วัน พระต้องครองผ้านั้นมาในงานวันรุ่งขึ้นอีก

ระเบียบปฏิบัติพิธีนี้ เจ้าหน้าที่ผู้รับปฏิบัติรอระเบียบแบบแผนที่ทางการคณะสงฆ์จะวางให้เป็นระเบียบเดียวกันอยู่

คำอาราธนาศีล ๕

มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ ติสะระเณนะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ

ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ ติสะระเณนะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ

ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ ติสะระเณนะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ

เมื่อพระให้ศีล ผู้อาราธนาศีลต้องกล่าวคำรับศีล ออกเสียงให้พระได้ยินด้วย แม้ในวันพระถ้าเป็นเวลาเที่ยงวันไปแล้ว ก็ไม่ต้องอาราธนาศีล ๘ คงอาราธนาศีล ๕ ถ้ารับศีล ๘ เปลี่ยนคำว่า "ปัญจะ สีลานิ" เป็น "อัฏฐะ สีลานิ" ทุกแห่ง

คำอาราธนาธรรม

พ๎รห๎มา จะ โลกาธิปะติ สะหัมปะติ
กัตอัญชะลี อันธิวะรัง อะยาจะถะ
สันตีธะ สัตตาปปะระชักขะชาติกา
เทเสตุ ธัมมัง อนุกัมบิมัง ปะชังฯ

สำหรับกล่าวอาราธนาพระเทศน์, (พระสวดอภิธรรม และพระมาติกาบังสุกุล)

คำอาราธนาพระปริตร

วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา
สัพพะทุกขะวินาสายะ ปะริตตัง พ๎รูถะ มังคะลัง
วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา
สัพพะภะยะวินาสายะ ปะริตตัง พ๎รูถะ มังคะลัง
วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา
สัพพะโรคะวินาสายะ ปะริตตัง พ๎รูถะ มังคะลังฯ

สำหรับอาราธนาพระสวดมนต์ ในงานมงคลต่าง ๆ หมายถึงงานอัฐิด้วย

คำบูชาข้าวพระพุทธ

อิมัง สูปะพะยัญชะนะสัมปันนัง สาลีนัง โอทะนัง อุทะกังวะรัง พุทธัสสะ เทมิ ฯ

จัดเครื่องถวายพระพุทธ วางบนผ้าขาว จุดธูป ๓ ดอก กล่าวคำบูชากราบ ๓ ครั้ง ก่อนที่จะถวายภัตตาหารพระสงฆ์ หรือในโอกาสพร้อมกับถวายภัตตาหารพระสงฆ์

คำลาข้าวพระพุทธ

เสสัง มังคะลา ยาจามิ ฯ

เมื่อถึงเวลาเที่ยง กราบ ๓ ครั้ง กล่าวคำลาแล้วกราบ ๓ ครั้ง ยกไปได้

คำกรวดน้ำย่อ

อิทัง โน ญาตีนัง โหตุ

การกล่าวคำอาราธนาต่าง ๆ ในราชการ เจ้าหน้าที่แต่งเครื่องแบบ หรือเจ้าภาพนั่งบนเก้าอี้ นิยมยืนประนมมือกล่าวคำอาราธนา งานทั่วไป ผู้อาราธนานั่งคุกเข่า ประนมมือกราบ ๓ ครั้งด้วยเบญจางคประดิษฐ์ แล้วกล่าวอาราธนาจบแล้ว กราบ ๓ ครั้ง เว้นไว้แต่จะมีงานที่ต้องว่าติดต่อกันไป เช่น อาราธนาศีล แล้วรับศีล หรือรับศีลแล้ว จะต้องว่าคำอาราธนาธรรม หรืออาราธนาพระปริตรต่อไป ยังไม่ต้องกราบในตอนแรกที่จบ กราบในตอนหลังที่อาราธนาเสร็จ การกล่าวคำอาราธนาต้องท่องจำให้แม่นยำ กล่าวให้ชัดถ้อย ชัดคำ มีจังหวะ ทั้งระยะสั้นยาว ตามสมควร จะทำให้สมาคมนั้นดีกคักขึ้น

ต้นไม้ใบหญ้า

โดย

โกมุท เหมะรัต

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สาขานครสวรรค์

ก่อนอื่นผู้เขียนขอออกตัวก่อนว่า ในเรื่องต้นไม้ใบหญ้านี้ที่เขียนขึ้นมา จุดประสงค์ก็เพื่อที่จะให้หนังสือนี้มีค่ายิ่งแก่การควรอ่าน และเพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพของคุณพ่อ และเป็นการระลึกถึงคุณพ่อที่จากไป ทั้งเป็นการเผยแผ่ความรู้เล็ก ๆ น้อย ๆ ในด้านการเกษตรให้กว้างขวางออกไป ผู้เขียนก็มิใช่เป็นนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญแต่อย่างใด เพียงแต่พอมีความรู้จากประสบการณ์ที่ได้เล่าเรียนมา และได้ปลูกเลี้ยงมา จึงได้นำมาเขียนได้รู้กัน สิ่งใดที่ไม่ถูกไม่ควรผู้เขียนก็ขอน้อมรับเอาไว้แต่ผู้เดียว

ในวาระแรกผู้เขียนใคร่ขอนำเรื่องของ **"ต้นมะลิ"** มาเล่าให้ฟังก่อน ทุกคนคงทราบและรู้จักกันดีมาก่อนแล้วนะครับ อันที่จริงมะลิมีปลูกกันอยู่ทั่วไปตามบ้านแทบทุกบ้านก็ว่าได้ แต่เดี๋ยวนี้มะลิมีความสำคัญยิ่งขึ้นทุกที เพราะผู้บริโภคในที่นี้หมายถึงการนำดอกมะลิมาใช้ทำพวงมาลัยบูชาพระ, แต่งงาน นำมาประดับหน้าที่ตั้งศพ ตลอดจนทำอย่างอื่น ๆ อีกมากมาย อีกทั้งราคาขายของดอกมะลิราคาก็สูงถึงลิตรละ ๑๐–๒๐ บาท มันอาจจะทำรายได้ให้กับท่านก็ได้ในอนาคตถ้าท่านปลูกอย่างจริงจังขึ้นมา

วิธีปลูกมะลิ ต้นมะลิเป็นพืชยืนต้นชอบอากาศร้อน มะลิเป็นต้นไม้ที่ทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศได้ดี ชอบดินทุกประเภทที่อมความชื้นได้ดีพอควร

เมื่อเราได้ต้นมะลิขุดหลุมลึกประมาณ ๒๐ ซม. กว้าง ๑๕ ซม. นำกิ่งมะลิที่มีรากแข็งแรงดีลงในหลุมและกลบหลุมไม่ต้องทุบดินให้แน่น ถ้าทุบแน่นมากจะทำให้รากมะลิหัก อาจทำให้มะลิตายได้ รดน้ำให้เปียกพอควร ถ้าปลูกในกระถางก็เช่นเดียวกัน

การขยายพันธุ์ มะลิเป็นต้นไม้ที่ขยายพันธุ์ได้ง่ายมากการขยายพันธุ์มะลิที่นิยมกันมีอยู่ ๒ วิธี

๑. โดยการตอน

๒. โดยการปักชำ

การตอนก็โดยการเลือกเอากิ่งมะลิที่มีกิ่งแก่ออกสีน้ำตาล ขวั้นกิ่งให้รอบและขูดเอาเยื่อของมะลิโดยการขูดเบา ๆ และเอาดินเหนียวพอกรอบรอยที่ขวั้นและนำกาบมะพร้าวหุ้มมัดให้แน่น คอยรดน้ำเอาไว้รากจะเริ่มแตกหลังจากการตอนไปแล้วประมาณ ๑ เดือน วิธีนี้ส่วนมากไม่ค่อยนิยมกันเพราะรากมะลิออกช้า

การปักชำ เป็นวิธีที่ง่ายที่สุดและได้ผลดีมากกว่าการตอน ต้องเอากิ่งที่แตกใหม่มาอายุของกิ่งไม่เกิน ๑ เดือน มีสีเขียว สังเกตโดยดูกิ่งที่แตกใหม่จะเจริญเร็วและปลายกิ่งจะเริ่มทอดยอดนั่นแหละเราก็ตัดโคนกิ่งออกมาถ้าปล่อยกิ่งทิ้งไว้มะลิจะไม่ออกดอก เมื่อตัดกิ่งออกมาแล้วเราก็ทอนกิ่งออกเป็นท่อน การทอนกิ่งจะยาวประมาณ ๑๐–๑๕ ซม. ตาแตกใบของมะลิจะอยู่ระหว่างโคนก้านใบ ใบมะลิจะออกเป็นคู่ ๆ ตรงกัน การตัดเราก็ตัดโคนของกิ่งระหว่างใบต่อใบ จะได้ต้นและตาแตกใบเมื่อเราตัดทอนแล้วก็นำไปปักในกระบะทรายหรือจะใส่ในถุงพลาสติกที่เตรียมเอาไว้โดยปักก้านของมะลิลึกลงไปประมาณ ๕–๑๐ ซม. ตามแต่ขนาดของก้านที่เราทอน นำไปเก็บไว้ในที่ร่มพอมีแดดส่องถึง รดน้ำให้โชกประมาณ ๑๕ วัน เราจะเห็นมะลิเริ่มแตกตาสีเขียวออกมาจากโคนใบ

ทั้งสองข้างใดข้างหนึ่งและก็จะเจริญแตกออกมาเป็นกิ่งก้านต่อไป เมื่อกิ่งมะลิที่ชำแตกกิ่งดีแล้วไม่เกิน ๑ เดือน เราก็นำไปปลูกลงดินหรือลงกระถางต่อไปได้

มะลิจะให้ดอกดีในหน้าร้อน และจะมีราคาแพงมากในหน้าหนาว ถ้าใครคิดทำให้มะลิออกดอกในหน้าหนาวได้ ก็อาจทำให้คนนั้นร่ำรวยได้ เพราะปกติหน้าหนาวมะลิจะไม่ออกดอกเลย เมื่อมะลิกำลังออกดอกอย่าไปตัดแต่งกิ่งเป็นอันขาดเพราะจะทำให้ดอกมะลิรุ่นต่อ ๆ ไปดอกเล็กและแกรน

ว่านเสน่ห์จัน

ว่านที่ปลูกในเมืองไทยเรามีอยู่หลายร้อยชนิด แต่ที่นิยมปลูกกันมากและเป็นที่นิยมปลูกและหากันมีอยู่ ๓ ชนิด

๑. ว่านเสน่ห์จันขาว

๒. ว่านเสน่ห์จันแดง

๓. ว่านเสน่ห์จันเขียว

ว่านทั้ง ๓ ชนิดนี้จัดว่าเป็นว่านที่ใช้เป็นเครื่องลางของขลังได้ ปกป้องคุ้มครองภัยได้ ตามตำนานเล่ากันมาว่า จะปลูกว่านทั้ง ๓ ชนิดนี้ให้ขลังดีละก็ต้องไปขโมยมาจึงจะดี หรือเมื่อขโมยมาแล้วเจ้าของจะรู้หรือไม่ก็ตามผู้ที่ไปขโมยมาจะต้องร้องตะโกนว่าขโมย ๆ จึงจะขลังดี ในสมัยก่อนเกจิอาจารย์จะใช้ว่านนี้ทำเสน่ห์ เรียกว่า "ว่านเสน่ห์จัน" ใช้ทาทำให้ผู้ที่ถูกทาหลงใหล หรือทำให้ผู้หญิงติดก็ว่าได้ ในหมู่ที่ผู้นิยมเล่นว่านเราจะเห็นว่าผู้ปลูกจะดูแลรักษาเป็นอย่างดี และต้องรู้ถึงสรรพคุณของว่านด้วย การปลูกก็ต้องใส่กระถางไว้ในที่สูงพอควร การรดน้ำก็ต้องว่านโมสามจบและอธิษฐานขอความมหาเสน่ห์ เมื่อว่านเหล่านี้ออกดอก ก็นับว่าเป็นความดีของผู้ปลูกจะทำให้ผู้ปลูกเกิดความร่ำรวย

มั่งมีศรีสุขแก่ผู้ปลูกเอง เมื่อว่านนี้ออกดอกผู้ปลูกก็จะต้องนำเอาผ้าแดงมาผูกที่ดอกและก็ขอศีลขอพร ปัจจุบันว่านสามชนิดนี้ยังพอหาปลูกได้ ตามวัดที่มีอาจารย์ดีจะสังเกตเห็นมีว่านทั้งสามชนิดนี้อยู่ด้วยเพราะพระท่านใช้ว่านนี้ทำพระเครื่องพวกพระสมเด็จ

ลักษณะของว่านเสน่ห์จันขาว ก้านของว่านจะมีสีขาวนวล ใบเขียวปลายใบแหลม ใต้ใบสีขาวนวล ที่ใบมีลายใบจะเป็นทางสีขาวนวล มีกลิ่นหอม จัดเป็นว่านมหาเสน่ห์ที่หนึ่ง ส่วนว่านจันแดงก้านใบสีแดงปนขาวแต่ค่อนข้างแดง ใบก็มีเขียวปนแดง ไม่มีกลิ่นหอมเหมือนจันขาว ส่วนจันเขียวทั้งต้นและใบจะมีสีเขียว ส่วนลักษณะอื่น ๆ เหมือนกับจันขาว–แดง ไม่มีกลิ่นเช่นกัน

บอน

บอนเป็นไม้ประดับชนิดหนึ่ง จัดเป็นไม้ใบที่มีสีสรรแปลกตาดี และแตกต่างกันออกไป ผู้ปลูกมักนิยมปลูกในกระถางมากกว่าที่จะปลูกลงดิน อยู่ได้ทั้งในร่มและกลางแจ้งมีอยู่หลายชนิด เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยมีผู้จะปลูกกันมากนักเพราะหายากและก็มีชื่อต่างกันออกไป ในสมัยกรุงศรีอยุธยาบอนนิยมปลูกกันมาก การตั้งชื่อเขามักเรียกชื่อกันตามเรื่องของขุนช้างขุนแผน ผู้เขียนเองก็แสวงหามาปลูกเช่นกันแต่หายากมาก การปลูกบอนนั้นก็ไม่ค่อยจะมีพิธีรีตองมาก บอนไม้ประเภทหัวอยู่ใต้ดินจะโผล่ส่วนก้านใบและใบเหนือดิน การแตกหน่อจะแตกออกจากหัวขึ้นมา บอนไม่ชอบดินที่แฉะมากเกินไป โรคที่ชอบเกิดกับบอนเห็นจะเป็นพวกไรแดง, และพวกเพลี้ยที่ชอบกินหัวบอนและราก วิธีที่แก้ง่ายที่สุดคือการขุดเอาหัวบอนขึ้นมาล้างน้ำให้สะอาดและนำกระถางที่ปลูกเทดินออกตากแดดให้แห้งสักหนึ่งแดดแสงแดดจะช่วยฆ่าพวกไรแดงและเพลี้ยให้ตายได้ แล้วจึงค่อยปลูกใหม่

ขอแนะนำบอนให้ท่านรู้จักกันบ้างสัก ๖ ชนิด ความจริงมีมากกว่านี้แต่เนื่องจากการค้นคว้าไม่มีเวลาพอ กอบกับผู้เขียนมีงานมากและหาเวลาที่จะเขียนเรื่องต้นไม้ใบหญ้าน้อยมากเลยจึงขอสรุปเอาสั้นไว้เพื่อเป็นเกล็ดความรู้เล็ก ๆ น้อย ๆ

๑. บอนใบโพธิ์ ลักษณะของใบเหมือนใบโพธิ์ มีหลายสี เช่น เขียว, นาค, แดง

๒. บอนขุนช้าง ต้นและใบสีแดง มีกระบัง ก้านใบจะอยู่ใต้ใบ และใบมีหูคล้ายใบดอกหน้าวัว ปลายใบแหลม

๓. บอนนางวันทอง ต้นเขียวขอบใบเขียว ในระหว่างใบมีสีขาวสลับทอง มองดูจะเป็นสีทองตลอดใบสลับขาว

๔. บอนเสวกฉัตร ต้นเล็กก้านขาวใบเขียวมีสีขาว ใบเล็กเวลาขึ้นใบจะเป็นชั้นกันขึ้นมา

๕. บอนขุนไกร ต้นค่อนข้างสูงใบใหญ่ คล้ายบอนเสวกฉัตร ใบสีขาวสลับเขียว ขอบใบสีเขียวเล็ก ตรงหูใบจะมีสีแดงลงมาถึงกลางใบ

๖. บอนขุนแผนออกศึก ต้นสูงใบใหญ่ ขอบใบเขียวเข้ม กลางใบสีแดงอมชมพู ใบจะนูนคล้ายใบกระท้อนที่เป็นโรค มีสีขาวสลับลายเส้นกลางใบ.

ปฐมนิเทศนักเรียนศุลการักษ์

รุ่นที่ ๘ ปีที่ ๑ ประจำปีการศึกษา ๒๕๐๙

วันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๐๙

นักเรียนศุลการักษ์ รุ่นที่ ๘ ปีที่ ๑ กรมศุลกากรได้รับท่านให้เข้าเป็นนักศึกษาในโรงเรียนศุลการักษ์เป็นจำนวน ๑๕๐ คน ซึ่งจบการศึกษาขั้นต้นมาจากโรงเรียนต่าง ๆ กัน มีความรู้เป็นพื้นฐานมาเพียงพอที่จะเข้ารับการศึกษาต่อไปในโรงเรียนศุลการักษ์ได้ จึงนับว่าเป็นโชคดีสำหรับนักเรียนทุกคน

การที่จะศึกษาในโรงเรียนนี้ เป็นแนวทางของการศึกษาอีกแขนงหนึ่งที่เกี่ยวกับวิชาโดยเฉพาะของกรมศุลกากร ส่วนมากจะเกี่ยวกับกฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของกรมศุลกากร หรือบทกฎหมายอื่น ๆ ที่มีความสำคัญและจำเป็นอันเกี่ยวข้องกับหน้าที่ราชการสำหรับกรมศุลกากรอีกด้วย

วิชาความรู้ที่จะต้องศึกษาต่อไป มีประโยชน์สำหรับตัวท่านที่จะได้นำไปใช้สำหรับปฏิบัติหน้าที่ราชการให้เกิดประโยชน์สมความมุ่งหมายของกรมศุลกากร ดังนั้น โดยหน้าที่ของท่านขณะนี้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องตั้งใจเล่าเรียน จดจำเรื่องที่จะต้องศึกษาและทำความเข้าใจให้ชัดแจ้งเป็นลำดับ ๆ ไป เพราะวิชาต่าง ๆ ที่จะศึกษานั้น เป็นวิชาที่แตกต่างกับที่ท่านได้เคยเล่าเรียนมาจากโรงเรียนเดิม ดังนั้น จึงขออย่าแสดงความอ่อนแอเป็นคนไม่มีกำลังใจเข้มแข็งที่จะศึกษา

นักศึกษาควรต้องสร้างกำลังใจของตนให้มั่นคง มีความมานะพากเพียรตั้งใจจริงอยู่เสมอ ฉะนั้น จึงไม่น่าจะเป็นสิ่งที่เหลือบ่ากว่าแรงของตน การเล่า

เรียนนั้นสำคัญอยู่ที่นักเรียนจะต้องเอาใจใส่ทบทวนวิชาที่ได้เรียนไปแล้วอยู่เสมอ และค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมทำให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น อย่าใช้เวลาที่ว่าง ๆ ที่มีค่าให้สิ้นเปลืองไปโดยไร้ประโยชน์ เช่นเที่ยวเตร่อันไม่สมควร

เมื่อท่านได้ศึกษาจบหลักสูตร ๒ ปีและสอบไล่ได้จากโรงเรียนนี้แล้ว ท่านก็จะได้รับการบรรจุเข้าเป็นข้าราชการในกรมศุลกากร มีอาชีพการงานเป็นหลักฐานต่อไป ความรู้ต่าง ๆ ที่ได้รับมา จะส่งเสริมให้ตัวเองรับราชการก้าวหน้าเป็นลำดับไป ดังนั้น จึงขอให้นักเรียนทุกคน จงเป็นผู้ที่ต้องขวนขวายหาความรู้ต่าง ๆ ให้เพิ่มพูนแก่ตัวเองให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้นเสมอ ให้เป็นผู้ที่มีความซื่อตรงต่อตัวเองและหน้าที่ราชการแล้วประกอบแต่กรรมที่ดีตลอดไปด้วย จึงจะเป็นหนทางที่จะนำให้ท่านก้าวหน้าไปสู่ความเจริญในชีวิตของท่านสืบไปได้

ในโอกาสเปิดภาคเรียนต้นปีนี้ จึงขอนำ "มงคล ๕ ประการ" ของท่านอดีตอธิบดีกรมศุลกากร คือ พล.ต.ต. อรรถสิทธิ์ สิทธิสุนทร ผู้ให้กำเนิดแก่โรงเรียนศุลการักษ์ในสมัยที่ ๓ ของ "ประวัติโรงเรียนศุลกากร" มาให้ไว้เป็นคติแก่นักเรียน ดังต่อไปนี้ :–

๑. "การไม่คบพาล เป็นอุดมมงคล"
๒. "การคบบัณฑิต เป็นอุดมมงคล"
๓. "การบูชาผู้ที่ควรบูชา เป็นอุดมมงคล"
๔. "การอยู่ในถิ่นที่สมควร เป็นอุดมมงคล"
๕. "การเป็นผู้มีความดีที่ทำไว้ก่อน เป็นอุดมมงคล"

วิสัยของมนุษย์ทั่วไปย่อมมีความต้องการในการใดหรือสิ่งใดให้สำเร็จความประสงค์ของตน เช่นนักเรียน ก็เป็นผู้ที่ต้องการศึกษาเล่าเรียนวิชาใดตามถนัดของตนให้สำเร็จ แต่ลางทีก็ไม่สามารถเล่าเรียนให้บรรลุผลสำเร็จตามที่

มุ่งหวังได้ ความไม่สำเร็จต่าง ๆ นั้น เป็นเพราะคนเราขาดคุณธรรมตามหลักของพระพุทธศาสนา คือ "อิทธิบาท" เป็น "คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์" มีอยู่ ๔ ประการ ดังนี้ :-

๑. ฉนฺท ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น
๒. วิริย ความหมั่นประกอบสิ่งนั้น
๓. จิตฺต เอาใจใส่ฝักใฝ่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ
๔. วิมํสา หมั่นตริตรองเหตุผลในสิ่งนั้น

ดังนั้น "อิทธิบาท ๔ ประการ" จึงเป็นคาถาสำคัญสำหรับช่วยมนุษย์เรา "ให้สำเร็จความประสงค์" โดยต้องปฏิบัติตาม "อิทธิบาท" นี้ให้ได้ เมื่อได้ปฏิบัติตามแล้วก็ย่อมจะได้รับผลตามความปรารถนา คือ :-

๑. จะเรียนสำเร็จได้
๒. จะมีทรัพย์สมบัติได้ตามที่ต้องการ เป็นหลักฐาน
๓. จะหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งหลายได้ โดยต้องอบรมตนด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ประกอบเข้าไปด้วยเป็นพิเศษ

ท่านทั้งหลายที่ได้เข้ามาเป็นนักเรียนรุ่นใหม่ ย่อมเป็นเหมือนภาชนะที่กรมศิลปากรกำลังจะปั้นขึ้นใหม่ จะดีหรือไม่ ก็อยู่ที่เนื้อดินซึ่งจะนำมาปั้น คือตัวของท่านเอง ดังนั้น คติธรรม หรือวิชาความรู้ต่าง ๆ ที่จะมอบให้กับท่านจากโรงเรียนนี้ ก็จะเป็นเหมือนส่วนผสมต่าง ๆ ที่จะทำให้เนื้อดินมีคุณสมบัติดีเหมาะสมที่จะปั้นขึ้นให้เป็นภาชนะที่มีคุณค่า ในลำดับต่อไป ท่านก็จะได้ศึกษาให้รู้ถึงความเป็นมาแห่ง "ศิลปากร" อันเป็นมูลฐานสำคัญที่จะต้องรู้ไว้ด้วยก่อนที่จะศึกษาเรื่องอื่น ๆ

"หนังสือตำนานศิลปากร" จึงเป็นเรื่องหนึ่งที่นักเรียนควรต้องสนใจศึกษา เพราะมีประโยชน์และมีความสำคัญมากที่จะช่วยให้ท่านมีความเข้าใจซึ่ง

ถึงราชการศุลกากรแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน หนังสือเล่มนี้ พระยาอนุมานราชธน (ยง เสฐียรโกเศศ) ได้เป็นผู้เรียบเรียงและตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๖ ท่านได้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยอธิบดีกรมศุล-กากร ท่านเจ้าคุณเป็นผู้ที่ข้าราชการศุลกากรและบุคคลอื่นเคารพนับถือท่านอย่างสูง ท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่ได้รับการยกย่องเป็นปราชญ์ในทางวรรณคดีและประวัติศาสตร์ โดยได้เรียบเรียงหนังสือและเรื่องราวต่าง ๆ อันมีสาระสำคัญที่เป็นประ-โยชน์แก่นักศึกษาไว้มากมาย ควรแก่การที่จะต้องหาไว้ศึกษา เมื่อได้กล่าวมาถึงเพียงนี้แล้ว ข้าพเจ้ามีความประสงค์ต้องขอประทานอนุญาตนำคติบางประการของท่านที่ได้รจนาไว้ใน "หนังสือหิโตประเทศ – ฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๕๙" มาบรรยายเพื่อส่งเสริมสติปัญญาและความสำเร็จในการศึกษาให้แก่นักเรียนศุลการักษ์ ได้ศึกษาไว้เป็นคติประทับใจ ดังมีข้อความต่อไปนี้ :–

"๔. สรรพสมบัติทั้งหลายอะไรจะประเสริฐเท่าปัญญา เป็นไม่มี, เพราะใครจะแย่งเอาไปมิได้ – ซื้อขายมิได้ – และเป็นสมบัติอันมิตายตัว." (*หิโตประเทศ หน้า ๔*)

"๑๐. ศิลปวิทยาเครื่องส่องข้ออรรถธรรมทั้งปวงให้เห็นสิ่งที่ต้องการได้มากกว่ามาก ตัดเสียซึ่งความสงสัยเป็นอันมากให้ขาดสูญ ไม่มีในผู้ใด ผู้นั้นไม่ผิดอะไรกับคนบอด" (*หิโตประเทศ หน้า ๕*)

"๘. การสั่งสอนผู้ยังเยาว์อายุ ความชักสุภาษิตเป็นนิยายเปรียบเทียบให้เป็นที่ดูดดื่มแก่ผู้ฟังจะได้ติดอยู่นาน เปรียบเหมือนลวดลายซึ่งขีดเขียนไว้ในภาชนะซึ่งได้ทำขึ้นใหม่ ย่อมจะยั่งยืนนานมิได้ลบเลือนโดยง่าย" (*หิโตประเทศ หน้า ๔*)

คติธรรมต่าง ๆ ที่ได้นำมาชี้แจงให้นักเรียนทราบแล้ว มุ่งหมายจะช่วยให้ท่านเป็นเยาวชนที่ดีต่อไป ปัจจุบันเรามีชีวิตอยู่ในยุคที่เรียกว่ามีอารยธรรมและวัฒนธรรมดีแล้ว แต่ปัญหาของเยาวชนนั้นเป็นที่น่าหนักใจอยู่ทั่วไป ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า เราขาดความสำนึกต่อคติธรรมและอรรถธรรม ไม่ได้นำเอาไปประพฤติตาม แต่เรามักจะพากันตำหนิคนโบราณว่า ไม่ใช่อารยชน จึงเป็นเหตุหนึ่งที่กำหนดตัวเองให้เขว แล้วกลายเป็นคนสำรวยในอารยธรรมและวัฒนธรรมไป หรือเรียกง่าย ๆ ว่า – ผู้ดีหยิบโหย่ง

ขอพานักเรียนย้อนกลับไปในอดีต ประมาณ ๑๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ศึกษาอรรถธรรมในพระคัมภีร์ไบเบิล (ฉบับเก่า) – "THE OLD TESTAMENTS" บทที่มีชื่อว่า "THE PROVERBS" – หนังสือสุภาษิตของกษัตริย์โซโลมอน ได้ทรงตรัสสอนพสกนิกรไว้ว่าดังนี้ :–

CHAPTER 1

"๕. ผู้ฉลาดย่อมตั้งใจฟังคำแนะนำสั่งสอน ใช้สติปัญญา ฝักใฝ่หาความรู้ให้เพิ่มพูน และคบหาแต่บัณฑิต"

"๗. การเคารพบูชาพระ – ธรรม เป็นพื้นฐานให้คนเราเกิดความรู้จักว่า สิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว แต่คนโฉดย่อมไม่ใฝ่ฝันถึงธรรม ปัญญาและคำสั่งสอนใด ๆ"

"๘. บุตรย่อมต้องเคารพและเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดา มารดา"

"๙. คำสั่งสอนหรือโอวาทของบิดา มารดา เป็นพรอันประเสริฐที่ได้เจิมศีรษะบุตรไว้ และเป็นดุจอาภรณ์ที่มีเกียรติศักดิ์อันรุ่งเรืองสวมใส่ให้ไว้ในคอของบุตร"

นักเรียนทั้งหลาย ท่านได้สดับพึ่งปฐมนิเทศมาเป็นเวลาอันพอสมควร ท่านเป็นผู้ที่ใฝ่หาสติปัญญาและความฉลาด ท่านเป็นผู้ที่มีบิดา มารดา และผู้ปกครอง รวมทั้งกรมศุลกากร เป็นนายช่างที่จะปั้นตัวท่านให้เป็นแบบอย่างของเยาวชนที่ดีของชาติ และข้าราชการของกรมศุลกากรสืบไป จึงขอให้ท่านทั้งหลายจงเป็น "ภาชนะอันประเสริฐและงดงาม" สมตามความมุ่งหมายของทางราชการ.

(นายเนื่อง เหมะรัต)

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร
นางสนิธวรรณ บุณยศิริพันธุ์ เจ้าของ ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา ๒๕๑๗